

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 8, AUGUST 2023

Anul XXXIII • 394

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
mai 2018

COORDONATOR:

Acad. Marius ANDRUH
Vicepreședinte al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNEȘCU

Redactori I
Dr. Andrei MILCA
Mihaela-Dora NECULA

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Marius ANDRUH
Acad. Mircea DUMITRU
Acad. Nicolae-Victor ZAMFIR
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Maria ZAHAREȘCU

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

SECTOR TEHNIC:

Grafică copertă și DTP
Lector dr. designer Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Monalisa STANCA

Responsabili de număr:
Mihaela-Dora Necula
Andrei Milca
Narcis Zărnescu

Cuprins

ANUL 1948, MOMENT DE CUMPĂNĂ PENTRU ACADEMIA ROMÂNĂ Păun Ion Otiman, 1948–2023. 75 de ani de la imensa jertfă a Academiei Române	6
CONFERINȚELE DALLES Nicolae Anastasiu, TERRA – Planeta locuită – provocări climatice și crize energetice în secolul XXI	20
SESIUNEA OMAGIALĂ JACQUES ELIAS (1844–1923) Ioan-Aurel Pop, Donator și mecenat Jacques Elias pentru Academia Română	33
Gabriela Marinoschi, Jacques Elias – filantrop luminat	34
PREOCUPĂRI CONTEMPORANE Dan Dungaci, De ce China va fi principalul subiect de politică externă al viitorului deceniu? Și ce trebuie să facă România	36
CONVORBIRI Cătălin Mosoia, Interviu cu dr. Gabriela Haja – „Dicționarele sunt adevărate piese de rezistență pentru cultura română”	42
CULTURĂ MUZICALĂ Vasile Vasile, „Mândrele” și mândria lui Anton Pann (I)	46
ARTĂ CONTEMPORANĂ Marius Tița, Luminița Gliga, pictură vibrantă și intensă	64
EVOCĂRI Alexandru Vlad Ciurea, Bogdan Gabriel Bratu, Academician Vasile Goldiș (1862–1934)	66
Alexandru Porțeanu, Sfântul mitropolit Andrei Șaguna (1808–1873)	70

IN MEMORIAM

Constantin Bălăceanu-Stolnici (1923–2023) 73

CRONICA VIETII ACADEMICE 74

APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI 76

GHID PENTRU AUTORI 79

Anul 1948, moment de cumpănă pentru Academia Română

1948–2023. 75 de ani de la imensa jertfă a Academiei Române

Acad. Păun Ion Otiman

Președinte de onoare al Filialei Timișoara a Academiei Române

Academia Română, forul suprem al științei și culturii românești, „*persoană morală și independentă în lucrările sale de orice natură*”, după cum se menționează în legea din anul 1879¹, avea să primească, în vara anului 1948, cea mai grea lovitură din istoria sa de peste opt decenii: **decapitarea și epurarea sa masivă** – premise ale degradării intelectuale și instituționale, timp de patru decenii (1948–1989), până la limita dispariției și a **imensei sale jertfe umane și materiale**. Consecințele epurării masive și a decapitării Academiei Române din anul 1948, urmată de înlăturarea din viața academică (științifică și culturală), publică și politică a elitelor intelectuale ale României, au fost dramatice, fiind un caz fără precedent (cu excepția U.R.S.S.) în istoria postbelică a vieții intelectuale, în general, și a celei academice, în special, din țările est-europene, intrate în lagărul comunist.

Anul 1948 s-a aflat la un moment de grea cumpănă istorică: schimbarea dramatică de regim politic, trecerea de la democrația garantată de structurile statale și, în primul rând, de monarhia constituțională a României, la structurile comuniste care au eliminat absolut toate libertățile democratice (libertatea cuvântului, libertatea credinței, libera circulație a persoanelor etc.), consolidate în timp, confiscarea și desființarea proprietății private și, prin aceasta, libera inițiativă în economia de piață (care, practic, a dispărut și odată cu aceasta competiția și competitivitatea).

Anul 1948, cel despre care vorbim în continuare, precedat de instalarea guvernului comunist Petru Groza (1945) și izgonirea Regelui Mihai (1947), deschide cea mai grea și cea mai complexă perioadă a țării din întreaga istorie a României – „epoca” comunistă (1945–1989). Ocupația

sovietică, ideologizarea excesivă, destructurarea tuturor instituțiilor democratice, inclusiv a Academiei Române, și înlocuirea acestora prin organele represive ale totalitarismului, distrugerea societății civile, degradarea libertăților academice, universitare, ale cuvântului și opiniilor, până la dispariția lor completă, au făcut să apară, în prima fază, confuzii ideologice grave și disprețul între generații, iar, mai apoi, apariția, cultivarea și susținerea, de către puterea comunistă, a delatorilor și uzurpatorilor (fenomen pe care, din păcate, îl întâlnim încă în societatea românească și chiar academică de azi).

După abdicarea forțată a Regelui Mihai, partidul comunist se instalează pentru o lungă, neagră și deosebit de grea, cea mai grea, după cum afirmam anterior, perioadă din istoria țării, și care a început cu o violență fără precedent, eliminarea din societatea românească a celor mai valoroase elite ale sale: intelectualitatea academică, burghezia națională, făuritoarea industriei autohtone interbelice, și țărănimea de frunte (catalogată de ideologia comunistă drept elemente chiaburești reacționare) a satului, păstrătoarea tradițiilor românești. Iar eliminarea din societate nu a fost suficientă, ci privarea de libertate a liderilor politici, elitelor intelectualității academice și a fruntașilor satelor, prin încarcerarea la Sighet, Aiud, Pitești, Jilava sau la Canal, unde mulți dintre aceștia au închis ochii, a reprezentat „răsplata” statului comunist pentru ceea ce au clădit, au edificat, au gândit, au creat acești oameni de seamă ai națiunii în România.

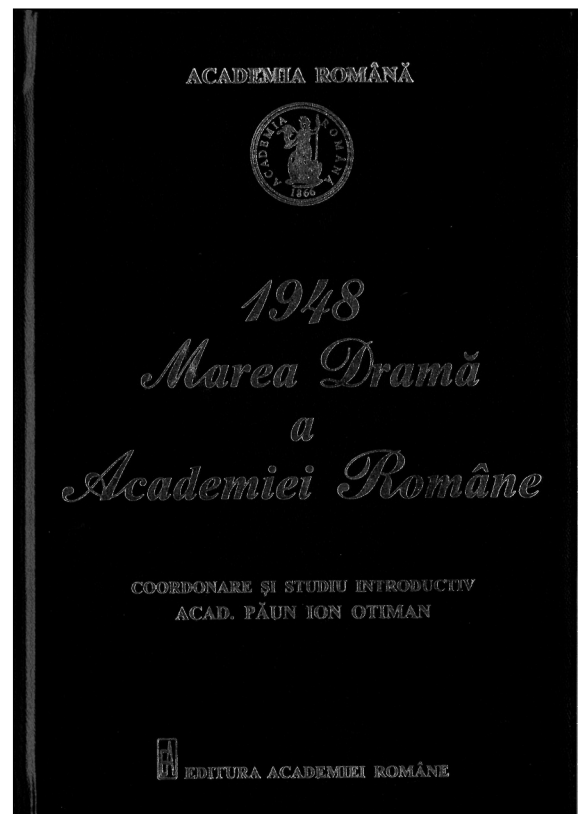
Redăm, în continuare, un fragment dintr-o analiză excelentă a evoluției Academiei Române, timp de 20 de ani, de la Marea Unire până la fatidicul an 1948 și a involuției devastatoare a Academiei Republicii Populare (Socialiste) Române

până la momentul anului 1989, textul aparținând acad. Dan Berindei în *Istoria Academiei Române (1866–2006)*: „Academia Română a străbătut aproape trei decenii din existența ei între 1919 și vara anului 1948. În 1919, a trăit marea împlinire a națiunii ca unul dintre exponenții luptei pentru unitate națională, bucurându-se, totodată, de respectul și simpatia mediului academic internațional. A depășit complicata situație materială cu care s-a confruntat, păstrându-și neconținut poziția de frunte și respectul concetățenilor și al factorilor de conducere ai țării în noile ei hotare.

Tocmai când împlinirea spirituală pe care o trăise din 1919 începea a-și avea corespondența pe planul înzestrării ei materiale, a intrat în era dictaturilor. Sub cea a regelui Carol al II-lea a beneficiat de sprijinul monarhului și al regimului său. În bună măsură, situația a continuat, după tragica sfârșire a hotarelor din 1940, sub noua domnie a regelui Mihai și sub dictatura lui Ion Antonescu. Anul 1944 a adus însă răsturnări hotărâtoare. Hotarele țării sfâșiate au fost și ele încălcate de Armata Roșie. La 23 august a urmat cotitura decisivă, punându-se capăt dictaturii antonesciene.

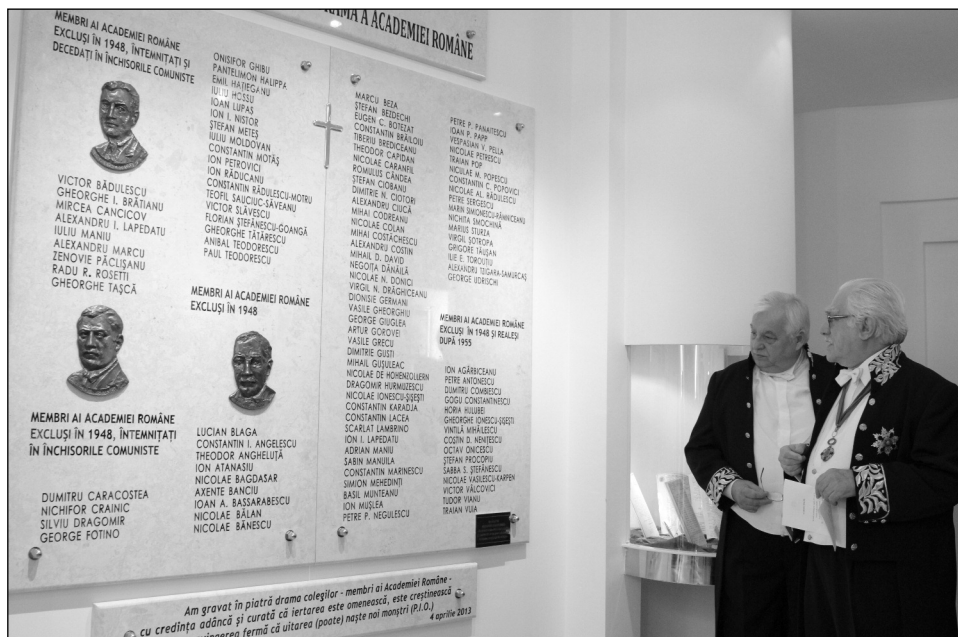
Dar nici pacea n-a venit și nici ființa țării construite după împlinirea din 1918 n-a fost respectată. Sub aparențele restituirii democrației, dar în fapt sub o dură ocupație și fără sprijinul de toți așteptat dinspre Occident, societatea românească a trăit în acei ani un proces de treptată dezagregare. Academia Română s-a găsit și ea sub semnul vremurilor aspre. Adusă pe plan material într-o situație catastrofală, minată și din interior, ea a trăit, în prima jumătate a anului 1948, momente apăsătoare. Prizonieră a noii puteri, era împinsă spre o altă lume, ca și România. Anii de împlinire și de libertate pe care-i trăise, strângând sub cupola ei, în țara întregă liberă, cărturarii națiunii, se încheiaseră”².

Prin Decretul Prezidial nr. 76 din 8 iunie 1948, întărit apoi de Statutul de organizare și funcționare din 12 august al aceluiași an, Academia devenea instituție de stat, subordonată direct Consiliului de Miniștri, sub numele de Academia Republicii Populare Române. Măsura, în sine, nu a constituit o surpriză pentru membrii înaltului for. Spectrul unor schimbări profunde apăruse odată cu actul din 6 martie 1945, prin instalarea

guvernului comunist Petru Groza și, mai apoi, prin izgonirea Majestății Sale Regele Mihai (care, la acea dată, conform Statutului Academiei Române, era președintele de onoare și protectorul instituției academice) și transformarea României, prin lovitură de stat, din Regat constituțional în Republică Populară, la 30 decembrie 1947.

După evenimentele dramatice de la sfârșitul anului 1947, președintele Academiei Române, Andrei Rădulescu, chiar în prima ședință publică a anului 1948, și-a exprimat nădejdea că „noua guvernare va căuta să asigure liniștea, ordinea întemeiată pe respectul dreptului, năzuind spre cât mai multă dreptate și va avea ca țintă supremă să continue dezvoltarea și propășirea poporului în toate domeniile, precum și ridicarea și înălțarea statului”. Totodată, spera ca, și în noile condiții, „să se acorde o deosebită atenție culturii, unde se impune o activitate tot mai intensă și o prețuire mai dreaptă a celor ce muncesc pe acest tărâm”³. Cu aceeași ocazie, președintele Academiei anunță prezența a doi academicieni – dr. Constantin I. Parhon și Mihail Sadoveanu – în Prezidiul Marii Adunări Naționale, exprimându-și, totodată, „deplina convingere” că aceștia, știind „exact situația Academiei Române, îi vor da tot sprijinul pentru ca aceasta să-și poată continua misiunea

de cea mai înaltă instituție culturală, în care – sublinia Andrei Rădulescu – noi suntem trecători, dar ea rămâne totdeauna a neamului”⁴.

Din păcate, speranțele lui Andrei Rădulescu, ca de altfel și al celorlalți membri ai Academiei Române, au fost repede spulberate de evenimentele care au avut loc în țară și care nu au ocolit nici Academia Română. La 19 mai 1948, de pildă, președintele supremului for își informează colegii despre vizita întreprinsă, cu o zi mai înainte, de un procuror al Tribunalului Ilfov, venit „să revizuiască activitatea materială a Academiei în conformitate cu prevederile Legii persoanelor juridice din 1940”⁵. Cu toate explicațiile date, „că Academia Română nu cade sub incidența acelei legi și că instituțiunea noastră este independentă prin legea ei organică din 1879”, totuși conducerea Academiei urma – fapt fără precedent – să depună „un memoriu în sensul acelor explicări atât la Ministerul de Justiție, cât și la Parchet”⁶.

Discuțiile cele mai aprinse au avut însă loc în jurul modificărilor Statutului sau, după cum se exprima Andrei Rădulescu, a nevoii Academiei Române „de a-și adapta statutele sale cerințelor noi ale stadiului nostru de evoluție”⁷. Dintr-o idee binevenită, astfel încât Academia să acorde locul ce se cuvenea noilor domenii ale științei, s-a ajuns la susținerea, îndeosebi de către membrii Secțiunii Științifice, a elaborării unei noi legi. „Prin vechea lege – remarca, la 27 mai 1948, Constantin Rădulescu-Motru – Academia Română era definită ca

institut național, ceea ce socotim că este o definiție vagă și că se poate mai bine defini ca o instituție de stat”, ceea ce, preciza el, „Secțiunea Științifică cere prin propunerea ei”. „Prin aceeași propunere – arăta el în continuare – Secțiunea Științifică preconizează și adăugirea de institute de cercetări pe lângă Academie, cerință care n-ar schimba prea mult caracterul actualei Academii, care, precum se știe, a făcut un real progres prin înființarea și funcționarea Consiliului Național de Cercetări Științifice”⁸.

Problema cea mai importantă care s-a pus în acel moment se referea la autonomia Academiei Române. Dacă în privința celei spirituale nu se întrevedeau deocamdată niciun fel de dificultăți, nu același lucru se putea spune despre cea materială. „E de dorit să știm – se întreba C. Rădulescu-Motru – dacă statul aduce aportul său material, va veni și cu control și până la ce limită? Asemenea, în ce raport va fi averea Academiei față de aportul material al statului. Este deci de precizat dacă între noua Academie și stat va fi o colaborare, dacă statul va avea sau nu mână liberă asupra averii sale. Dacă noua Academie va putea avea sau nu un buget independent și dacă ne vom putea păstra sau nu localul. În fine, este de discutat dacă relațiile cu statul s-ar mai face prin mijlocirea vreunui departament”⁹. Of, câte naivități constatăm, acum, după anii de „experiență comunistă” la marele savant C. Rădulescu-Motru!

Temerile lui C. Rădulescu-Motru erau pe deplin justificate pentru că proiectul întocmit de Secțiunea Științifică preciza clar „*modificarea structurală a Academiei și transformarea ei în instituție de stat sub toate aspectele*”. Aceasta însemna, după cum afirma președintele Secțiunii științifice, Nicolae Vasilescu-Karpen, trecerea institutelor de cercetare existente și înființarea altora noi sub autoritatea Academiei, ai cărei membri urmau să lucreze „*cu sprijin material îndestulător, atât pentru cercetările înșile, cât și pentru propria lor existență, în așa fel încât ei să aibă posibilitatea de a se consacra numai cercetării științifice*”¹⁰. Vehemența cu care membrii Secțiunii științifice și-au susținut proiectul răzbate și din cuvântul rostit de dr. Constantin I. Parhon. Combătând temerile vicepreședintelui Academiei, istoricul Nicolae Bănescu, care afirma răspicat că nu este vorba de „*o simplă modificare de statute, ci de o suprimare a vechii Academii și de înlocuirea ei cu alta nouă*”, în care tutela statului ar fi dus, „*cum dovedește experiența, la aservirea spiritului*”¹¹, dr. C.I. Parhon anunța, în finalul aceleiași ședințe din 27 mai 1948, chiar „*o ruptură în Academie, întrucât Secțiunea Științifică nu va renunța sub nici un motiv la proiectul propus*”¹².

Peste numai două zile, în ședința din 29 mai, Traian Săvulescu a fost și mai vehement, dezvăluind, de fapt, adevăratele planuri urmărite de noua putere. Încă de la început, el ținea să precizeze necesitatea „*impunerii integrării cât mai grabnic a Academiei Române în organizația de stat, ca o instituție de stat*”, îndemnând Academia Română „*să nu refuze colaborarea cu statul de azi, ce înțelege mai bine ca oricând menirea ei și care are nevoie de îndrumarea științifică pentru redresarea țării, vindecarea rănilor din trecut, îmbunătățirea condițiilor de viață ale cetățenilor*”¹³. După o adevărată apologie, făcută noului stat „democrat” de-abia instaurat și al cărui reprezentant fusese ales, la 13 aprilie, al doilea vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Traian Săvulescu, arăta că „*Academia Română va trebui să consimtă să fie supusă controlului statului din punct de vedere al administrației și gestiunii pentru că statul îi garantează și patrimoniul propriu și îi asigură în același timp și mijloacele de funcționare*”¹⁴. O altă naivitate, exprimată de Tra-

ian Săvulescu sau, mai degrabă, o vădită inducere în eroare a membrilor Academiei Române, încrezători în viitorul președinte al Academiei Republicii Populare Române, se referea la soluția „*de a pune un temel și mai sigur la baza dezvoltării Academiei*”. După el, aceasta urma să devină „*o instituție atașată Președinției Consiliului de Miniștri, cu bugetul ei propriu, înscris în bugetul general al statului sau în bugetul Ministerului de Finanțe*”¹⁵. Noua Academie trebuia să aibă în subordine institute de cercetare, în care să lucreze membrii ei, dar și alți specialiști, încetând astfel să fie numai o instituție de consacrare, dar pe care Traian Săvulescu, care făcea parte din aceasta de 16 ani (fusese ales membru corespondent în 1932, iar titular în 1936), o numea acum „*un club de gentlemen pensionari, cu nostalgia trecutului, ce-și dau rendez-vous-uri foarte apreciable la ședințele săptămânale*”¹⁶.

Punctul de vedere al Secțiunii științifice, exprimat în termeni atât de duri și de jignitori de Traian Săvulescu, a atras, cum era și firesc, numeroase reacții de împotrivire, mergându-se chiar până la demisia lui Alexandru Lapedatu din funcția de secretar general, înaintată la 7 iunie 1948, gest considerat de către dr. C.I. Parhon drept „*un act de fină psihologie*”. Se pare, inițiatorul hotărârii lui Lapedatu a fost chiar C.I. Parhon, care, după el, „*nu mai era însă omul timpurilor actuale în această Academie*”¹⁷. Peste numai o zi, și tot la recomandarea lui C.I. Parhon, dar în calitatea sa de președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, a fost ales secretar general al Academiei Române chiar Traian Săvulescu, considerat „*cel mai potrivit în aceste momente pentru această sarcină*”, mai ales că lui i se datora și „*proiectul de reformă*” al Academiei Române¹⁸, creându-se astfel condițiile instalării „noii” echipe preconizate, al cărui obiectiv era „*reformarea*” Academiei Române.

Iată cum apreciază acad. Dan Berindei, în lucrarea citată anterior, „*echipa reformatoare*” a Academiei Române, precum și modul cum a debutat „*noua Academie*”: „*În următoarea jumătate de veac, în noua formă care i se va da, Academia avea să treacă inițial printr-o etapă distrugătoare, căreia aveau să-i cadă victime o bună parte a membrilor ei, ea reușind însă să-și păstreze, în ciuda limitărilor și apăsării politice,*

funcțiile academice. A urmat apoi o etapă de ascensiune, coincizând cu dezlipirea de stalinism și dogmatism, în care Academia s-a afirmat puternic în țară, dar și peste hotare în Est, dar mai ales în Vest; apoi, de la sfârșitul anilor '60, a urmat cea mai grea etapă a ființării înaltului for, condamnat în anii '80 la dispariție fizică!

La 8 iunie 1948, sesiunea generală a Academiei s-a încheiat fără ca membrii ei – sau cel puțin parte dintre ei – să realizeze cât de iminentă era răsturnarea vechii stări de lucruri. În ziua următoare, un decret prezidențial – semnat de Constantin I. Parhon, de Marin Florea Ionescu și de ministrul Justiției, Avram Bunaciu – hotărâ transformarea celui «mai înalt for științific și cultural» în Academie a Republicii Populare Române și, totodată, în «instituție de Stat». Academiei i se trasa obligația de a-și «desfășura activitatea potrivit cu nevoile de întărire și dezvoltare a Republicii Populare Române». Ea urma să promoveze știința și cultura «în toate domeniile» și acest lucru urma să-l realizeze «în vederea ridicării nivelului material și cultural al poporului». Membrii Academiei urmau să fie selectați și în viitor recrutați în baza valorii lor «etice și democratice». Academia de Medicină și Academia de Științe erau integrate Academiei, membrii lor fiind supuși criteriilor de selecție mai înainte amintite. Bunurile mobile și imobile ale celor trei Academii urmau să fie integrate «în patrimoniul Academiei R.P.R.».

Academia Română era luată în stăpânire de noul regim instaurat la 30 decembrie 1947. Independența ei, respectată timp mai bine de opt decenii, rămânea o amintire. Era integrată printre instituțiile de Stat și decretul nu ținea seama de hotărârile ultimei sesiuni generale a Academiei. Comisia de elaborare a Statutului, hotărâtă de membrii Academiei în ședința din 29 mai 1948, era revizuită și completată. Cinci membri ai ei erau menținuți, dar doi erau înlăturați, respectiv Dimitrie Gusti și Ion I. Nistor, cel de-al doilea un critic energic al tentativelor de răsturnare a rânduielilor academice. Comisiei i se alăturau alți nouă membri, dintre care doi nu erau membri ai Academiei. Celor 14 membri li se mai adăugau trei supleanți, care niciunul nu era membru al înaltului for. Printre cei 14 figurau și doi membri corespondenți și un membru de

onoare. Dintre cei 14 membri, doar patru aparțineau științelor umane, lor adăugându-li-se doi supleanți. Precumpănirea vechii Secții Științifice era evidentă. Potrivit decretului, Statutul urma să fie înaintat de Comisie Guvernului, în termen de 45 de zile, «spre aprobare».

Reprezentând Prezidiul Republicii Populare Române, dar, totodată, și membru activ al Academiei Române din 1939, Constantin I. Parhon – devenit președinte de onoare – apare pe primul plan al schimbării, secondat de Traian Săvulescu, care, de la 13 aprilie 1948, era cel de-al doilea vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (cel dintâi fiind Gheorghiu-Dej!); alături, ei îl aveau pe Mihail Sadoveanu, membru al Prezidiului Republicii. Acești trei membri activi s-au găsit în fruntea echipei care a operat transformarea, realizată la comanda și potrivit directivelor Partidului Muncitoresc Român și nu ca un rezultat al sesiunii extraordinare anunțată de Nicolae Bănescu la sfârșitul lunii mai 1948!...

În luna octombrie 1948 a avut loc cea dintâi sesiune generală a Academiei Republicii Populare Române. Lucrările au fost deschise de Constantin I. Parhon, ca președinte de onoare, dar și ca președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale. El a vorbit de vechea Academie aflată «în serviciul regimurilor reacționare burghezo-moșierești» și de noua Academie «înființată de guvernul democrat român, care și-a însușit inițiativa Partidului Muncitoresc Român», eliminând astfel orice îndoială referitoare la procesul de transformare care avusese loc! Evident, nu uitase să aducă elogiile sale Uniunii Sovietice și generalisimului Stalin!

Primul ministru dr. Petru Groza a vorbit scurt, evidențiind că Academia devenise o «instituție de Stat» și că «academicienii» erau «strâns legați de preocupările Guvernului», care avea «nevoie de luminile celui mai înalt for științific al țării». Mai lung cuvântase Gheorghe Gheorghiu-Dej, în dubla sa calitate de secretar general al P.M.R și de prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Între altele, el ceruse o «strânsă legătură cu rezolvarea justă a problemelor pe care le ridică viața practică», își exprimase convingerea că «izvoarele culturii marxist-leniniste» și «farul luminos» al culturii «țării celei mai înaintate», evident Uniunea Sovietică, aveau să ajute pe

oamenii de știință români pe noul lor drum și le ceruse să nu se izoleze «în turnul de fildeș».

Urmase un lung raport al lui Traian Săvulescu, președintele înaltului for, în care el evocase sprijinul Uniunii Sovietice și al lui Iosif Visarionovici Stalin, ca și mutațiile care avuseseră loc în România, începând cu reforma agrară din 1945, reforma monetară și naționalizarea și insistase asupra rolului științei și culturii «în ridicarea forțelor active ale țării». El făcuse un scurt istoric al «fostei» Academii Române, recunoscând unele realizări, dar mai ales criticând-o, pentru că plutise «în azurul științei pure» și, totodată, ironizând lupta ei pentru autonomie, între altele, deoarece astfel «a făcut cu puțință» pătrunderea în Academie «a unor oameni direct vinovați de dezastrul țării, oameni care au pactizat cu dușmanii țării». Săvulescu a criticat și «libertatea academică», care, după opinia sa, «era de fapt un libertinaj», susținând că Academia se izolase «treptat de societate». A recunoscut totuși meritele unor foști colegi ai săi, enumerând 13 nume de academicieni, calificați chiar ca «niște giganți». În continuare, a descris principiile de bază ale noii Academii, cerând ca membrii Academiei «să modeleze un nou tip de om de știință sau artist, mântuit de scepticismul occidental» și care «să lupte pentru construirea unei noi orânduiri sociale drepte»¹⁹.

Este incredibil cum a putut gândi și spune un academician, precum Traian Săvulescu, despre colegii săi că sunt responsabili de dezastrul țării, deoarece și el s-a format și „educat” în același spirit și aceeași epocă cu cei pe care i-a repudiat pentru că au susținut libertatea academică, independența Academiei și, mai presus de toate, că au contribuit, cu întreaga lor știință și putere, la construirea României moderne. Cred că nu este prea aspră aprecierea conform căreia și înalta instituție, în condițiile începutului instalării puterii comuniste, a generat cozi de topor care au susținut, au favorizat și au condus nemijlocit marea dramă a Academiei Române, începută în anul 1948 și „desăvârșită” în anii negri ce vor urma până în 1989.

Dezbaterile care au avut loc în prima jumătate a anului 1948, atmosfera tot mai apăsătoare ce a cuprins din ce în ce mai mult Academia, dispariția de la activitățile acesteia a unor membri marcați,

anchetați și ulterior întemnițați, a fost preludiul a ceea ce avea să se întâmple la 9 iunie: oficializarea Academiei Republicii Populare Române, instituție de stat, subordonată direct Președinției Consiliului de Miniștri, căreia trebuia să-i prezinte „*periodic dări de seamă asupra activității sale*”²⁰.

Dacă proiectul anterior de reorganizare a Academiei a prevăzut sporirea numărului secțiilor și, implicit, a membrilor lor, odată cu transformarea Academiei Române în Academia R.P.R., acest lucru a devenit realitate, dar nu în forma dorită anterior de academicieni. Și în acest caz, amestecul brutal al organelor de partid și de stat a fost deosebit de dur. În art. 3 al decretului din 9 iunie se specifica în mod expres: „*Nu pot fi membri ai Academiei R.P.R. persoane care, prin activitatea lor, s-au pus în slujba fascismului și reacțiunii, dăunând prin aceasta interesele țării și ale poporului*”²¹. Și cum a fi fost în funcții de ale partidelor istorice ori ca membri în diverse cabinete ori funcții guvernamentale însemna, în opinia noilor organe de partid și de stat, poziții reacționare, iar lupta dusă de multe personalități pentru realizarea unității naționale era privită ca pusă „în slujba fascismului”, la 12 august 1948, prin decretul prezidențial nr. 1454 s-au numit ca membri ai Academiei R.P.R. 55 de foști membri ai Academiei Române (mai puțin de o treime din membrii de la începutul anului 1948), cei mai mulți din vechea Secțiune Științifică, acum împărțită în cinci secții de sine stătătoare²², cărora li s-au adăugat alți 11 membri noi.

În Academia R.P.R., conform Decretului prezidial amintit, nu s-au mai regăsit 113 membri ai Academiei Române (26 titulari, 58 corespondenți și 29 de onoare), fiind epurați din secțiile Academiei Române.

Măsura îndepărtării lor a fost intuită încă din 5 iunie 1948. La sfârșitul ședinței festive de înmânare a premiilor anuale, președintele Andrei Rădulescu, ținea să-și anunțe colegii despre faptul că unii dintre ei „*au proces în curs sau pot fi chemați în judecată și să sufere condamnări infamante, condamnări care azi nu sunt definitive, dar care pot deveni definitive după trecerea sesiunii generale. Potrivit principiului adoptat de instituțiunea noastră – continua Andrei Rădulescu – membrii ale căror condamnări infamante*

sunt definitive trebuie să fie radiati din lista membrilor Academiei”²³. În aceeași categorie au intrat și cei cărora urmau să li se retragă cetățenia română în urma rămânerii lor definitive peste hotare. Pe timpul apropiatei vacanțe academice, conducerea instituției era autorizată „să radieze din lista membrilor ei de orice categorie pe acei ce vor fi condamnați cu pedeapsă pentru fapte infamante sau li se va fi retras cetățenia română”, radiere ce urma a fi „supusă plenului la cea mai apropiată sesiune generală a Academiei”²⁴, ceea ce nu s-a mai întâmplat. În cuvântul său, Andrei Rădulescu făcea indirect aluzie la academicianul istoric Gheorghe I. Brătianu, care, încă din septembrie 1947, avea domiciliu forțat, fiind periodic anchetat, dar și la academicianul filosof Lucian Blaga, îndepărtat din Universitatea din Cluj (unde în 1939 s-a creat special pentru el Catedra de filosofia valorilor), precum și la cei care nu au mai revenit în țară: Vespasian V. Pella, Constantin Brăiloiu, Nicolae Gh. Caranfil, Petre Sergescu, Nicolae N. Donici, principele Nicolae de Hohenzollern.

În perioada următoare, reprezentanți de frunte, vârfurile culturii și științei românești, ai Bisericii și armatei – membri ai Academiei Române – au fost anchetați, marginalizați, lăsați fără mijloace de subzistență sau încarcerați la Sighet, Aiud, Văcărești, Jilava, mulți găsindu-și aici sfârșitul: istoricii Gheorghe I. Brătianu, Alexandru I. Lapedatu și Radu R. Rosetti, italianistul Alexandru Marcu, economistul Victor Bădulescu, teologul istoric Zenovie Pâclișanu, economiștii Gheorghe Tașcă și Mircea C. Cancicov, omul politic Iuliu Maniu.

Privită strict statistic, situația celor 113 de membri îndepărtați (mai bine de două treimi din numărul total de membri ai Academiei Române de la începutul anului 1948) din supremul for de știință și de cultură al țării se prezintă astfel: 26 membri titulari, dintre care opt din Secțiunea Literară, 14 din cea Istorică și patru din cea Științifică; 58 membri corespondenți (20 din Secțiunea Literară, 19 din cea Istorică și 19 din cea Științifică) și 29 membri de onoare. Între aceștia se aflau nume importante ale culturii și științei românești: filosoful și scriitorul Lucian Blaga, scriitorii Ioan A. Bassarabescu, Mihai Codreanu și Adrian Maniu, istoricii Gheorghe I.

Brătianu, Nicolae Bănescu, Ștefan Ciobanu, Silviu Dragomir, Scarlat Lambrino, Alexandru I. Lapedatu, Ioan Lupaș, Constantin Marinescu, Ștefan Meteș, Ion I. Nistor, Petre P. Panaitescu, Zenovie Pâclișanu, Radu R. Rosetti, Teofil Sauciuc-Săveanu, Alexandru Tzigara-Samurçaș, filozofii Nicolae Bagdasar, Petre P. Negulescu, Ion Petrovici, Constantin Rădulescu-Motru și Grigore Tăușanu, geografii Simion Mehedinți, Mihai David, Vintilă Mihăilescu și Nicolae Al. Rădulescu; agronomul Gheorghe Ionescu-Sisești; economiștii Victor Bădulescu, Mircea Cancicov, Ion I. Lapedatu, Ion Răducanu, Victor Slăvescu, Gheorghe Tașcă, juriștii Alexandru Costin, George Fotino, Emil Hațieganu, Gheorghe G. Mironescu, Ioan I. Papp, Traian Pop, Nichita Smochină, Anibal Teodorescu; sociologii Dimitrie Gusti și Nicolae Petrescu; folcloriștii, etnografii și compozitorii Constantin Brăiloiu, Tiberiu Brediceanu, Arthur Gorovei, Ion Mușlea; psihologul Florian Ștefănescu-Goangă; demograful Sabin Manuila; matematicienii și astronomii Theodor Angheluță, Nicolae N. Donici, Octav Onicescu, Constantin C. Popovici, Petre Sergescu; fizicienii Horia Hulubei și Ștefan Procopiu; inginerii și inventatorii Gogu Constantinescu, Nicolae Vasilescu-Karpen și Traian Vuia; medicii Constantin I. Angelescu, Nicolae Ionescu-Sișești, Iuliu Moldovan, Marius Sturza, George Udrișchi; chimiștii Negoită Dănăilă și Costin D. Nenițescu; arhitectul Petre Antonescu, oamenii politici Iuliu Maniu, Gheorghe Tătărescu, mitropoliții ortodocși Nicolae Bălan și Nicolae Colan, episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, generalul Paul Teodorescu ș.a.

Imensa jertfă a Academiei Române, pentru „împlinirea idealurilor comuniste”, statistic vorbind, se prezintă după cum urmează:

– **îndepărtarea din Academie a 113 membri, dintre care 26 academicieni, 58 membri corespondenți și 29 membri de onoare;**

– **condamnarea și întemnițarea, pentru delictul de a-și fi servit și iubit țara, a 31 de membri ai Academiei, pe o durată de peste 120 de ani de temniță, dintre aceștia nouă murind în închisoare;**

– **îndepărtarea a 15 membri, dintre care patru titulari, zece corespondenți și unul de onoare, unii dintre ei fiind realeși începând cu 1955.**

După anul 1990, Academia Română și-a înscris la loc de cinste repunerea în drepturi a tuturor 97 dintre membrii îndepărtați din forul academic în 1948, fapt hotărât de adunările generale din 3 iulie 1990 și la 11 mai 1994.

În anul 1948, Academia avea însă să cunoască și alte mari nedreptăți. Este vorba despre **pierderea autonomiei**, prin impunerea, din afară, a organizării sale interne. Decretele de numire a membrilor titulari (în 1948 împărțiți în două categorii, inexistente până atunci: titulari activi și titulari onorifici²⁵, ca urmare a unei traduceri nefericite din literatura sovietică), ca și a Prezidiului Academiei R.P.R., precum și Statutul de organizare și funcționare al noii academii purtau semnăturile președinților Consiliului de Miniștri și ai Marii Adunări Naționale, dar și ale ministrului de Justiție. Subordonarea față de Președinția Consiliului de Miniștri este totală. Așa după cum se prevedea în Statut (art. 38), conducerea Academiei R.P.R. „*informează periodic Președinția Consiliului de Miniștri despre mersul activității*”, iar „*la sfârșitul fiecărei sesiuni generale ordinare*” avea obligația de a-i prezenta „*un raport asupra lucrărilor executate în cursul perioadei expirate, planul de lucru pentru viitor etc.*”²⁶.

Seria injustițiilor la care a fost supusă instituția academică a culminat cu **pierderea tuturor bunurilor mobile și imobile** care i-au fost donate în perioada anterioară. La 2 noiembrie 1948, în „Monitorul Oficial” se publica Decizia Consiliului de Miniștri²⁷ referitoare la destinația proprietăților Academiei, care punea, de fapt, capăt unui mecenat ce a durat mai bine de opt decenii, încă înaintea înființării instituției academice de la București²⁸.

Cu toate asigurările date în perioada anterioară, Traian Săvulescu, unul dintre semnatarii decretului din noiembrie 1948, afirma, în iunie același an, că exceptarea Academiei de la exproprierea făcută în 1945 însemna că „*statul de astăzi s-a dovedit mai înțelegător față de Academia Română decât acela din 1921, nu numai prin faptul că i-a lăsat avutul, dar și pentru faptul că i-a înlesnit să-și desfășoare nestingherit activitatea*”²⁹. Măsura luată în noiembrie nu a mai surprins pe nimeni, de vreme ce în decret, ca și în Statut, se menționa că Academia R.P.R. urma să nu mai aibă alte venituri decât cele ce

proveneau de la bugetul de stat. Mai mult, conform art. 50 din Statut, bugetul Academiei este „*încadrat ca anexă la bugetul Președinției Consiliului de Miniștri*”, Prezidiului Academiei revenindu-i doar sarcina de a-l executa întocmai³⁰. În aceste condiții, toate proprietățile (agricole, silvice, imobiliare, acțiuni și obligațiuni) au fost naționalizate. Academia nu numai că nu mai putea să se folosească de veniturile obținute din exploatarea lor, dar, ceea ce era mai grav, nu mai putea aplica prevederile înscrise în actele de donație ori în testamente.

Conform Deciziei Consiliului de Miniștri din 2 noiembrie 1948, noua putere a țării a lăsat Academiei numai clădirile din Calea Victoriei, unde își desfășura activitatea din 1898. Din cele 60 de imobile pe care le-a avut în acel moment în proprietate în București și în țară, Academia a mai rămas doar cu nouă, acestora adăugându-li-se „*construcțiunile existente cu parcul și plantațiunile înconjurătoare*” de la Măgurele, unde a funcționat, până atunci, Institutul de fete „Otteteleşanu”. Între clădirile din București lăsate în proprietatea Academiei se mai afla Muzeul de Artă Apuseană, donat în 1945 de ing. Dumitru Furnică-Minovici. În țară, Academia a păstrat „*pentru casă de odihnă*” vila din Sinaia, dăruită la 17 ianuarie 1948 de Elena Djuvara, soția filosofului și juristului Mircea Djuvara, dar care și aceasta a fost preluată de la Academia Română de către statul român. Toate celelalte imobile – în număr de 41 – au fost trecute, în cea mai mare parte, la Ministerul Afacerilor Interne. Între acestea se află cele donate în București de Elena Barozzi, Vlad Dănulescu, Maria-Marilina Mariescu, Constantin Manolescu-Romniceanu, Constantin M. Mironescu, Iuliu Movilă, Gheorghe Nedioglu, Iosefina C. Stoicescu, în Roșiori de Vede de Marin Vănciulescu, în Ploiești de Pericle N. Demetriade. Doar câteva imobile donate sau testate Academiei – sediul Fundației „Ioan I. Dalles” din București, Conacul „Bellu” din Urlați-Prahova și Casa lui Vasile Alecsandri din Mircești-Iași – au trecut în administrarea Ministerului Artelor și Informațiilor, școala și biserica din Călmățui-Galați, donația lui Tache P. Anastasiu la Ministerul Învățământului Public și la Ministerul Cultelor, iar Casa lui Gică Ștefănescu din Câmpulung-Argeș, la Confederația

Generală a Muncii „*pentru casă de odihnă a muncitorilor*”. La rândul lor, terenurile agricole și silvice, donate de-a lungul anilor Academiei Române, au trecut la ministerele Agriculturii și Silviculturii și Afacerilor Interne. Prin aceeași decizie din noiembrie 1948, Ministerul Finanțelor primea 755 776 de acțiuni și 236 967 375 de obligațiuni proprietate a Academiei Române.

Dramatismul acțiunilor întreprinse de autoritățile comuniste pentru naționalizarea patrimoniului Academiei Române, presiunile inimaginabile asupra magistraților cu privire la imensul rapt ce se pregătea în justiție pentru preluarea domeniului silvic Maican din Penteleu-Buzău (Ocolul Silvic Pentelu și conacul din Varlaam ale Academiei), în scopul susținerii intereselor politice și electorale ale candidatului comunist, Lucrețiu Pătrășcanu (ministrul Justiției în Guvernul comunist P. Groza) la fotoliul de parlamentar în colegiul Nehoiu la alegerile din anul 1946, pot fi înțelese de noi, cei de azi, numai citind zbuciumul extraordinar al academicianului Gheorghe Ionescu-Șișești, pe care l-am întâlnit în volumul al II-lea al *Jurnalului* său, grație bunăvoinței domnului academician Cristian Hera, vicepreședinte al Academiei Române (coordonatorul editării *Jurnalului*), căruia îi aducem, pe această cale, cele mai sincere mulțumiri. Scrierile acad. Șișești, care arată poziția sa din acea perioadă față de tendințele tot mai evidente pentru devalizarea Academiei de proprietățile sale, ne explică, cu claritate, de ce marele agronom patriot a fost demis din Academia Română în anul 1948.

Odată cu pierderea întregului patrimoniu mobil și imobil, Academia a încheiat unul dintre capitolele cele mai importante ale istoriei sale, deschis, cu atâta generozitate de donatori, încă înainte de înființare. Spre instituția academică, s-au îndreptat donații importante destinate întocmirii unor lucrări fundamentale ale culturii române, înființării de burse pentru tinerii studioși (bursele „Adamachi”, „M. Elias”, „C. Mironescu”, „Maria Antachi” etc.), premierii celor mai valoroase lucrări în toate domeniile culturii și științei (Marele Premiu „Năsturel”, premiile „V. Pârvan”, „C. Hamangiu”, „Alina Știrbei”, „Nicolae Titulescu”, „Petre Antonescu”, „C. Rădulescu-Codin”, „Anastasia Simu”, „Calistrat Grozovici” etc.), punerii bazelor unor așezăminte de învățământ și

de cultură etc. (școlile de la Moara Grecilor și Țigănești, donații ale lui Tache Petre Anastasiu și Ioan Costache Agarici, Institutul de fete de la Măgurele, donație a Elenei și Ion Otteteleșanu și a lui Ioan Kalinderu, Fundația „Ioan I. Dalles”, donație a Elenei Dalles, Spitalul „Familie Menahem H. Elias”, donație a lui Jacques M. Elias, Muzeul de Artă Veche Aplicată, donație a ing. Dumitru Furnică-Minovici, Muzeul de artă populară din Câmpulung-Argeș, donație a avocatului Gică Ștefănescu, conacul-muzeu de la Urlați-Prahova, donație a Alexandrinei și a lui George Bellu), căci, așa după cum avea să afirme, la 19 martie 1948, Ioan Lupaș, „*talantul principal al Academiei Române nu trebuie căutat însă în bunurile ei materiale, ci mai ales în cele de ordin spiritual, intelectual și cultural-artistic*”³¹. În cele peste opt decenii, Academia Română a fost un adevărat model de gospodărire a averilor primite, de apărare a acestora în vremuri vitrege, de respectare întocmai a prevederilor actelor de donație. Amintirea unei asemenea conduite exemplare nu putea fi însă ștearsă de niciun decret, Academia continuând și în anii grei care au urmat să administreze averea ei cea mai importantă, culturală, istorică și științifică, adăpostită între zidurile Bibliotecii. Documentele, manuscrisele, cărțile, periodicele, colecțiile numismatice și filatelice, stampele și hărțile etc., donate de-a lungul anilor, au fost păstrate și îmbogățite, căci Statutul din 1948 permitea Academiei R.P.R., conform art. 68, a „*primi donații care servesc direct membrii ei (documente, cărți, colecțiuni de valoare științifică, artistică etc.)*”³². În perioada ce a urmat anului 1948 însă și acest patrimoniu cultural și istoric inestimabil al Academiei a fost supus unor măsuri aspre. Astfel, s-a impus înființarea așa-numitului „**Fond special**”, **alcătuit din zeci de mii de volume de cărți și periodice din perioada interbelică, au fost transferate abuziv peste 30 000 de documente la Arhivele Statului, iar o mare parte a colecției numismatice la Muzeul Național de Istorie, documente reintrate, după enorme eforturi, în anul 2012 de la Arhivele Naționale la Biblioteca Academiei Române.**

Și toate acestea nu au fost suficiente pentru „reformarea” Academiei din anul 1948, pentru că **noua conducere comunistă a eliminat și sigla**

Academiei Române, efigia zeiței Minerva, simbolul înțelepciunii și înlocuită cu o „siglă” de sorginte comunistă.

Zeița înțelepciunii – Minerva – a fost aleasă, în unanimitate, ca siglă a Academiei Române, nu întâmplător, la propunerea lui George Barițiu, în anul 1867, capul ei sculptat tronând și astăzi în Aula Magna.

Degradarea Academiei Republicii Socialiste România a continuat în perioada 1948–1989, amplificându-se în ultimele două decenii, **culminând cu „primirea” lui Nicolae Ceaușescu și a Elenei Ceaușescu.** În această perioadă, dispar, rând pe rând, institutele de cercetare, din dispoziția directă a dictatorilor, nu se mai fac primiri de noi membri (cu unele excepții din clientela ideologică aservită puterii comuniste, ale căror fantome kaghebisto-comunistoido-ștefan-gheorghiste mai bântuie, din păcate, și azi atât Academia Română, cât și întreaga societate românească), iar personalul aparatului central s-a redus drastic. **Evenimentele din decembrie 1989 găsesc Academia cu 93 de membri (dintre care 34 membri titulari și 59 membri corespondenți), șapte funcționari și niciun institut de cercetare în subordine.**

Aceasta este „marea reformă instituțională și morală” a Academiei Române făcută de statul comunist în perioada 1948–1989!

Să sperăm că vocile care se aud în prezent, deși rare, dar de aceeași formație, factură și „înțelegere” a rostului și rolului științei și culturii în societatea românească, ca și a Elenei Ceaușescu, care se „pronunță” (uneori deosebit de vocal) cu privire la restructurarea cercetării științifice actuale din Academia Română, vor rămâne fără ecou.

„Reformarea” Academiei din vara anului 1948, care a atras după sine pierderea autono-

miei, a celor mai de seamă membri ai ei, ca și a patrimoniului mobil și imobil, a reprezentat, așadar, cea mai neagră pagină din istoria forumului suprem de cultură și de știință al țării. Vindecarea rănilor provocate de actul din 1948, adâncite, accentuate și cronicizate de-a lungul a mai bine de patru decenii, se dovedește, acum, după aproape un sfert de veac, a fi de durată, solicitând eforturi imense, atât în domeniul mentalităților, a moralei, cât și în plan material și financiar.

Dacă repunerea în drepturi a membrilor excluși a venit numai după patru decenii, după dispariția tuturor, fiind făcută imediat după reorganizarea Academiei Române în 1990, în ceea ce privește recuperarea averii deținute până în toamna anului 1948 procesul este lung și deosebit de anevoios, determinat îndeosebi de legislația adoptată de statul postcomunist, complicată și voit deformată, direcționată spre clientela politică și avocătească, profitoare a statului post sau neocomunist (după 1989), dar și de distrugerile, adesea irecuperabile, suferite de unele imobile-monumente istorice și de arhitectură, așa cum este cazul, spre exemplu, Conacului Văcăreștilor din jud. Dâmbovița. Academia Română se simte, însă, datorare să depună toate eforturile pentru a recupera ceea ce a primit de-a lungul anilor, ca un gest de pios omagiu adus generoșilor ei donatori, care, așa după cum sublinia Alexandru Lapedatu, „vor rămâne legați de-a pururea de instituțiunea noastră și de misiunea ei culturală, pe care au înțeles să o susțină și să o promoveze prin agoniseala lor, de la cele mai mari până la cele mai mici averi pe care le-au lăsat cu aceeași desăvârșită încredere în făclia de lumină pe care Academia Română are menirea de a o purta de-a lungul veacurilor în viața națiunii române”³³.

În cazul în care statul post(neo)comunist actual ar fi dat dovadă de o minimă voință politică și o cât de mică atenție față de Academia Română, ar fi trebuit ca încă în Decretul-lege din ianuarie 1990 să se înscrie pentru refacerea patrimoniului funciar, imobiliar, cultural și financiar un singur articol, cu câteva aliniate, astfel:

Art. 1. Se abrogă Decizia Consiliului de Miniștri din 2 noiembrie 1948, proprietățile revenind Academiei Române, după cum urmează:

al. 1. – activele existente la 1 ianuarie 1990 se restituie Academiei Române în natură;

al. 2. – activele dispărute în perioada 1948–1989 se restituie valoric;

al. 3. – titlurile și valorile imobiliare, rentele și obligațiunile se restituie Academiei Române la valoarea actualizată la data publicată în „Monitorul Oficial al României”;

al. 4. – obiectele de artă, documentele, înscrisurile, manuscrisele, cărțile rare, colecția numismatică se restituie Academiei Române.

Dar tragedia Academiei Române, din păcate, nu se rezumă numai la epurarea masivă și decapitarea acesteia, întemnițarea celor mai elevate spirite ale României, pierderea autonomiei și transformarea ei într-o instituție de stat „de rând” (și încolonată la rând cu toate instituțiile statului comunist), confiscarea și naționalizarea tuturor bunurilor sale mobile și imobile, preluarea și privarea instituției academice de institutele sale de cercetare. Academia Română, devenită în 1948 Academia Republicii Populare Române, mai apoi Academia Republicii Socialiste România, și membrii săi au suferit o profundă și puternică degradare. Menționez faptul că aprecierea cea mai exactă a acestui dezastru, care țintește schimbarea mentalităților învechite din lumea academică, ne-a făcut-o academicianul istoric Alexandru Zub în comunicarea *Anul istoriografic 1948 sub impact stalinist*: „Reconsiderarea, cuvânt ce avea să facă o lungă și sinuoasă carieră, începe deja cu un moment simbolic, 10 Mai fiind înlocuit cu 9 Mai, ca zi a Independenței și sărbătoare națională. Se recomandă un mare efort de «epurare a lucrărilor din trecut», având ca suport manualul scos sub redacția lui M. Roller și ajuns deja la a patra ediție. Textul în cauză circula de asemenea în limba maghiară și germană, iar o versiune în rusă era în pregătire. Trebuia pus

accentul acum pe «reeducarea cadrelor vechi», pe «introducerea unui spirit științific», adică a materialismului istoric. Definiția dată de Stalin era pusă cu solemnitate la îndemâna oricui, subliniindu-se ideea de lege în dezvoltarea societății. Metoda ipotetică trebuia să fie abolită, ca și individualismul în cercetare. Apelul mai riguros la surse și la disciplinele ajutoare apărea ca o exigență de program. Vechile periodizări, socotite ca arbitrar (Laurian, Tocilescu, Xenopol, Iorga, Onciul, Ursu), nu mai puteau fi utile în noua etapă, nici metodele puse la lucru de istoriografia anterioară. Alte selecții tematice se impuneau, în lumina concepției de ansamblu asupra istoriei. Clasele sociale urmau a fi studiate sistematic, categoriile odinioară defavorizate sau disprețuite («golani cu tricolor» de la 1848, de pildă) se situau acum în fruntea preocupărilor. Lipsuri și slăbiciuni de tot felul apăreau în bilanțul întocmit de P. Constantinescu-Iași la 1 noiembrie 1948, bilanț menit să mobilizeze «frontal» istoricilor; să stabilească priorități și metode, să indice repere, să pună accente, inclusiv pentru evenimente abia consumate, a căror «lectură» aparținea desigur forului politic. Istoria trebuia rescrisă pentru a se arăta că 23 August, 6 Martie, participarea la războiul antihitlerist, reforma agrară, alegerile parlamentare, abolirea monarhiei nu erau decât «verigi ale unui aceluiași lanț, etape diferite ale aceluiași proces de făurire prin lupta poporului muncitor a unui regim de democrație populară în țara noastră». Pasajul citat era scos din raportul lui Gheorghiu-Dej la Congresul Partidului Muncitoresc Român din 21 februarie 1948 și constituia un model de schiță teologică, triumfalistă, a istoriei”³⁴. De asemenea, un alt om de cultură, de o curățenie sufletească fără seamăn, Nicolae Steinhardt, făcea o și mai exactă apreciere asupra mentalității lumii academice comuniste: „Dau într-o seară de Duminică de o pereche de intelectuali – vârstnici, eleganți, distinși, franțuziți – proaspăt întorși dintr-o lungă și interesantă călătorie în Occident. Au fost în Olanda la un congres de medicină (domnul e doctor, profesor, academician), apoi au vizitat Germania Federală, Anglia, Franța, Italia. Sunt îngroziți și indignați de câte au văzut în rândurile tineretului. După ce povestesc pe-ndelete scene erotice văzute în filme și urmărite pe viu, răsufală

ușurați: la noi nu-i așa! A, nu! Când au trecut granița la înapoiere, le-a venit să coboare pentru a săruta pământul patriei vigilente cu tineretul. După câte au văzut acolo! Heureusement que nous avons le communisme (pentru că, după cuviință, esențele le rostesc în franțuzește ca niște autentici boieri ce se află). Că s-au împăcat cu bandiții de comuniști o știam, că primesc a-i reprezenta la congresele științifice din străinătate e lucru demult intrat în uz; dar să-i aud pe intelectualii și boierii aceștia declarând că avem, din fericire, comunismul, îmi provoacă totuși o tresărire”³⁵.

Acum, la „împlinirea” a 75 de ani de la momentul 1948, după revenirea, într-o anumită măsură, la starea de (oarecare) normalitate a societății românești și, implicit, a Academiei Române și întoarcerea treptată spre înaltele aspirații ale înaintașilor din perioada 1866–1948, noi, cei de astăzi, ne-am asumat obligația morală față de membrii Academiei care s-au jertfit pe altarul științei și culturii românești, față de cei care au suferit sau au dispărut în închisorile comuniste, să le încrustăm numele pe o placă comemorativă, marcând, astfel, imensa dramă a Academiei Române din anul 1948. Este un gest de recunoștință maximă însă cu efort material minim, pe care Academia și l-a permis (sau, poate, dorit), dar care semnifică, în primul rând, simbolic, după peste trei decenii din Decembrie 1989, desprinderea Academiei Române și a membrilor săi actuali de întunecata perioadă comunistă.

Note

¹ „Analele Academiei Române”, tom I, p. 2.

² Acad. Dan Berindei, *Istoria Academiei Române (1866–2006). 140 de ani de existență*, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 308–309.

³ „Analele Academiei Române”, tom. LXVII, p. 140–141.

⁴ *Ibidem*, p. 271.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ În ședința din 19 ianuarie 1945 s-a aprobat înființarea Consiliului Național de Cercetări Științifice, destinat a con-

tribui „la progresul științelor teoretice și aplicate, prin coordonarea instituțiilor existente ce se ocupă cu problemele științei în general, inclusiv cu cercetarea poporului român, precum și a persoanelor ce lucrează și creează în domeniul științific”. Conform Regulamentului votat la 15 martie, Consiliul urma să se compună din 27 membri titulari ai Academiei Române, trei profesori ai Universității din București, câte doi ai Universității din Iași și ai Politehnicii din București, câte unul al Politehnicilor din Iași și Timișoara și din secretarul general al Academiei de Medicină. Cel dintâi birou al Consiliului a fost alcătuit din: Dimitrie Gusti, președinte, Dimitrie Pompeiu și Nicolae Vasilescu-Karpen, vicepreședinți, Traian Săvulescu, secretar general, Ion Atanasiu, secretar.

⁸ „Analele Academiei Române”, tom. LXVII, p. 343.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 346.

¹² *Ibidem*, p. 358–359.

¹³ *Ibidem*, p. 360.

¹⁴ *Ibidem*, p. 361.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 433.

¹⁷ „Analele Academiei Republicii Populare Române”, 1948–1949, p. 47.

¹⁸ *Ibidem*, p. 5.

¹⁹ Acad. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 310–311, 320–321.

²⁰ Conform Statutului de organizare și funcționare al Academiei R.P.R., cei 66 de membri titulari au fost împărțiți în șase secții: Secția de științe matematice, fizice și chimice; Secția de științe geologice, geografice și biologice; Secția de științe tehnice și agricole; Secția de științe medicale; Secția de științe istorice, filosofice și economico-juridice; Secția de știința limbii, literatură și arte.

²¹ „Analele Academiei Române”, tom. LXVII, p. 423.

²² *Ibidem*.

²³ Pe lângă cei 113 membri îndepărtați în 1948, au mai fost puși în drepturi și cei zece membri excluși din Academie în anii următori, ca urmare a stabilirii lor în străinătate: inginerii George Bărnănescu, Corneliu I. Penescu, Vasile-Mihai Popov și Nicolae Tîpei, matematicianul Constantin Corduneanu, fizicienii Erwin Friedländer și Mihai Gavrila, biochimistul Simion Oeriu, medicul Valerian C. Popescu și biologul Ludovic Rudescu.

²⁴ Numai în 1955 s-a revenit la cele trei categorii tradiționale de membri: titulari, corespondenți și de onoare, foștii membri titulari onorifici devenind membri titulari.

²⁵ „Analele Academiei Populare Române”. 1948–1949, p. 43.

²⁶ Decizia poartă semnăturile lui Petru Groza, președinte al Consiliului de Miniștri, Traian Săvulescu, al doilea vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, coordonator al activității ministerelor Agriculturii și Silviculturii, Avram Bunaciu, ministrul Justiției, Theodor Iordăchescu, ministrul Lucrărilor Publice, Nicolae Profiri, ministrul Comunicațiilor, Vasile Vaida, ministrul Agriculturii, Gheorghe Vasilichi, ministrul Învățământului Public, Ion Vinte, ministrul Silviculturii, Bucur Șchiopu, ministrul Comerțului și Alimentației, Stanciu Stoian, ministrul Cultelor, Chivu Stoica, ministrul Industriei, Eduard Mezincescu, ministrul Artelor, Vasile Luca, ministrul de Finanțe și Vasile Mârza, ministrul Sănătății.

²⁷ Primele donații datează din 1860 și 1863. fiind făcute de Evanghelie Zappa și domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

²⁸ „Analele Academiei Române”, tom. LXVII, p. 358.

²⁹ *Ibidem*, p. 857.

³⁰ „Analele Academiei Populare Române”. 1948–1949, p. 44.

³¹ „Analele Academiei Române”, tom. LXVII, p. 198.

³² „Analele Academiei Populare Române”. 1948–1949, p. 45.

³³ Alexandru Lapedatu, *La a 75-a aniversară a Academiei Române. Constatări și reflecții*, în vol. *LXXV de la înființarea Academiei Române 1866–1941. Cuvântări rostite în ședința festivă din 29 mai 1941*, București, 1941, p. 40.

³⁴ Alexandru Zub *la Sighet*, Fundația Academia Civică, București, 2012, p. 70–71.

³⁵ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 360.

Conferințele Dalles

CONFERINȚELE **DALLES** ale ACADEMIEI ROMÂNE

Conferința:

TERRA - Planeta locuită
- provocări climatice și crize energetice în secolul XXI -

Susținută de:

Acad. Nicolae A. ANASTASIU

Vicepreședinte al Comitetului Național al Geologilor din România
Membru al Consiliului de onoare al Academiei Române
Profesor universitar emeritus, Școala doctorală a Facultății de Geologie și Geofizică,
Universitatea din București

Joi, 8 iunie 2023 | ora 18.00

TERRA – Planeta locuită – provocări climatice și crize energetice în secolul XXI*

Acad. Nicolae Anastasiu

TERRA mater – planeta telurică; nașterea Terrei

Terra Mater (Gaia în mitologia greacă) în mitologia romană este a patra planetă telurică desprinsă din nebuloasa solară cu mai bine de 4,5 mld. de ani în urmă.

Fig. 1. Personificarea Pământului (Terra Mater) cu Gaia din mitologia greacă. Sursa: Wikipedia, 2023.

Învățatul Servius (sec. IV D.Hr) descrie Terra ca planeta care deține toate elementele necesare vieții: pământul (*Tellus*), aerul (*Ventus*), apa (*Aqua*) și focul (*Ignis*). Ea este numită mai târziu și *Planeta albastră*.

Anatomia TERREI – Pământul timpuriu

O secțiune transversală prin sfera Pământului identifică o rază medie de peste 6300 km (6371), cu valori diferite la pol (6356 km) față de ecuator (6378 km).

Structura sa internă este alcătuită dintr-un **nucleu** (miez sau sâmbure) cu o grosime de 3400 km, separat de învelișul următor **Mantaua pământului** printr-o discontinuitate nere-

gulate (Wiechert-Gutenberg) la adâncimea de 2900 km.

Mantaua, cu două secțiuni diferite (mantaua internă și mantaua externă), are o grosime de circa 2900 km și este învelită de discontinuitatea Moho, care o separă de scoarța terestră.

Partea superioară a mantalei – **astenosfera** cu o consistență fluidă – este dominată de topituri silicice (magne).

Scoarța terestră (denumită și litosferă) – o coajă fragilă și mișcătoare – are grosimi diferite: sub oceane – **scoarța** sau **litosfera oceanică** – atinge grosimi cuprinse între 5 și 10 km, iar în dreptul continentelor – **scoarța continentală** are grosimi de 30–60 km.

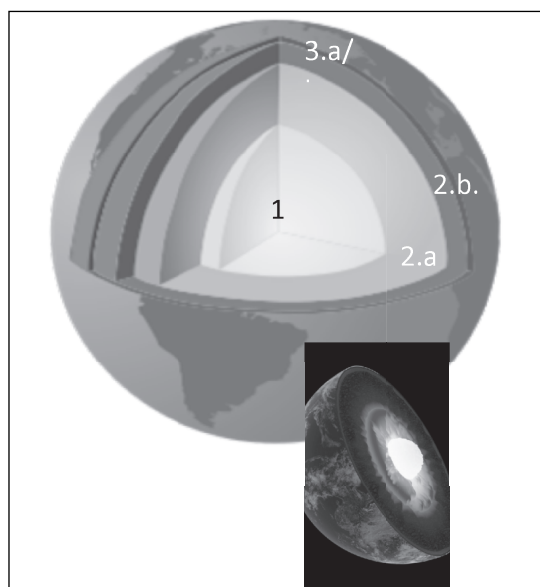

Fig. 2. Anatomia Terrei: 1-Nucleu; 2a-Mantaua internă, 2b-Mantaua externă cu astenosfera; 3 a/b-Crustă oceanică, crustă cotinentală.

*Prelegere susținută în ciclul „Conferințele Dalles ale Academiei Române” (8 iunie 2023, Fundația Culturală „Ioan I. Dalles”)

Scoarța terestră este divizată prin fracturi crustale și rifturi oceanice profunde în **plăci tectonice**, cu o mare mobilitate deasupra astenosferei. Aceste plăci se pot apropia, prin mișcări convergente, sau îndepărta, prin mișcări divergente, unele de altele. Prin astfel de mișcări, au loc coliziuni între plăci și/sau încălecări.

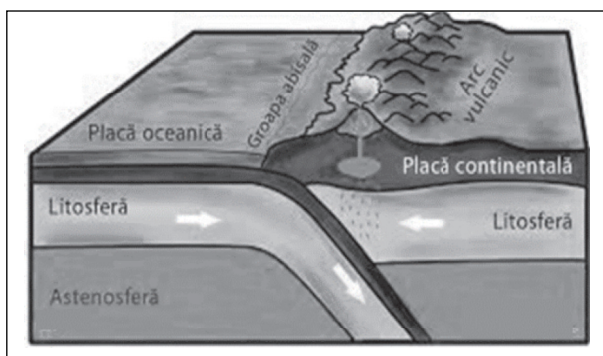

Fig. 3. Model 3D: Placa oceanică este subdusă sub placa continentală.
Prelucrat din Wikipedia, 2023.

În partea superioară a astenosferei se află vetrele vulcanilor sau acestea pot apărea deasupra zonelor de subducție (de îngropare a unei plăci litosferice sub o altă placă).

Suprafața scoarței terestre este acoperită de ape (2/3 din suprafața Pământului) sau rămâne expusă atmosferei, constituind uscatele continentale (1/3 din suprafața Pământului).

Dinamica plăcilor tectonice

În îndelungata istorie a Pământului, plăcile litosferice s-au apropiat și s-au sudat formând supercontinente sau au început să se desprindă fiind, treptat-treptat, inundate și separate între ele de apele oceanelor din acele momente.

În timpul erei proterozoice, geologii apreciază că au existat două astfel de continente: **Rodinia** (1 mld.–750 mil. ani) și **Pannotia** (600–700 mil. ani).

La începutul erei paleozoice s-au separat supercontinentele **Laurasia**, în emisfera nordică, și **Gondwana**, în emisfera sudică. Ele se refac mai târziu, cu 250–300 mil. în urmă, în ceea ce s-a numit **Pangaea**. Desfacerea acesteia a început în timpul erei mezozoice, la începutul Triasicului. Drumul a fost lung și mișcările orogenice și epigene care s-au succedat au condus la configurația munților, podișurilor și câmpiilor pe care le cunoaștem astăzi.

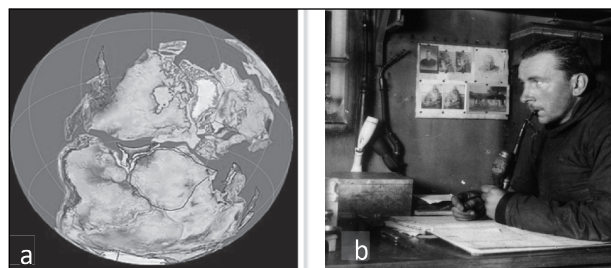

Fig. 4a – Supercontinentul Pangaea (=Întregul Pământ, 330 mil. ani);
4b – Alfred Wegener (1880–1930) – autorul teoriei Derivei continentelor (1912).

Apa, aerul și energia solară au contribuit în oceanele primordiale la apariția vieții. Primele forme de viață au fost identificate în formațiunile proterozoice (cca 3,4–3,6 mld. ani) din Africa, Australia (în cratonul Pilbara) – Covoarele microbiene de bacterii și arhee – coexistente și în Groenlanda (*Kalaallit Nunaat*), stromatolitele de la Isua.

Evoluția Pământului din Arhaic (Hadean) până în prezent a trecut – odată cu evoluția formelor de viață de la organisme monocelulare la nevertebrate și vertebrate sau de la plante (ciuperci, licheni)... la conifere și foioase... și la schimbări climatice importante. Există dovezi clare de manifestare a ciclurilor climatice – glaciare-răcire/interglaciare-încălzire – încă din timpul Proterozoicului, cu reveniri ale unor astfel de cicluri la nivelul Paleozoicului, Mezozoicului și Cainozoicului (Terțiarului).

Extincții:

- Ordovician-Silurian (450–440 mil. ani);
- Devonian (375–300 mil. ani);
- Permian-Triasic (252 mil. ani), Trilobiții;
- Triasic-Jurassic (201 mil. ani), Amfibienii;
- Cretacic-Paleogen (66 mil. ani), Dinozaurii.

Cicluri – secvențe – semnificații

Dinamica Terrei este o realitate evidentă. Pământul este o planetă vie. În lunga sa istorie s-au succedat:

– *Cicluri orogenice*, de formare și înălțare a munților (ex. orogeneza caledoniană, orogeneza hercinică, orogeneza alpină).

– *Cicluri eustatice*, repetate transgresiuni și regresii marine.

– *Cicluri climatice*, cu perioade de răcire (glaciațiuni) urmate de perioade de încălzire (interglaciațiuni) de diverse ordine de mărime.

Ampretele climatice lăsate de aceste schimbări se regăsesc în secvențele litologice (dominate de gips și sare (evaporite), de nisipuri și gresii eoliene (deșertice) cu intercalații de till-uri și till-ite, de varve (depozite tipic glaciare).

Pe toate continentele se regăsesc astfel de secvențe climatice care au permis cercetătorilor (Haq et al, 1995) să le înregistreze și să le descrie semnificațiile ambientale – locul, momentul și ambianța climatică în care s-au depus (acumulat, format). Astăzi, asemenea secvențe sunt excelente repere paleoclimatice și dovezi a repetabilității fenomenelor care le-au generat.

Grosimea acestor secvențe, de ordinul zecilor de metri, ale metrilor sau centimetrilor, reprezintă durata, respectiv ordinul de mărime al ciclurilor în care au fost generate.

Ciclurile planetare, pe care le cunoaștem (vezi tab. 1), sunt responsabile de apariția acestor succesiuni litologice.

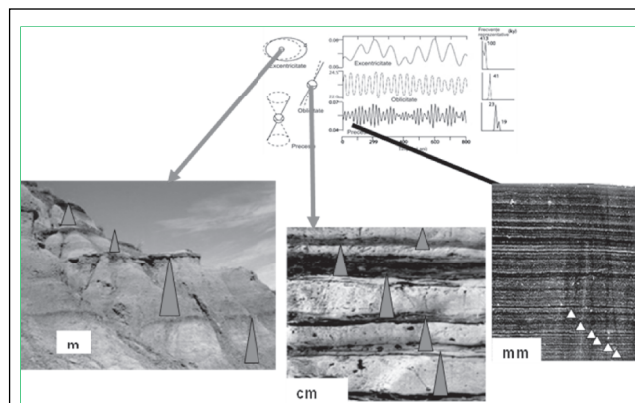

Fig. 5. Secvențe litologice la diverse scări.
Colaj din Anastasiu și Morariu, 2021.

Varvele, de exemplu, ca și inele de creștere ale arborilor sau structura internă a speleotemelor (depunerilor carstice: stalactite/stalagmite), sunt expresia unor modificări ciclice de schimbare a anotimpurilor.

Tabelul 1

Ierarhizarea ciclurilor globale (planetare), care au generat suite sedimentare periodice, de diferite ordine de mărime

Ord.	Durata (mil. ani)	Denumirea	Corespondentul depozitional
I	> 50	Ciclul galactic (geotectonic)	Megathem = <i>Megasecvență</i> >1000 m grosime
II	3–50	Superciclul (transgresiv–regresiv)	Sinthem = <i>Supersecvență</i> : 100–1 000 m
III	0,5–3	Ciclul eustatic (ss)	Mezothem = <i>Secvență depozitională</i> : 10–100 m
IV	0,1–0,5	Paraciclul (Vail)	Ciclothem = <i>Parasecvență</i> 1–4 m
V	0,02–0,1	Ciclul orbital (Milanković)	Seturi de litoni: cm–m
VI	0,1	Microcicluri (termen scurt)	Lamine, varve, 1 cm

Ciclurile mici se succed, o dată la:

- 24 de ore – diurne, determinate de mișcarea de rotație a Pământului;
- un an – perioada de revoluție a Pământului;
- 11 ani (ciclul solar) – intensificarea erupției solare;
- 22 de ani (ciclul Schwabe-Wolf) – ciclul magnetic al Soarelui;
- 600 de ani (cicluri climatice);
- 1500–2000 de ani – evenimente Dansgaard-Oeschger (Groenlanda-gheața-încălzire rapidă-răcire lentă);
- 7000–10 000 de ani – evenimente Heinrich (sedimente marine N-Atlantic-iceberg);
- 10 000 de ani – cicluri vulcanice.

Ciclurile de termen lung au cauze orbitale (ciclurile Milanković) sau cauze eustatice.

Curbele trasate de Haq – ca o sinteză a înregistrărilor litologice globale care s-au făcut – sunt un reper pentru cunoașterea variațiilor termice și a gradului de umiditate, când s-au acumulat sedimentele respective în timpul Precambrianului și al Fanerozoicului.

Ciclurile lui Milanković, cauze posibile

În raport cu rezultatele lui Haq, savantul sârb Milutin Milanković a ales dintre ciclurile planetare, pe cele legate de variațiile periodice ale **excentricității eclipticii** (o dată la 100 000 de ani), ale înclinării axei Pământului – **oblicitatea** (o dată la 41 000 de ani) și a **precesiei echinoțiilor**

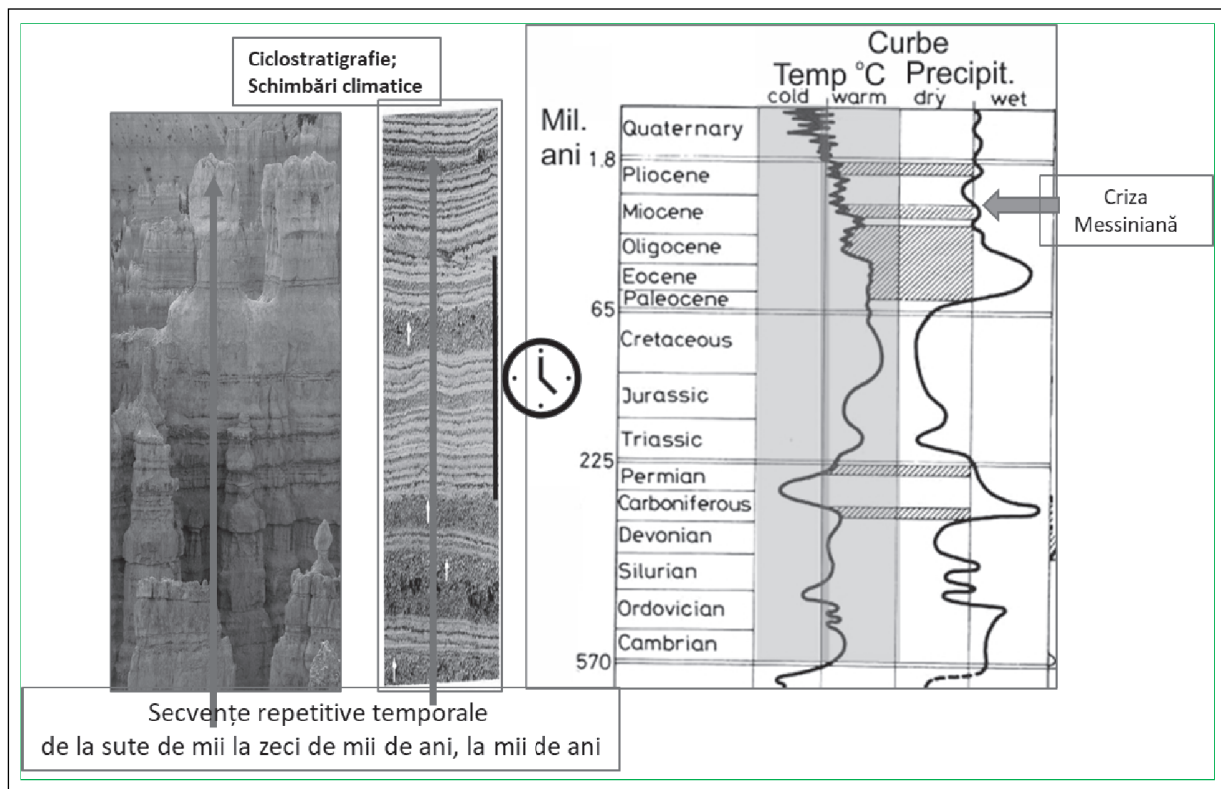

Fig. 6. Secvențe litologice și curbe climatice rece/cald, uscat/umed după Haq et al, 1995. Colaj din Anastasiu și Morariu, 2021.

(revenirea Pământului în poziția de echinoctiu, o dată la 19–23 000 de ani).

Prin prisma acestor precizări să urmărim succesiunea perioadelor glaciari/interglaciari la

scara timpului geologic și parametrii climatici care însoțesc aceste perioade; ele tind să aibă un caracter ciclic.

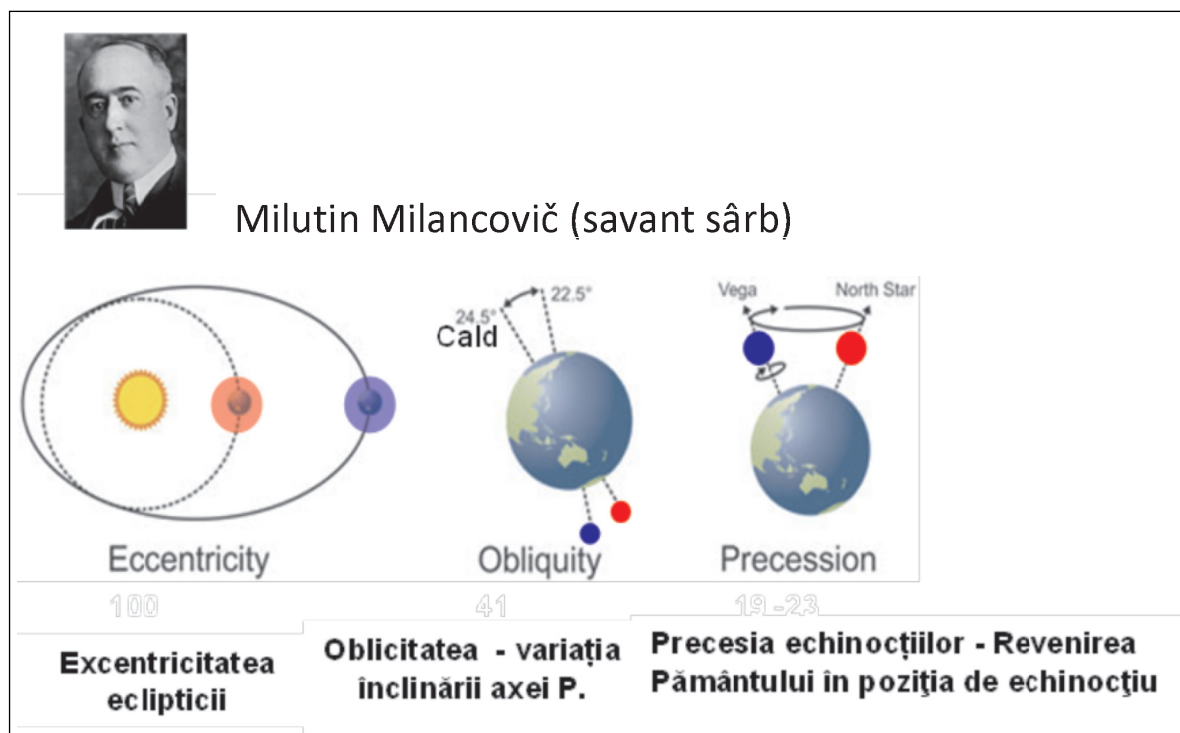

Fig. 7. Ciclurile lui Milanković. Colaj din Anastasiu-Morariu, 2021.

Tabelul 2
Epoci glaciare și interglaciare în timpul Cuaternarului.

	Alpi	Europa de Nord	America de Nord
Pleistocen (2,58 mil. ani – 11 700 ani)	Würm	Weichselian = Vistula	Wisconsin
	<i>Riss–Würm</i>	<i>Eemian</i>	<i>Sangamonian</i>
	Riss	Saalian	Illinoian
	<i>Mindel Riss</i>	<i>Holsteinian</i>	<i>Yarmouthian</i>
	Mindel	Elsterian	Kansan
	<i>Günz–Mindel</i>	<i>Cromerian</i>	<i>Aftonian</i>
	Günz	Eburonian	Nebraskan

Cuaternarul și Antropocenul

Apropiindu-ne de timpurile actuale, Cuaternarul, a treia perioadă a Terțiarului (Cainozoi-cului), cu cele două epoci ale sale, Pleistocenul (2,58 mil.–11 700 de ani) și Holocenul (11 700 ani–prezent) este ultima perioadă în care schimbările climatice au fost evidente. Glaciațiunile și interglaciațiunile au fost prezente pe toate continentele, iar în Europa ele au fost înregistrate și denumite pentru regiunile alpine. Au fost astfel stabilite și datate următoarele schimbări.

Holocenul este epoca în care a apărut omul care a populat planeta și a început să aibă activități din ce în ce mai complexe (revoluțiile industriale, civilizațiile umane, viața urbană etc.) și care au interferat cu mediul înconjurător. Pentru perioada terminală a Holocenului o parte a geologilor au

propus termenul de **Antropocen**, unitate cronologică neacceptată, după numeroase discuții, de Comisia Internațională de Stratigrafie (2018).

Sensul inițial de Antropocen, dedicat intervalului de timp în care activitățile umane au dezechilibrat procesele naturale, a fost propus de **Paul Crutzen** (Premiul Nobel în chimie, 1995, pentru elucidarea cauzelor găurii de ozon din atmosferă) și de **Eugene Stoermer** în anul 2000.

Intrarea Pământului într-o perioadă (epocă) glaciară a avut la nivel global consecințe atât asupra domeniului continental, prin extinderea ghețarilor de tip „alpin” (montani) și a calotelor glaciare, cât și asupra domeniului oceanic.

Astfel, acesta din urmă, într-o **perioadă glaciară**, intră într-o fază *oligotaxică*, în care:

Perioade glaciare

- Excentricitatea este maximă.
- Oblicitatea este minimă.
- Crește albedoul.
- Nivelul eustatic scade-regresiuni.
- Crește potențialul redox (O₂).
- Temperatura apelor scade.
- 2300 mil.a = Gl. Huroniană.
- 940–615 mil.a = Ptz. Superior
- 440 mil.a = Gl. Ordoviciană.
- 300 mil.a = Gl. Gondwaniană.
- 2 mil.a – Gl. Cuaternară.

Perioade interglaciare

- Nivelul eustatic crește-transgresiuni.
- Temperatura apelor crește.
- Potențialul redox scade.
- Mil.a = 515 (Camb), 428 (Sil).
- 333 (Carb), 185 (Jur), 90 (Cret).
- 55 (Eoc).

– nivelul de bază scade;
– temperatura apei scade, iar curenții oceanici au o circulație mai intensă (pot oxigena zonele adânci ale bazinelor);

– asistăm la o creștere a potențialului redox al apelor (determinat de îmbogățirea lor în O₂ și CO₂ dizolvat).

Perioadelor interglaciare le sunt caracteristice faze *politaxice*, în care:

– nivelul de bază crește;
– apele se încălzesc, iar potențialul redox scade (ele sărăcesc în O₂ și pierd CO₂);
– circulația oceanică este mai redusă.

Cercetările moderne, privind evoluția cliimei din ultimii 150 de ani, au scos în evidență creșterea semnificativă a temperaturii medii pe planetă. Această creștere este generată de activitatea antropică și, în special, (Hera, 2015) de:

– creșterea concentrației gazelor cu efect de seră (GES – a dioxidului de carbon și a metanului) prin arderea combustibililor fosili;
– activitățile din industrie și agricultură;
– poluarea atmosferei cu aerosoli;
– modul de utilizare a terenurilor etc. (Raportul V al Grupului interguvernamental privind schimbările climatice – IPCC).

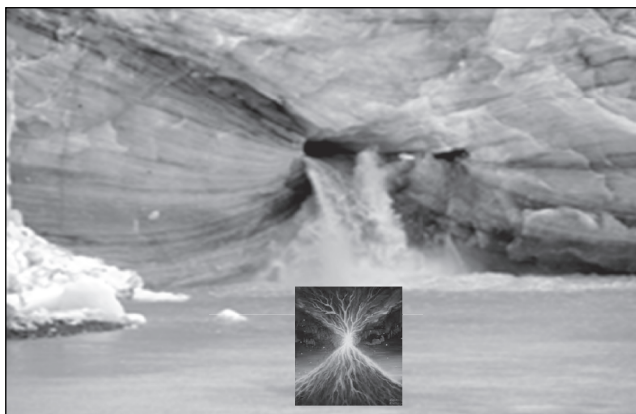

Fig. 8. În Alaska, focare fierbinți subglaciare grăbesc topirea gheții și generează râuri ce-și varsă apele în cascadă. Foto Anastasiu, 2014.

Planeta locuită – cifre în timp. Apariția omului și revoluțiile industriale

Omul a început să populeze planeta cu circa 12 000 de ani în urmă, ocupându-se de vânătoare și cultura pământului. Cu toate acestea, apar din ce în ce mai des dovezi ale unor civilizații arhaice care au lăsat după ele construcții megalitice. Numeroase semne de întrebare se ridică în

legătură cu originea lor (cine le-a creat, care au fost tehnicile de transport, tăiere și înălțare a blocurilor de piatră, cum de se găsesc pe toate continentele?) (*Ancient Apocalypse*, Graham Hancock, 2022).

Descoperiri de mare valoare au coborât vârstele de realizare a piramelor din Egipt (Giza...) sau a construcțiilor megalitice din Peru (Machu Picchu...) de la 5000–6000 de ani, mult mai jos, spre 10–12 000 de ani. Și atunci? Ar trebui să recunoaștem că în acele perioade de început de Holocen, omul avea preocupări mult mai variate decât de a-și procura hrana prin vânătoare sau să are cu plugul vechile câmpii.

Terra avea o populație cunoscătoare, din ce în ce mai mare și din ce în ce mai pricepută.

Omul a descoperit proprietățile metalelor, *cuprul*, apoi *bronzul*, *fierul* și a creat primele topitorii, în care prelucra metalul. În secolul al XVIII-lea cunoștințele oamenilor s-au înmulțit, ca și nevoile lor. A fost inventată mașina cu aburi (Th. Newcomen, 1712, James Watt, 1776), care avea nevoie de cărbune, apoi motorul Diesel (Nikolaus Otto, 1876, Rudolf Diesel, 1893), care avea nevoie de petrol. Drumurile continentale și apele mărilor și oceanelor au fost populate cu mașini sau cu vase din ce în ce mai puternice. Lupta pentru resursele naturale pe care le foloseau – cărbunele și țițeiul – a generat războaie, numeroase și succesive.

O retrospectivă a realizărilor globale, până la începutul secolului XX sau până astăzi, reține epocile și industriile care au avut la bază materii prime variate – minerale și energetice.

S-au succedat, astfel, în timpul Neoliticului: *epoca pietrei* (începând cu 12 000 de ani în urmă), *epoca cuprului* și cea a *bronzului* (6000–850 î. Hr.), *epoca fierului* (850 î.Hr.–106 d.Hr.).

Acad. Dorel Banabic (2018) separă următoarele etape (Fig. 9):

• Prima revoluție (*Mecanizarea*).

Construirea motorului cu abur, în 1712, de inginerul Thomas Newcomen, din Cornwall, a fost catalizatorul primei revoluții industriale.

Utilizarea intensă a cărbunilor.

1876 – motoarele Diesel (Nikolaus Otto).

• **A doua revoluție industrială** (*Electrificarea*) a început odată cu obținerea parafinei din țiței brut de către chimistul scoțian James Young

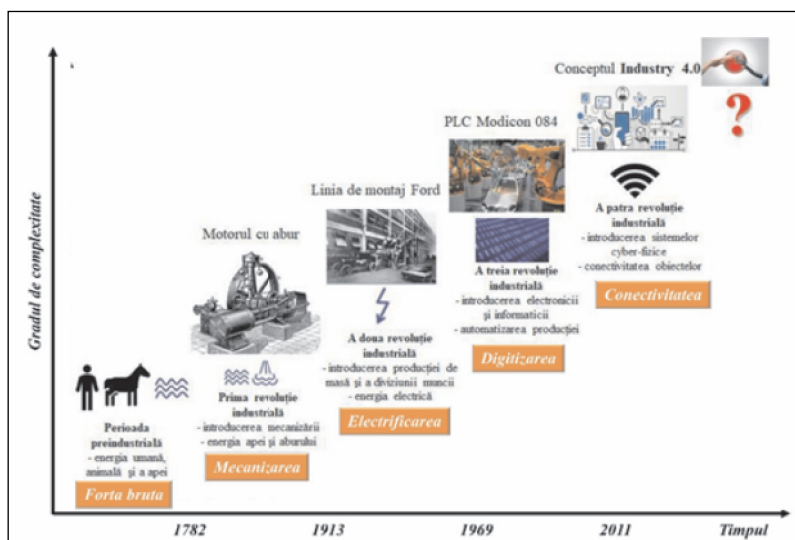

Fig. 9. *Revoluțiile industriale, Dorel Banabic, 2018.*

(1847) și cu perfecționarea tehnicilor de rafinare care au urmat.

1950 – începutul *erei nucleare*; primele centrale nucleare care produceau energie electrică.

- **A treia revoluție industrială** (*Digitalizarea*) electronică, informatică, automatizare.

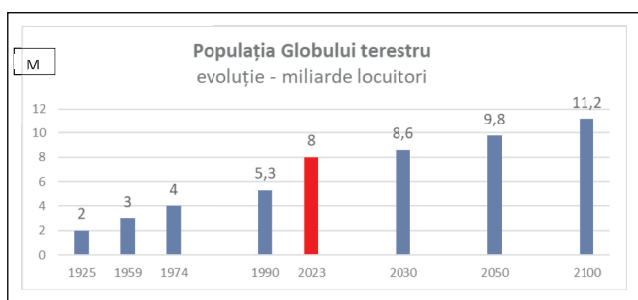
- **A patra revoluție industrială** (*Conectivitatea*) – *digitalizare, mobilitate, automatizare, informatizare.*

Activitatea umană s-a diversificat și, în mod inevitabil, producțiile ei – prelucrarea metalelor, folosirea apei, aerul – au intrat în conflict cu mediul înconjurător, cu viața din interiorul său. Au apărut cantități imense de deșeuri, s-au generat gaze cu efect de seră (GES – CO₂, CH₄ etc.). Nevoia de electricitate a introdus în joc materiile prime radioactive – uraniu, în special. Centralele nucleare aveau nevoie de el.

Pe Terra, numărul populației a crescut vertiginos, s-au dezvoltat orașe din ce în ce mai mari, sănătatea oamenilor a început să conteze (Fig. 10).

Iată, câteva cifre:

Populația Globului – evoluție 1925–2100

Provocări climatice

Lupta pentru resurse – degradarea mediului înconjurător

Suntem în anul 2023 și am atins 8 mld. locuitori; populația ultimului secol al mileniului trecut a crescut treptat, iar ritmul de creștere a fost lent. Predicțiile pentru secolul în care trăim sunt, însă, îngrijorătoare: 8,6 mld./2030, 9,8 mld./2050 și 11,2 mld./2100. Oamenii vor avea nevoie de hrană, de locuințe, se vor mișca dintr-o zonă în alta și au nevoie de sănătate. Orice factor care afectează consumul și dinamica populației trebuie evaluat cu grijă pentru a putea interveni prompt și la timp pentru menținerea echilibrelor naturale și, în special, a unui mediu înconjurător curat. Lupta pentru resursele solului și ale subsolului se va întinde. Ce facem? Ce trebuie să facem?

Instituțiile internaționale (ONU, Crucea Roșie, Comisiile UE) au identificat pericolul pe care încălzirea globală (*schimbările climatice*) și unele activități umane îl reprezintă față de

Fig. 10. *În India cu trenul. Foto Wikipedia, 2021.*

echilibrele naturale (geo și bio) și pot afecta grav sănătatea populației.

Conferințele Părților organizate de ONU

Încă din anul 1992, la Rio de Janeiro, Conferința Părților (COP1) a tras primul semnal de alarmă împotriva poluării naturii.

Apoi, periodic, din ce în ce mai mulți participanți la aceste conferințe și-au exprimat punctele de vedere și au fost lansate decizii, acorduri sau protocoale de care fiecare societate (țară) în parte să țină seama și să finanțeze programele de redresare ambientală, să susțină lupta împotriva încălzirii globale.

La Kyoto, COP3 (în 1999, la New Delhi, COP8 și în 2002, la Paris, COP21) în 2015 s-au luat decizii importante.

Acordul de la Paris COP21, din 2015, a fost semnat de 175 de țări și a stabilit:

- încălzirea globală trebuie să fie limitată la mai puțin de +2°C și, chiar, până la +1,5°C, față de nivelul din perioada preindustrială;

- fiecare țară trebuie să determine, să planifice și să raporteze în mod regulat cu privire la contribuția financiară pe care o angajează pentru **atenuarea** încălzirii globale;

- niciun mecanism nu obligă o țară să stabilească un obiectiv privind volumul emisiilor specifice până la o anumită dată, dar fiecare obiectiv ar trebui să depășească obiectivele stabilite anterior;

- spre deosebire de Protocolul de la Kyoto din 1997, distincția dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare este neclară, astfel încât cele din urmă trebuie, de asemenea, să prezinte planuri de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră;

- creșterea capacității de **adaptare** la efectele negative ale schimbărilor climatice și de promovare a rezilienței la schimbările climatice și a dezvoltării emisiilor scăzute de gaze cu efect de seră, să se realizeze într-un mod care să nu amenințe producția de alimente.

A urmat Conferința de la **Glasgow** (Scoția), în 2021 care s-a încheiat cu un **protocol**.

Scopul întâlnirii a fost elaborarea unui plan (nou) de reducere a emisiilor de carbon, printr-o raportare la acordul de la Paris, care:

- să limiteze creșterile globale ale temperaturii la +2°C peste nivelurile preindustriale până la

sfârșitul secolului și să mențină creșterea la +1,5°C, dacă este posibil;

- să se urmărească strategiile în vigoare (*ale căror țări?*) pentru a se putea atinge aceste obiective; ONU a comunicat că 110 țări au ca obiectiv energetic emisii **net-zero** până în 2050.

În noiembrie 2022, COP27 – Conferința de la **Sharm El Sheikh** (Egipt) s-a încheiat printr-un **Acord pentru o energie verde** și a hotărât punerea în aplicare a Acordului de la Paris, urmărirea deciziilor de la Glasgow și crearea de statute și reguli de îndeplinire a promisiunilor financiare și de evitarea a discriminărilor între statele înstărite și cele sărace. *O tranziție justă.*

- **Atenuare:** menținerea obiectivului de +1,5°C în materie de încălzire globală, față de nivelurile preindustriale.

- **Adaptare:** stabilirea unei agende globale consolidate de acțiune în materie de adaptare.

- **Finanțare:** evaluarea progreselor înregistrate în ceea ce privește furnizarea de 100 de miliarde USD pe an până în 2025, pentru a ajuta țările în curs de dezvoltare să facă față efectelor negative ale schimbărilor climatice.

- **Colaborare:** asigurarea unei reprezentări adecvate a tuturor părților interesate, relevante în cadrul COP27, în special a comunităților vulnerabile.

Glasul oficialităților participante la aceste conferințe a fost puternic, iar mesajele transmise, îngrijorătoare... Doar, câteva exemple.

Frans Timmermans (13 nov. 2021, Glasgow): „*Cărbunele nu are viitor. De ce are probleme industria cărbunelui în toată Europa? Din motive pur economice. Pentru că nu mai este cerere pentru cărbune, se scufundă...*”

Antonio Guterres, secretar general al ONU: „*Dacă nu reducem emisiile de gaze cu efect de seră, imediat și la scară largă, limitarea încălzirii globale la +1,5°C va fi imposibilă, cu consecințe catastrofale pentru oameni și planetă*”.

Bill Gates strânge bani pentru o nouă revoluție industrială. *Evitarea unei catastrofe climatice necesită o nouă revoluție.*

Proiectul lui se va concentra inițial pe accelerarea implementării a patru tehnologii: captarea directă a carbonului, hidrogenul verde, stocarea de energie pe termen lung și combustibili durabili pentru aviație.

Cercetările privind schimbările climatice au crescut exponențial, în ultimii ani, de la aproximativ 1500 de studii publicate între 1951 și 1990, comparativ cu 75 000 până la 85 000 în ultimii cinci ani.

După 24 februarie 2022, invazia Rusiei asupra Ucrainei a declanșat un război care a reconsiderat relațiile energetice din spațiul european, american și asiatic. Un joc de domino a dărâmat tratate anterioare, contracte și înțelegeri comerciale.

Greenpeace (9 martie 2022): *Să nu uităm că și în cazul Ucrainei conflictul a fost alimentat de dependența noastră de combustibilii fosili, petrol, gaz și cărbune. Acest război ne arată că securitatea energetică nu depinde de resursele fosile controlate de regimuri autoritare generatoare de conflicte.*

Frank-Walter Steinmeier (președintele Germaniei): „Vor veni zile grele. Și trebuie să fim dispuși să le înfruntăm dacă nu dorim ca solidaritatea să rămână doar vorbe [...] și purul adevăr este că ce este mai greu încă nu a venit”.

Comisia UE, Ursula von der Leyen – 26 martie 2022: „Extinderea rapidă a surselor regenerabile ne poate ajuta să devenim independenți de gazul, petrolul și cărbunele rusești, pe care Putin le folosește pentru a-și finanța mașina de război”.

Biroul Prezidiului Academiei Române a postat pe 2 martie 2022 un Apel pentru pace: „Mai mult ca oricând este acum nevoie de o alianță a spiritelor iubitoare de armonie, capabile să ceară încetarea grabnică a războiului și să susțină organizarea păcii [...]. După crizele recente, devenite copleșitoare, trebuie să se treacă la pace, la o pace durabilă, făuritoare de punți stabile de comunicare între toate popoarele Europei”.

Crize energetice

Și criza energetică s-a globalizat. În esență mesajele acestor conferințe pledează pentru înlocuirea resurselor clasice, combustibilii fosili (cărbuni, petrol, gaze naturale) cu resurse alternative, regenerabile, nepoluante, prin creșterea ponderii în mix-urile energetice, a surselor eoliene, fotovoltaice, hidroenergetice, geotermale, bio și a dezvoltării noilor tehnologii: Hidrogen energetic (H₂), baterii, procese CCUS. Dar în

diversitatea în care trăim, în bugetele fiecărei țări va fi greu să găsim investițiile necesare pentru accesul la inovare, la securitate energetică și la o tranziție justă spre anii 2030–2050, când va trebui să decontăm toate obligațiile pe care ni le-am asumat.

Surse de energie – mix energetic actual

Mixul energetic al unei țări fixează sursele pe care aceasta le are pentru a genera energie electrică și termică.

La nivel global, combustibilii fosili reprezintă o sursă importantă, iar acordurile COP recomandă renunțarea la aceștia, dacă vrem să atingem *net-zero* poluare în 2050. Sursele regenerabile ar trebui să înlocuiască combustibilii fosili (Fig. 11).

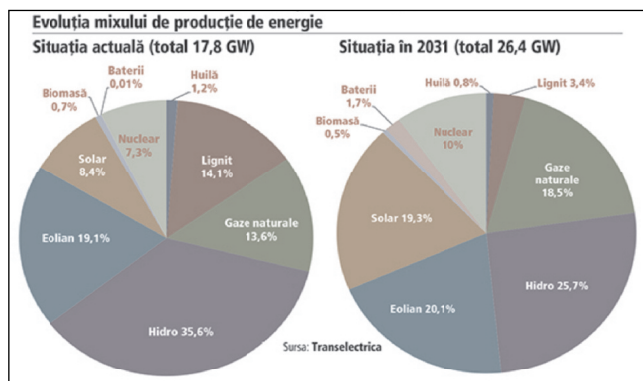

Fig. 11. Mix-ul producției de energie din România: 2023/2031. Sursa Transelectrica 2023.

Energia – de la Combustibilii fosili (clasici) la resursele regenerabile

Comunitatea energetică se confruntă, astăzi, cu numeroase provocări. Ce facem cu cărbunii? Cum și în ce sectoare industriale putem reduce utilizarea hidrocarburilor, pentru a diminua emisiile de CO₂ și CH₄ cu efect de seră? Costul substanțial crescut al resurselor energetice din ultimele două luni face ca în multe cazuri exploatarea și/sau promovarea de noi proiecte de dezvoltare a resurselor minerale să devină neeconomică. Cum rezolvăm această dilemă? (Fig. 12)

Resursele nucleare revin în forță, cu beneficii dovedite în materie de securitate a exploatării, cu soluții tehnologice modulare și flexibilitate crescută în operare, ca o sursă importantă de energie curată („*low-carbon*” energy), ce se situează în viitor alături de celelalte *surse regenerabile* (hidroenergie, eoliene, fotovoltaice, geotermale, biomasă).

Fig. 12. Perspective pentru resursele regenerabile (pe val) și a celor neregenerabile (cărbuni, petrol).
Sursa: Morariu-Anastasiu, 2021.

Pentru asigurarea independenței față de gazele rusești, s-a lansat *Planul REPowerEU*, care recomandă (22 mai 2022):

- creșterea țintei pentru 2030 pentru sursele regenerabile de la 40% la 45%;
- o creștere de la 9% la 13% a țintei obligatorii de eficiență energetică;
- o strategie solară dedicată a UE pentru a dubla capacitatea fotovoltaică până în 2025 și pentru a instala 600 GW până în 2030;
- 10 milioane de tone de producție internă de Hidrogen regenerabil.

Pentru România, ministrul Energiei Virgil Popescu declara (17 mai 2022): „Energia regenerabilă este calea către securitatea energetică, iar România va elimina treptat combustibilii fosili. Alocăm peste două miliarde de euro pentru a sprijini capacitățile de producție, în special pentru baterii, panouri solare și echipamentele auxiliare”.

Cu privirea în viitor – despre climă și energie

O sinteză a **provocărilor 2022** și a **țintelor 2035** arată astfel:

- Gazeificarea cărbunelui: valorificarea rezervelor reconversie socială și economică.
- Eliminarea petrolului din mix-ul de electricitate.
- Reducerea consumului de petrol pentru mobilități.
- Extinderea rețelei de transport, stocare, stații de alimentare pentru hidrogen.
- Construirea unităților 3 și 4 la Cernavodă.
- Proiecte eoliene offshore operaționale.

Cuvânt de încheiere

Într-un evantai sintetic, Cuvântul de încheiere trebuie să fie un puzzle despre cele vorbite:

1. TERRA își monitorizează energiile. Pământul este o Planetă vie. De la începutul său, evenimentele naturale care l-au afectat au avut un caracter ciclic. De multe ori, ele au fost hazarde geologice: *seisme, erupții vulcanice, fenomene climatice severe, inundații, alunecări de teren, tsunami* etc.

2. Pământul are febră. Noi suntem de vină?

3. Morenele glaciare ies la lumină. Limbile ghețarilor se retrag. Calota glaciară se reduce. Încălzirea globală este vinovată!

4. Dezghețarea permafrostului este ca o „bombă cu ceas” în numărătoarea inversă către un dezastru potențial.

5. Plaja suspendată din faleza de la Costinești se află la cca 10–12 m deasupra nivelului actual al Mării Negre. Ce ne spune asta? (Fig. 13)

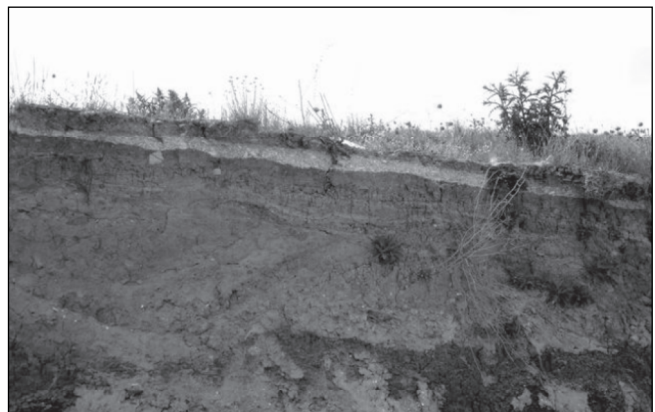

Fig. 13. Faleza de la Costinești cu o plajă fosilă (nivel alb, partea de sus a figurii).
Foto. N. Anastasiu, 1995.

6. Combustibilii fosili au stat la baza civilizației postindustriale. Prima și a doua Revoluție industrială – *Industry 01, Industry 02* – sunt dovada.

7. Clubul de la Roma intră în alertă (1972)! La 5 iunie 1992, participanții la *Summit-ul Pământului* (Rio de Janeiro, Brazilia) au pus în discuție impactul pe care activitățile umane îl au asupra mediului înconjurător, precum și noxele pe care le produc. Schimbarea climei este un pericol!

8. Pulsul planetei. Politicienii intră în acțiune. Și nu numai. Li se adaugă comunitatea științifică și ONG-urile.

9. Planeta trebuie protejată. Instituții naționale și internaționale iau poziție. ONU și

UE vorbesc despre Lumină sau Întuneric, cum percepem schimbarea climatică și efectele ei. Avem nevoie de măsuri urgente (*Cod roșu pentru umanitate*).

10. Cartea albă a tranziției energetice se deschide cu renunțarea la combustibilii fosili; companiile își schimbă paradigma, dar cărbunii nu se lasă.

11. Luminițele de la capătul tunelului sunt *regenerabilele* (eolienele, fotovoltaicele, hidrogenul, bateriile, CCUS) și *nuclearele*. Lumea a uitat de Cernobîl și Fukushima. Regenerabilele sunt încă o alternativă, mai costisitoare, dar cu real potențial de a rezolva *trilema energetică*: sunt *mai ieftine* decât combustibilii fosili; sunt *mai curate*; *sporesc securitatea energetică*.

12. Tranziția energetică reprezintă drumul sinuos către un sistem energetic global. *Mix-ul energetic* este pentru nevoile oamenilor.

13. Obiectivul *net-zero* – o mare provocare pentru societate. Net-zero înseamnă oprirea robinetului de emisii GES al planetei, dar și creșterea capacității de absorbție naturală a planetei. Fără absorbții naturali – păduri, soluri și oceane – volumele de CO₂ emise deja, ca urmare a proceselor antropice, ar fi provocat până acum schimbări climatice ireversibile. Câțiva pași de urmat pe foaia de parcurs a tranziției: protejarea și regenerarea pădurilor, accelerarea ciclurilor naturale de carbon ale oceanului, stocarea CO₂ în solul terenurilor agricole, combinarea bioenergiei cu captarea și stocarea carbonului, implementarea tehnologiilor de captare directă a CO₂ din aer.

14. Extinderea regenerabilelor și a hidrogenului conduce la o schimbare permanentă și structurală în ecuația *cerere–ofertă* a energiei, cu consecințe substanțiale pentru modificarea mix-ului energetic, precum și a prețului energiei. Logistica și securitatea aprovizionării cu energie trebuie să fie adaptate la realitățile economice și geopolitice din spațiul tranziției.

15. În prezent, asistăm la prima criză energetică din perioada tranziției către energia curată. În ultimele șase luni, costul pe piața internațională al unui coș de produse energetice din combustibili fosili (*cărbune, petrol și gaze*) s-a dublat. Criza energetică actuală ne expune direct la o realitate simplă: viața modernă a societății noastre are nevoie din abundență de energie accesibilă întregii

populații, pentru ca ritmul alert al vieții de zi cu zi să nu se încetinească. Războiul din Ucraina este o mare pacoste a vremurilor noastre. El a blocat sau a dat peste cap inteligența energetică.

16. Lumea s-a schimbat mult de la semnarea Acordului de la Paris. Între timp, *tranziția energetică globală* a devenit o realitate, iar parcursul de câteva decenii al acesteia către ținta *net-zero* va fi unul complex și de lungă durată. Elementul esențial pentru această perioadă de început îl reprezintă ritmul gradual sau rapid imprimat tranziției. O tranziție rapidă oferă omenirii șansa de a îndeplini obiectivele asumate prin Acordul de la Paris și de a menține temperatura cu mult sub +2°C. O tranziție treptată pune sub semnul îndoielii realizarea obiectivelor climatice ale Acordului de la Paris.

17. Dacă, într-adevăr, vrem să avem speranța de a limita și, în cele din urmă, de a inversa creșterea temperaturilor globale, nu există nicio îndoială că *net-zero* trebuie să devină unul dintre obiectivele primordiale ale acestui secol. Prioritatea momentului o reprezintă transformarea cât mai urgentă a „*codului roșu pentru umanitate*” în „*viitorul durabil de energie verde*” al Terrei.

Bibliografie

Anastasiu N., (2022) – *Strategia României pentru resurse minerale neenergetice – orizont 2035*, Contribuții ale Academiei Române. „Academica”, XXXII, 386, nr. 12, dec. 2022.

Anastasiu N., Morariu D.C (2021) – *Schimbările climatice și tranziția energetică*. Ed. Academiei Române, 288 p. ISBN: 978-973-27-3428-5.

Anastasiu N., Morariu D.C.D (2021). *Energia verde – Cod roșu pentru umanitate; ultimatumul scoțian*. „Academica”, XXXI, 372, nr. 10, oct. 2021, pp. 18–39.

Anastasiu N., Morariu D-C. (2022) – *Pactul climatic de la Glasgow – un compromis necesar*. „Mesagerul energetic”, ian. 2022, CNR-CME.

Anastasiu, N., Morariu D. C. (2021) – *Sistemul energetic global sub furcile caudine – paradigmele tranziției. Energia verde – prioritatea momentului*. „Academica”, XXXI, 365–366, nr. 3–4, p. 34–53.

Anastasiu, N., Morariu D. C. (2021) – *Sistemul energetic în actualitate – România– energetică – Quo vadis?*. „Academica”, XXXI, 368–369, nr. 6–7, pp. 10–29.

Anastasiu, N., Morariu, D.C. (2023) – *Dilema trilemei energetice*. „Academica”, XXXIII, nr. 390–391, pp 8–25.

Banabic D. (2018) – *Evoluția tehnicii și tehnologiilor de la prima la a patra revoluție industrială și impactul lor social*. Discurs de recepție în Academia Română, București.

-
- Bleahu, Marcian (1989) – *Tectonica globală*. Ed. Științifică și Enciclopedică. 490 p.
- Constantinescu E., Anastasiu N. (2019) – *Resursele minerale ale României*, vol. 3, *Resurse energetice*. Ed. Academiei Române, 647 p.
- Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă (2020) – *Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030*. Ed. Alutus, Micurea Ciuc, 111 p.
- IEA (2022) – *World Energy Outlook 2022*. International Energy Agency, Paris, 524 p.
- IPCC (2023) – *AR6 Synthesis Report – Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Lăzărescu V. (1980) – Geologie fizică*. Ed. Tehnică. 512 p.
- Ministerul Energiei (2022) – *Strategia Energetică a României 2022–2030, cu perspectiva anului 2050 – Proiect*. București, 72 p.
- Morariu D.C., Anastasiu N. (2021), *COP26 – Epilog: Pactul climatic – „toamnă fierbinte la Glasgow”*. „Academica”, XXXI, 373, nr. 11–12, nov.-dec. 2021, pp. 22–32.
- Morariu, D.C., Anastasiu, N. (2021) – *COP26 Epilog: Pactul climatic – „toamnă fierbinte la Glasgow”*. „Academica”, XXXI, nr. 373–374, pp. 22–34.
- Morariu, D.C., Anastasiu, N. (2022) – *Dobrogea de sub ape – Proiecte de dezvoltare energetică*. „Academica”, XXXII, nr. 382–383, pp. 56–71.
- Morariu, D.C., Anastasiu, N. (2022) – *Hidrogenul – protagonist al tranziției energetice*. „Academica”, XXXII, nr. 377–378, pp. 9–27.
- Simionescu C.B. (2016) – *Resursele strategice ale României – O abordare pentru următoarele două decenii*. Editura Academiei Române, Anastasiu N. autor la Cap. 7 *Resursele subsolului* (p. 113–141), Ed. StudIS, Iași. ISBN 978-606-775-124-6.

Jacques Elias

Membru post-mortem al Academiei Române

SESIUNE OMAGIALĂ
JACQUES ELIAS
(1844-1923)

16 MAI 2023, ORA 10:00
AULA ACADEMIEI ROMÂNE
CALEA VICTORIEI NR. 129, BUCUREȘTI

EVENIMENT ORGANIZAT DE
FUNDAȚIA FAMILIEI MENACHEM H. ELIAS

Donator și mecenat Jacques Elias pentru Academia Română*

Acad. Ioan-Aurel Pop
Președintele Academiei Române

La auzul numelui lui Jacques Menachem Elias, mulți intelectuali români se gândesc la calitatea sa de mare industriaș, de mare bancher, de moșier și, la urmă, de filantrop. Mai puțină lume știe ce donator și mecenat a fost Jacques Elias pentru Academia Română și pentru cultura românească în general. Era membru al unei familii evreiești de rit spaniol. S-a născut în 1844 la București și a murit în 1923 tot la București, în calitate de cetățean român (din 1880), cetățean de onoare al Bucureștiului, distins cu „Steaua României”, „Coroana României” și „Meritul comercial și industrial”. Jacques Elias a reușit în cei aproape 80 de ani de viață să strângă o avere uriașă, cu bunuri imobiliare în România, la Viena, Berlin, Roma, Paris, New York, Londra, Bruxelles, Praga, Belgrad etc. Dar, dincolo de averi materiale, omul acesta de afaceri avea un suflet mare, de binefăcător. Prin testamentul său, redactat în 1914, a desemnat ca legatar universal Academia Română, căreia i-a lăsat toată averea mobilă și imobilă „oriunde s-ar afla această avere, în țară și în străinătate” (evaluată pe atunci la un miliard de lei). Conform dorinței sale, Academia Română a înființat în scurt timp o fundație de cultură națională și de asistență publică numită „Fundația Familiei Menachem H. Elias” (după tatăl donatorului). Avera urma să fie consacrată „promovării culturii din România, alinării boalelor săracilor noștri, încurajării elementelor valoroase, sprijinirii cauzelor nobile. Și aceasta fără deosebire de origine, pentru toți cei care merită să fie ajutați”. Testamentul prevedea: „Obligațiunea de a construi și întreține, la București, un spital de cel puțin 100 de paturi în condițiunile cele mai moderne [...]; în acest spital, se vor primi bolnavi

de ambele sexe, israeliți și de orice altă credință; se vor da consultații și medicamente gratuite”; donații pentru dezvoltarea instituțiilor de cultură; construirea de școli „pentru elevi israeliți și de orice altă credință” și de cantine școlare; acordarea anuală de premii și burse Jacques Elias pentru copiii săraci; alocarea de fonduri pentru învățământul medical, pentru spitale și leagăne de copii, pentru temple și școli evreiești de rit spaniol din București și Viena.

Cel mai frumos lucru, prinos al sufletului său bun, este dedicarea averii pentru „promovarea culturii din România” fără nicio discriminare. Academia Română i-a cinstit memoria, declarându-l membru al său post-mortem. A fost prețuit de regele Carol I, care l-a numit consilier al său și l-a răsplătit cu onoruri deosebite „pentru contribuția la dezvoltarea economiei românești”. A fost înmormântat acum un secol, în 14 mai 1923, la Cimitirul Bellu din București, la ceremonie participând întreg Guvernul României. Fundația sa, creată de Academia Română – după cum i-a fost dorința testamentară –, funcționează și astăzi, mândră că a avut în conducerea sa personalități, precum prințul Barbu Alexandru Știrbei, academicienii Ion Bianu, Gheorghe Țițeica, Grigore Antipa, Dimitrie Gusti, Constantin Rădulescu-Motru, Ion Simionescu, Dimitrie Voinov, George Marinescu, Constantin I. Parhon, Mihail Sadoveanu, Andrei Rădulescu, Traian Ionașcu, Nicolae Cajal, Victor Sahini. Astăzi, după un secol de la stingerea sa din această lume, privim cu admirație și recunoștință gestul său și îi cinstim personalitatea, adevărată efigie a civilizației românești moderne și punte între două popoare, civilizații și culturi.

*Cuvânt de salut rostit la sesiunea omagială dedicată filantropului Jacques Elias (1844–1923)
(16 mai 2023, Aula Academiei Române)

Jacques Elias – filantrop luminat*

Acad. Gabriela Marinoschi

Celebrăm astăzi o sută de ani de la dispariția unui mare binefăcător al Academiei Române și al culturii române, în sensul ei cel mai complet. A fost dat acestei personalități de o mare modestie și lipsită de orice ostentație să contribuie la propășirea societății românești, atât în timpul vieții, prin rolul său în mediul financiar-bancar al acelor vremuri, cât și mai ales după aceea. Desigur că au existat în epocă și alte acte filantropice în beneficiul Academiei Române, dar niciunul dintre acestea nu s-a ridicat la valoarea și efectele testamentului din 1914 al lui Jacques Elias, deoarece aspectul cel mai important este că acest legat a avut ca efect nu numai ajutorarea unor persoane în mod individual, ci s-a concretizat într-o contribuție majoră la avansul sociocultural al societății românești, prin alegerea ca principale obiective de investiție educația și sistemul sanitar.

Ne putem întreba: de ce anume a făcut Elias o astfel de donație și, în al doilea rând, ce l-a îndemnat să se orienteze prin actele sale de caritate către educație și sănătate?

La prima întrebare un răspuns este cert, cred. Un om din familia și de condiția lui, un membru de vază al comunității evreiești, dar și al societății înalte a vremii, un om recompensat de regele Carol I în numeroase rânduri prin titluri de onoare și medalii pentru contribuția sa la dezvoltarea economiei românești nu putea lăsa o mare avere să se disipeze fără rost. Avea conștiința unei responsabilități etnice, în primul rând, dar și structurale, de a perpetua munca unei familii dăruind roadele ei societății.

La a doua întrebare, putem doar imagina un răspuns. Elias nu a fost un bancher oarecare. Era

clar un profesionist în domeniul financiar, un intelectual și un om cu viziune, lucru recunoscut de societatea vremii. Să nu uităm că regele Carol I l-a numit consilier regal, fapt care dovedește aprecierea extraordinară de care se bucura. Probabil că și din această poziție a observat suferințele societății românești de atunci și, ca om luminat, a realizat că actul caritabil pe care dorea să îl facă își putea găsi menirea adevărată în direcțiile identificate de el cu mari lipsuri, în care era necesară o schimbare, dar în care se și putea construi ceva durabil, care să dăinuie.

Iată de ce cred că a ales educația, crearea de școli, insistând în special pentru cele de cultură practică, așa cum încurajase și dezvoltase în anii precedenți de reformă a învățământului și Spiru Haret. A dorit să se construiască un gimnaziu și o școală profesională în București și să se acorde premii și burse de interes practic și științific prin intermediul Academiei Române. Au beneficiat, fără nicio discriminare, multe instituții de educație și cultură: Fundația Universitară Carol I, Facultatea de Medicină pentru laborator, Societatea pentru învățătura poporului român, Școlile israelite de băieți și fete de rit spaniol din București și Viena, dar și Școala evanghelică din București, pentru a enumera doar câteva.

Pentru sistemul sanitar, cu totul unică a fost ideea de a se construi un spital în condițiile cele mai moderne și perfecționate, așa cum s-a și întâmplat. Și nu numai. A lăsat sume pentru policlinici, leagăne de copii, pentru Societatea pentru profilaxia tuberculozei. Cum spuneam, cunoștea profund societatea românească și a identificat perfect ce anume ar fi ajutat-o atunci, având în

*Alocuțiune rostită la sesiunea omagială dedicată filantropului Jacques Elias (1844–1923)
(16 mai 2023, Aula Academiei Române)

vedere precaritatea fondurilor publice destinate educației și sănătății.

De-a lungul anilor, au beneficiat ca urmare a generozității sale copii care au învățat la școlile înființate, tineri care și-au îmbogățit studiile, ca urmare a burselor primite, institute ale Academiei și alte instituții sau persoane care au primit donații pentru susținerea activității lor științifice sau artistice, persoane care au primit îngrijiri în Spitalul Elias sau în alte instituții medicale sau sociale și multe persoane care au avut într-un fel sau altul ajutoare din averea lui.

Este de menționat că, exceptând actele de pură caritate, acest sprijin presupunea că acela care beneficia de el trebuia să îl folosească în activitate, în munca sa. S-a mai gândit Elias și la ajutorul săracilor, de preferință prin muncă, acolo unde se putea. De mai multe ori revine în testament ideea de muncă, tot o chestiune legată de educație.

Toate acestea au făcut din moștenirea lui Elias o adevărată instituție în cultura română, al cărei rol este greu de subestimat și de egalat. Astfel, el se dezvăluie nu ca un filantrop pur și simplu, ci ca un spirit luminat, vizionar și umanist.

Aș mai gândi o justificare pentru aceste daruri nu înspre altă parte, ci către societatea românească, ceea ce îl consacra și ca un mare patriot. Elias era adânc legat de țara care îl împământanise în 1880 cu dispensă de stagiu prin votul Adunării Deputaților și Senatului. Îi plăcea să meargă la „conacul” de la Sascut, în fapt o casă modestă pentru un om extrem de bogat. Era însă locul său de suflet, unde a cunoscut îndeaproape viața și nevoile oamenilor și a investit mult. Aici a pus și bazele industriei zahărului în România. Însă, revin, investiția sa cea mai importantă a fost făcută pentru accesul copiilor fără posibilități la învățătură și educație, prin burse pentru copiii săraci, prin înființarea atât a școlilor, cât și a cantinelor școlare. La Sascut avem astăzi Liceul Tehnologic Agricol care îi poartă numele, construit de Fundație în 1974.

Elias a câștigat o avere și a reușit să o protejeze în timpul vieții, pentru că a fost capabil să o facă și și-a respectat munca. De aceea a știut cum să-și reinvestească averea și după moarte, în mod folositor „pentru binele public”, cum spune el în testament. A fost o donație unică prin valoarea și mai ales prin scopul ei.

A fost și un om bun care s-a gândit la toți, la păturile defavorizate, lăsând prin testament să se împartă bani și mâncare la săraci, să se ofere un prânz sâmbăta la un local al Comunității (prânz pe care îl oferea și în timpul vieții, prin tradiție, căci așa făcuse anterior și familia sa), dar și bani și mâncare de Paște și de Crăciun la săraci, indiferent de cult. Nu mai amintesc și alte acte de caritate menționate în testament, ce se fac și astăzi în numele lui de către Fundația Menachem H. Elias, care continuă și opera de mecenat pe care el a gândit-o.

Aș mai dori să menționez un fapt important: alegerea Academiei Române ca legatar universal a fost o soluție deosebit de inspirată a sa. Elias a realizat că, prin statutul său de for cultural suprem, Academia era instituția care ar fi avut forța să ducă la îndeplinire legatul său. Acest lucru s-a și văzut imediat după începerea preluării averii sale din străinătate. Prin respectul și considerația de care se bucura inclusiv în afara țării, Academia a reușit să obțină bunurile din averea lui Elias, negociind și fiindu-i acceptate sume minime pentru unele taxe de succesiune, preluând altele chiar gratuit, fapt care altfel ar fi costat mare parte din avere. Tot ce s-a făcut la început, cu mari eforturi, s-a datorat prestigiului Academiei care a fost asocierea ideală pentru Elias în a-și desăvârși opera.

Evocând pe Jacques Elias, mai trebuie să facem o observație în contextul istoriei românești din ultimii 150 de ani. Este vorba despre rolul marcant al comunității evreiești în evoluția societății românești și în particular, a culturii române. Vorbim nu numai despre contribuția profesioniștilor, cărturarilor și în general a intelectualilor evrei, dar și despre cea a marilor bancheri și filantropi cum au fost membrii familiei Elias.

În această lumină, comemorăm un mare patriot român de origine evreiască; asemenea multora din etnia sa s-a identificat cu idealurile și nevoile națiunii române. După o viață de 79 de ani, prin acest act unic de generozitate și noblețe, Jacques Elias și implicit familia Menachem H. Elias au mai trăit încă o sută de ani în memoria multor generații, asigurându-și dreptul la nemurire prin moștenirea culturală lăsată. Li se cuvine tot respectul și recunoștința noastră.

De ce China va fi principalul subiect de politică externă al viitorului deceniu? Și ce trebuie să facă România

Dan Dungaciu*

Să începem cu un exercițiu de comparație. Când să fi fost scris acest text?

„Obosiți de război, descurajați de aliați, dezamăgiți de ajutor, consternați de crizele interne, mulți americani ascultă apelul noului izolaționism. Și nu sunt singuri; există o tendință în întreaga lume occidentală de a se întoarce spre interior, de a deveni parohială și izolaționistă – periculos de mult. Dar nu poate exista nici pace, nici securitate într-o generație, dacă nu recunoaștem acum masivitatea forțelor care lucrează în Asia, unde trăiesc mai mult de jumătate din oamenii lumii...”

Statele Unite sunt o putere din Pacific. Europa și-a retras rămășițele imperiului de acolo, dar SUA, cu coasta ei care se întinde într-un arc de la Mexic până la Strâmtoarea Bering, este o ancoră a unei vaste comunități din Pacific. Atât interesele, cât și idealurile noastre ne propulsează spre vest peste Pacific, nu ca cuceritori, ci ca parteneri...

Din perspectiva de lungă durată, pur și simplu nu ne putem permite să părăsim China pentru totdeauna în afara familiei națiunilor, pentru a-și hrăni acolo fanteziile și a-și amenința vecinii... Lumea nu poate fi în siguranță până când China nu se va schimba. Prin urmare, scopul nostru ar trebui să fie acela de a induce schimbarea, de a convinge China că trebuie să se schimbe: că nu își poate satisface ambițiile imperiale și că propriul său interes național necesită o întoarcere de la aventurile străine la întoarcere spre soluționarea propriilor probleme interne...

*Lupta pentru influență în Lumea a Treia este o cursă în trei: între Moscova, Beijing și Occident”.*¹

Teoretic, ar putea aparține oricărui politician american din ultimul deceniu. Exprimă o neliniște vie, o incertitudine profundă, dar și un îndemn la acțiune. Este, deocamdată, ferm în opțiuni, dar difuz și ambiguu la nivel tactic.

*Problema este însă că fragmentul nu e extras din niciun discurs al vreunui politician al zilelor noastre, ci din textul în care fostul președinte american Richard Nixon semnală pentru prima dată „pivotalul Americii spre Asia”, respectiv importanța problemei chineze, într-un articol din publicația „Foreign Affairs”.*²

Suntem în anul 1967, înainte de începerea aventurii chineze a administrației Nixon și, ulterior, a întregii Americi.

Sfârșitul unui ciclu de politică externă și de abordare față de China

Problema majoră este că, astăzi, în 2023, ne-am întors în același loc. Suntem tot acolo unde se afla viitorul președinte american când a încercat să răspundă la această dilemă printr-o inițiativă care avea să modifice, din rădăcini, nu doar China, ci și lumea occidentală și nu numai. Soluția lui Nixon pentru a aborda chestiunea chineză a fost complet opusă față de cea a președintelui John F. Kennedy, despre care se spune că, în mai 1963, ar fi cochetat cu ideea de a folosi chiar arma nucleară împotriva Beijingului pentru a ajuta India în conflictul cu China;

*Prof. dr., directorul Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române (ISPRI) și coordonatorul Centrului de Cercetări Sino-Ruse (CCSR) din cadrul ISPRI

înțelegerea ulterioară între chinezi și indieni nu a mai făcut necesară nicio intervenție a SUA.

Nixon vine cu o soluție complet opusă pentru China. Răspunsul Americii trebuie să fie *asumarea* acesteia; nu doar decuplarea strategică de URSS, ci, ulterior, preluarea Chinei în siajul occidental, în speță, în cel american. Proiectul avea și un punct de plecare, dar și un capăt: la final, China urma să fie domesticită, prin seducție, prosperitate, comerț. Pe filosofia simplă că dacă ești *cu noi*, vei ajunge să fii *ca noi*.

Vizita istorică a președintelui american în China, din 23 februarie 1972, a lansat viziunea – „aceasta a fost săptămâna care a schimbat lumea”, va spune Nixon! –, și tot ce a urmat a pus-o în practică. America a început să intre în China, să investească, să comunice politic, să implice China în instituțiile internaționale, să investească major, să ofere burse pentru studenți, să aducă China pe Wall Street etc.

Președintele Carter avea să formalizeze în 1978 relația SUA cu China, iar vizitele oficiale de înalt nivel s-au întezit. China primește tehnologie, dar și arme. Băncile și companiile americane intră și ele în China. După căderea URSS (nu a comunismului!), America a mers în aceeași direcție. Inclusiv întorcând ochii de la masacrul tinerilor din Tiananmen din 1989, când Deng, liderul chinez care purtase șapcă de cowboy în vizita din America, trecuse cu tancurile peste protestatarii care – mulți! – studiaseră tocmai acolo! China nu a fost, nici măcar pentru o clipă, „Imperiul Răului” și lucrurile au continuat ca înainte.

Să recunoaștem că, ideologic, după căderea URSS, a fost și mai simplu. *Globalizarea* – cel mai des folosit concept în timpul administrației Clinton – devenise cuvântul de ordine. Iar manifestul academic era faimosul *Sfârșit al Istoriei* al lui Francis Fukuyama, teza paradigmatică a anilor '90, care stipula că Istoria s-a terminat, pentru că orice contradicție s-a abolit, un sistem, cel occidental, caracterizat de democrație liberală și economie de piață, a învins atât de vărtos, încât nimeni nu îl mai poate contesta; darămite să-l depășească. Consecința? Toate statele vor urma această cale, mai devreme sau mai târziu, pentru că nu au alternativă – occidentalizarea devenise o fatalitate. Prin urmare, ce putem face este doar să accelerăm sau – dacă nu înțelegem că Istoria s-a

sfârșit – să decelerăm procesul. Așa suna teza principală...

Pe cazul Chinei, America a continuat, evident, să îl accelereze. Pe aceeași filosofie s-a fundamentat și abordarea Germaniei față de Rusia, bazată pe principiul „Wandel durch Handel” (*schimbare prin comerț*), care avea să devină în anii 2000 „Annäherung durch Verflechtung” (*apropiere prin integrare*).

Am văzut că președintele Bush senior a continuat să mențină relațiile cu China indiferent de căderea URSS, în ciuda faptului că *ideea inițială a unei Chine decuplate de URSS nu mai avea niciun sens din moment ce aceasta încetase să mai existe!* Nu mai conta: rațiunea inițială a fost uitată, a rămas doar filosofia istorică a globalizării în vigoare.

Bill Clinton, președintele democrat care a urmat, a debutat, retoric, mai dur față de China, însă numai din rațiuni electorale. S-a repliat rapid, iar în 1997 îl primea la Casa Albă pe liderul chinez Jiang Zemin, iar un an mai târziu i-a întors vizita la Beijing. Intrarea Chinei în WTO (decembrie 2001), faimoasa declarație a subsecretarului de stat american Robert Zoellick din 2005 – și nu a fost nici pe departe singurul! – după care China va deveni „*a responsible stakeholder*”, în urma amplificării relațiilor dintre cele două state, se bazau, toate, pe aceeași filosofie. Economistul laureat al Premiului Nobel Tom Friedman, autorul celebrei cărți *The World is flat* din 2005, avea să revină în 2007 cu o lucrare în care dezvoltă „teoria pacificării prin restaurantele McDonald's”, care spunea că țările care aveau rețeaua pe teritoriul lor nu mergeau la război una împotriva celeilalte, pentru că făceau parte dintr-o lume atât de legată prin comerț, că orice perturbare ar fi fost complet irațională. *Dacă vrei să fii cu noi, trebuie să fii ca noi.* Și vei deveni așa prin comerț și schimburi economice.

Și acest proiect filosofic și strategic a eșuat sub ochii noștri.

„Sfârșitul Istoriei” este îngropat la Beijing (și la Kiev!)

Eșecul globalizării și eșecul tiparului occidental asupra Chinei sunt, de fapt, sincrone. „Lumea nu e plată”, respectiv nu se modifică fundamental după chipul și asemănarea Occidentului, decât

aparent. *Globalizarea* a fost cadrul propice al dezvoltării Chinei și Rusiei, fără însă să le transforme în „Occident”. Vestul le-a pus la dispoziție o platformă redutabilă de dezvoltare, le-a cumpărat mărfurile și le-a ajutat să prospere. Acestea au folosit-o! Au fost *cu noi*. Dar nu au ajuns *ca noi*. De aici și ideea că proiectul a fost greșit, cel puțin strategic.

Simbolic, pe 1 martie 2018, prestigioasa publicație liberală „The Economist” recunoștea eșecul pariului liberal al Occidentului cu China într-un articol emblematic: *How the West Got China Wrong*.

Dar nu e vorba doar de China, ci de proiectul *globalizării* în ansamblu. Lucrurile sunt legate – cum am spus, vorbim astăzi despre *de-globalizare* și *de-cuplare de China*, ca de două fațete ale aceluiși proces. În realitatea, *de-globalizarea* a început cu Brexit-ul, a continuat cu administrația Trump, continuă prin ideea administrației Biden de „Alianță a democrațiilor” *versus* tabăra autocrată (autoritară sau totalitară), trece prin ceea ce președinta Comisiei Europene numea „scoaterea relațiilor comerciale cu China din zona riscurilor” („de-risking EU-China relation”).

Din perspectivă strategică, ideea că a fi *cu noi* nu înseamnă a fi *ca noi* a fost ilustrată de administrația Obama, când secretarul de stat Hillary Clinton folosește într-un articol din „Foreign Policy”, din octombrie 2011, de trei ori ideea „pivotului”, anunțând „o mutare strategică a Americii spre regiunea Asia-Pacific”.³ O „pivotare” care nu avea să se petreacă, în realitate, în timpul administrației Obama, după cum avea să mărturisească președintele însuși în memoriile sale. Dar proiectul urma să se reia în timpul administrației Trump, însă nu s-a petrecut până la capăt nici în timpul administrației Trump, după cum nu pare să se întâmple nici în actualul mandat Biden.

Ne interesează aici China și modul în care aceasta devine și textul și pretextul *de-globalizării* la care asistăm azi. Procesul a început în pandemie, unde lecțiile învățate au fost legate de dependența enormă, exagerată, a Vestului, de alte piețe și locații de producție, respectiv China, și a devenit și mai vizibil odată cu mesajele transmise recent de administrația Biden, cu aluzie tot la China, legate de nevoia de a „avea producția cât mai aproape”.

O ultimă precizare. China nu e singurul loc în care globalizarea este îngropată; al doilea loc, mult mai semnificativ, simbolic vorbind, este... Ucraina! Acolo, în țara vecină, idei considerate până mai ieri vetuste, indezirabile și oricum aruncate academic la coșul de gunoi al istoriei – ideea de națiune, identitate națională, națiunea ca fundament și element legitimant al oricărui proiect politic, strategic sau cultural etc. – reintră în actualitate întempestiv și năucitor. Atât de surprinzător, încât nici nu suntem pe deplin pregătiți să le percepem. Ideea de „sfârșit al națiunii și naționalismului” (odată cu sfârșitul Istoriei, în versiunea Fukuyama) a fost ideea de bază a Occidentului după 1989 încoace, atât la nivel politic, cât și academic. Ucraina și eroismul exemplar al acelei populații, care luptă *în primul rând pentru identitatea ei națională*, modifică complet ceea ce știam despre „reziliență” și desfășurăm 30 de ani de „narațiune” oficială, politică și academică. În plus, ne obligă la reevaluări – pentru cine este în stare să le facă!

China – înapoi la „momentul Nixon”. Cum va arăta acesta?

Concret, față de China, suntem în momentul Nixon 1967. Ceva trebuie făcut, o simțim cu toții, dar nu (mai) știm ce. Și nu invocăm un președinte american întâmplător, ci pentru că, mai ales după războiul din Ucraina, devine limpede că orientarea strategică a Vestului, pe toate temele mari, nu o poate da decât America.

Problema astăzi este că *nu există o viziune articulată a Americii față de China*, de aici ineficiența oricărui demers diplomatic, pur și simplu. Indiferent cine îl face.

Decuplarea de care se vorbește la Washington este încă un proiect, dorit de unii, respins de alții. În fond, extrem de complicat și de greu de pus în practică. În plus, *China se vrea și gestionara „Restului”, din confruntarea care se întrezărește: „Vestul și Restul”, și care devine tot mai evidentă în lumina războiului din Ucraina*.

În realitate, discuția despre China din America are astăzi trei linii de discurs⁴:

1. *Linia liberală (continuitate)* – este poziția celor care cred că vechea abordare trebuie menținută, chiar dacă cu modificări. Reacția la o linie dură față de China a venit – cum altfel? – în

timpul administrației Trump, prima care a formalizat și a concretizat nevoia unei schimbări de paradigmă. Manifestul acestei poziționări, aflată astăzi în recul, a fost publicat în 3 iulie 2019, în „Washington Post”, sub titlul *China Is Not an Enemy*, semnat de o serie de foști diplomați, experți, comentatori pe chestiuni chineze. Poziția inițială de angajare a Chinei trebuie continuată, în ciuda dificultăților, mai ales că o decuplare ar aduce nu atât izolarea Chinei, cât izolarea Americii de restul lumii și mai ales a partenerilor. Găsim aici nume semnificative de susținători, de la fostul subsecretar de stat american Robert Zoellick până la istorici de faima unui Ezra Vogel (autorul celei mai importante biografii a lui Deng, care beneficiază de accesul la resurse chineze până atunci inaccesibile occidentalilor – prețul plătit a fost însă ignorarea din viața liderului chinez a episodului... Tienanmen!). Astăzi, ca urmare a presiunii politice de la Washington și a consensului care, treptat, se face pe chestiunea chineză, poziția liberală, de continuitate, este dificil de susținut în continuare.

2. *Decuplarea de China* – această idee a apărut sugerată în timpul administrației Trump, chiar dacă nu a fost exprimată politic ca atare. A fost însă vehiculată în dezbateri publice, chiar în cărți scrise de demnitari din cadrul administrației. Adepții acestei poziții așteaptă apariția unui nou George Kennan care să spună explicit, precum odinioară, apropo de URSS, că „viziunile celor două tabere sunt pur și simplu incompatibile”. Totul este sumbru în acest tip de abordare, titlurile incendiare, războiul cu China pare iminent. Suntem, parțial, într-o altă fază a celebrului „declinism” american, de data asta vinovatul de serviciu fiind China, care devine rădăcina tuturor relelor din societatea americană.⁵ Să spunem însă că, în realitate, legăturile economice dintre SUA și China sunt atât de mari, banii în joc sunt atât de mulți, încât decuplarea poate fi, eventual, o aspirație. Greu de concretizat. Un singur exemplu: o companie de tipul Apple (și nu e singura), care realizează acum, practic, majoritatea producției în China, a primit la venirea în China terenul pentru fabrică gratis, scutiri de impozite pe cinci ani, plus o primă grasă de instalare... Nu există sindicate, nu există plată pentru serviciile de sănătate, salariile sunt mai mici decât în Vest etc. Cum poți să

convingi o asemenea companie să revină astăzi undeva în Vest? Și e doar una dintre zecile de companii... În plus, există un întreg lanț de lobby foarte puternic în SUA – de la Kissinger încoace toți demnitarii americani cu expertiză și contacte în China și-au monetizat, după plecarea din funcția publică, experiența din administrația oficială prin deschiderea de companii de consultanță pe... China. Indirect, fără a mai fi în administrație, gestionează în continuare o bună parte a relației SUA cu Beijingul. S-au făcut și pași concreți, mai ales în ceea ce privește sectoarele strategice (5G și compania Huawei). Discuțiile au fost numeroase, dar proiectul este abia la început și centrat pe probleme tehnologice: semiconductoare, microcipuri, tehnologii înalte etc. „Suntem la începutul sfârșitului globalizării?”, se întreba, retoric, un fost premier australian și expert pe China. Problema nu este unde începe „decuplarea”, ci unde se va termina? Și la acest punct încă nu avem un răspuns.

3. *Calea de mijloc* – este, teoretic, calea administrației Biden. Teza „competiției fără catastrofă” („Competition without Catastrophe”) a fost formulată de Kurt Campbell și consilierul de securitate al președintelui Biden, Jake Sullivan, într-un număr din septembrie/octombrie 2019 al „Foreign Affairs”. Calea de mijloc mai este ilustrată și de variante, precum „deterrence without dominance” etc. Ușor de spus, greu de făcut. Argumentul central este că, spre deosebire de Războiul Rece, *confruntarea SUA-China nu este existențială*. Așa o fi fost în 2019, dar astăzi? După războiul din Ucraina și parteneriatul „fără limite” China-Rusia, dimensiunea existențială revine în prim-plan, amenințătoare și ineluctabilă. De aici și ideea că a căuta sau a găsi o cale de mijloc este mai degrabă o aspirație. Realitatea de pe teren ne duce mai degrabă spre o realitate unde e greu de imaginat o situație de *win-win*. Pe 18 aprilie 2023, publicația americană „Politico” anunță că administrația Biden a publicat un prim draft cu noile reguli care limitează investițiile americane în China și că acesta a intrat în dezbateri cu grupurile industriale și Camera de Comerț, urmând a fi publicate la finele lunii.⁶ Mesajul politic este că „nu se urmărește decuplarea de China”, dar nu este clar până unde se va merge și cum va reacționa China. Și, mai ales, dacă se va putea

relua, totuși, dialogul politic între cele două super-puteri globale.

Problema în acest moment e alta. În absența unei viziuni americane actuale asupra Chinei, implicit a uneia occidentale, demersul diplomatic devine simplă *tehnicalitate*, care nu rezolvă problema – poate rezolva mize punctuale, economice sau de altă natură, poate da o serie de semnale, dar mai mult, nu. De aici și irelevanța strategică, deocamdată, a mișcărilor diplomatice germane și franceze spre China, care sunt, cum spuneam, semnale importante, dar nu mai mult. Până când America nu își formulează o politică limpede – decuplare, decuplare limitată, îndiguire, „război rece”, cooperare economică fără cooperare politică etc. – totul este relativ, conjunctural și necredibil (inclusiv a cere europenilor să se decupleze de China sau să impună oarecare restricții, când tu, Washington, în 2022, ai avut – pe un trend în urcare! – o sporire record a schimburilor comerciale cu China⁷, de 690 miliarde USD, inclusiv cu creștere față de anul precedent a importurilor din China cu 31 miliarde USD, și o creștere a exporturilor spre China cu 2,4 miliarde USD).

De aici confuzia în care ne aflăm și pasta strategică ambiguă în care ne mișcăm. Este, precum spunea Fericitul Augustin despre atmosfera dinaintea de Creație, „un soi de ceva lipsit de formă și nedefinit”.

De la Războiul Rece la globalizare și... înapoi?

Sunt câteva lucruri la care trebuie să reflectăm în această situație. Și pe care, ulterior, va trebui să ni le asumăm.

1. În primul rând, conștientizarea momentului în care suntem. Și asumarea dificultăților inerente. Problema majoră este că atunci când nu e definită clar vreo politică globală de către cei care pot să o definească – și numai America poate face asta! –, *nu există repere*. Când nu avem o politică, *totul este politică*. Sau poate fi așa ceva. Ce faci sau ce nu faci? Ce spui sau ce nu spui? De aceea este enorm de greu să gândești astăzi relația cu China. Orice devine – potențial vorbind – *politic*, deci, interpretabil, deci potențial „eronat” și, prin urmare, potențial „primejdios”.

2. În al doilea rând, trebuie să înțelegem, totuși, un enorm paradox. Și paradoxul acesta este

tocmai acum, când e greu să te orientezi, când *nu avem o politică*, deci nici repere ferme, *este cel mai mult nevoie de construcție, proiecție, viziune sau privire îndreptată spre viitor*. Și curaj! O politică externă mare nu se face nici cu „chelneri”, nici cu oameni care se uită mereu în jos, la minge, driblând, eventual cu talent, dar fără să știe de ce o fac și care (mai) e miza pe teren. În aceste condiții de *ne-așezare* a lumii, în aceste momente de certă tensiune, un stat slab, nu neapărat mic, dar slab, ai cărui lideri au o singură preocupare în viață, respectiv „să nu greșescă” – în fața cui? –, va acționa ascunzând totul sub preș: nu se construiește nimic, nu se încurajează nimic, nu se proiectează nimic. Este o „politică” coerentă, în felul ei: dacă nu faci nimic într-o perioadă în care nu e clar ce e bine și ce e rău, ai cele mai multe șanse să nu greșești! Și când acesta este comandamentul suprem, atitudinea devine chiar... „rațională”. Dar este o politică lașă, egoistă și nepatriotică, după chipul și asemănarea promotorilor ei. Este o politică mediocră, care te condamnă la minorat. Statele mature, inteligente și realiste, exact în aceste momente *construiesc*. Pentru că nu o fac pentru *astăzi*, o fac pentru *mâine*. *Atunci când politica mare se va clarifica și se va definitiva, într-un fel sau altul, tu, ca stat, vei putea răspunde prezent, cu oameni, expertiză, instituții. Să poți avea un cuvânt de spus, dincolo de „cu ce vă putem servi?”, tocmai pentru a aduce, prin competența ta, valoare adăugată parteneriatelor strategice în care te afli sau conglomeratului euro-atlantic din care faci și vei face parte*.

3. Asta este, de fapt, problema. Să înțelegem că dincolo de incertitudinile de moment, tocmai acum, când situația pare mișcătoare, e vremea *construcției*. Și acesta este motivul pentru care azi emerg pe scenă „puterile mijlocii”, statele active care se mișcă își caută noi teritorii de manifestare, umbilă, circulă, măsoară, negociază. Nu știm ce va fi cu China și care va fi relația Occidentului cu această țară. De aici și ideea sugerată că *viitorul deceniu va avea ca temă fundamentală de politică externă China, țară cu potențial enorm – și ambiții, asemenea*. Dar tocmai pentru că nu știm, trebuie să construim instituții care ne pot dumiri mai bine în ceea ce privește China și zona Asiei și, la vremea respectivă, când momentul va veni, să

se poată spune prezent când cineva întreabă. China nu mai este de mult o chestiune de gust – ne place sau nu mâncarea chinezească, ne place sau nu limba sau civilizația chineză. China este locul unde se va muta zona de interes a lumii. În bine sau în rău.

Și să încheiem cu ce am început. Articolul dilematic și deschizător de drumuri al viitorului președinte american Richard Nixon, din noiembrie 1967, a apărut după o vizită neoficială a acestuia peste Oceanul Atlantic, care a inclus și un surprinzător popas al persoanei private Richard Nixon la București (cu doi ani înaintea celei oficiale din 1969). Viitorul președinte american a fost primit mult mai bine decât la Moscova, de unde tocmai venise. Inclusiv la cel mai înalt nivel! Mai relevant este însă altceva: unul dintre subiectele care a figurat pe agenda discuțiilor private a fost... China.⁸

Bibliografie

Bade, Gavin (2023), „White House nears unprecedented action on U.S. investment in China, Politico”, în „Politico”, 18 aprilie 2023, disponibil la <https://www.politico.com/news/2023/04/18/biden-china-trade-00092421>

Capri, Alex (2023), *Is China-Decoupling A Myth?*, în „Forbes”, 14 februarie 2023, disponibil la <https://www.forbes.com/sites/alexcapri/2023/02/14/is-china-decoupling-a-myth/?sh=2ae00797645d>

„China la zi” – revista presei de limbă chineză, www.cssr.ro

Clinton, Hillary (2011), *America's Pacific Century*, „Foreign Policy”, 11 octombrie 2011, disponibil la <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>

Dungaciu, Dan (2021), *America este în declin. Oare?*, în „Adevărul”, 18 ianuarie 2021, disponibil la <https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/dan-dungaciu-america-este-in-declin-oare-2071403.html>

Malița, Mircea, Dan Dungaciu (2014), *Istoria prin ochii diplomatului*, Editura RAO, București.

Nixon, Richard (1967), *Asia after Vietnam*, în „Foreign Affairs”, publicat la 1 octombrie 1967, disponibil la <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1967-10-01/asia-after-viet-nam>

Prestowitz, Clyde (2021), *The World Turned Upside Down: America, China, and the Struggle for Global Leadership*, Yale University Press.

Note

¹ Richard Nixon, *Asia after Vietnam*, în „Foreign Affairs”, publicat la 1 octombrie 1967, disponibil la <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1967-10-01/asia-after-viet-nam>, accesat la 26 mai 2023.

² *Ibidem*.

³ Hillary Clinton, *America's Pacific Century*, în „Foreign Policy”, 11 octombrie 2011, disponibil la <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>, accesat la 26 mai 2023.

⁴ Clyde Prestowitz, *The World Turned Upside Down: America, China, and the Struggle for Global Leadership*, Yale University Press, 2021.

⁵ Mai pe larg despre „declinismul” american în Dan Dungaciu, *America este în declin. Oare?*, în „Adevărul”, 18 ianuarie 2021, <https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/dan-dungaciu-america-este-in-declin-oare-2071403.html>

⁶ Gavin Bade, *White House nears unprecedented action on U.S. investment in China, Politico*, în „Politico”, 18 aprilie 2023, disponibil la <https://www.politico.com/news/2023/04/18/biden-china-trade-00092421>, accesat la 18 aprilie 2023.

⁷ Alex Capri, *Is China-Decoupling A Myth?*, în „Forbes”, 14 februarie 2023, disponibil la <https://www.forbes.com/sites/alexcapri/2023/02/14/is-china-decoupling-a-myth/?sh=2ae00797645d>, accesat la 14 februarie 2023.

⁸ Mircea Malița, Dan Dungaciu, *Istoria prin ochii diplomatului*, Editura RAO, București, 2014.

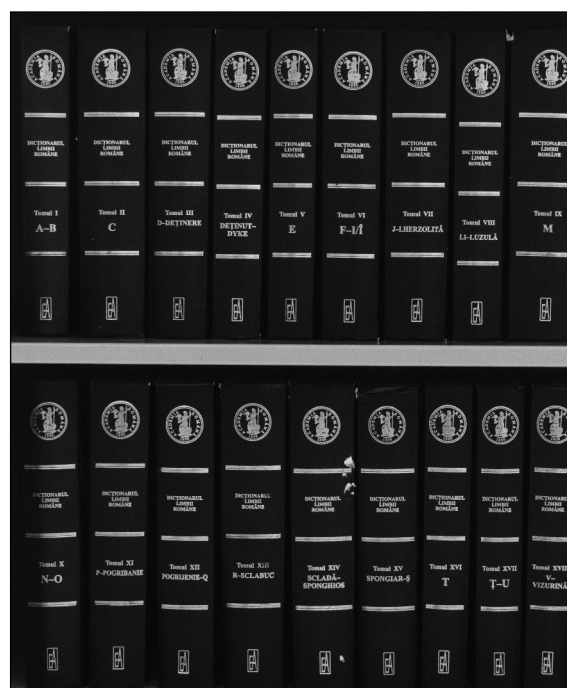
„Dicționarele sunt adevărate piese de rezistență pentru cultura română”*

Cătălin Mosoia**

Interviul cu dr. Gabriela Haja, director al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române, a izvorât din dragoste pentru limba română. În cadrul dialogului am abordat teme diverse, de la noutăți privind dicționarele și consultarea lor, la studii de gramatică propriu-zisă, Ziua Limbii Române sau numărul vorbitorilor de limbă română la nivel mondial.

Cătălin Mosoia: *Stimată doamnă dr. Gabriela Haja, integrala digitalizată a Dicționarului limbii române (DA/DLR), 1913–2010, a fost lansată anul trecut la Iași, iar accesul liber la cele 37 de volume ale DA/DLR este disponibil la adresa <https://clre.solirom.ro/>. Cu certitudine a fost un pas important în cadrul proiectului CLRE – Corpus lexicografic românesc electronic, proiect al Academiei Române, ce are ca obiectiv major crearea formatului digital al dicționarelor privitoare la limba română. Ce noutăți aveți pentru cei care, la fel ca și dumneavoastră, iubesc limba română?*

Gabriela Haja: Oh, da, avem noutăți demne de atenție! A fost creat un site aparte pentru DA/DLR. Dicționarul Academiei poate fi consultat la adresa <https://dlr1.solirom.ro>. Aceasta a fost urmarea faptului că CLRE a crescut: au fost adăugate în corpus dicționare elaborate direct în format digital, precum ediția a doua, revăzută și adăugită a *Dicționarului limbii române* (DLR²). Tomul I. Litera A. Fascicula A – ABZITUI, *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR), *Literele A, C, D* (până la *djinn*), realizate de echi-

pa de lexicografi de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti” al Academiei Române și *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM) elaborat în cadrul aceluiași institut. Cercetătorii ieșeni au finalizat digitalizarea și au publicat, în prima parte a acestui an, alte patru lucrări ce fac parte din Bibliografia *Dicționarului limbii române* (DLR²) și anume *Dicționarul limbii române literare contemporane* (DL), în patru volume, cu citate ilustrative și cu definiții de o mare eleganță, publicat de Institutul de Lingvistică din București în colaborare cu Institutul de Lingvistică din Cluj, între 1955 și 1957, *Dicționarul limbii române*

*Interviul realizat cu dr. Gabriela Haja, director al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române

**Expert comunicarea științei, Biroul de comunicare al Academiei Române

moderne (DM), primul dicționar general al limbii române publicat de Institutul de Lingvistică din București în 1958, pentru uzul publicului larg, ambele elaborate sub egida Academiei. De asemenea, am adăugat în corpus dicționare de autor: ultimele două ediții ale *Dicționarului de cuvinte recente* (DCR² și DCR³), cu acordul autorilor Florica Dimitrescu, Alexandru Ciolan, Coman Lupu care ne-au pus la dispoziție formatul pdf al textelor și ediția a III-a a operei lui H. Tiktin, *Dicționar român-german* (TDRG³), îngrijită și actualizată de Paul Miron și Elsa Lüder, în colaborare cu specialiști din România.

În prezent, CLRE prezintă publicului larg nouă titluri, însumând 50 de volume și circa 200.000 de articole lexicografice. Pe măsură ce finalizăm digitalizarea unui dicționar ori o fasciculă din ediția a doua a *Dicționarului limbii române* (DLR²) este revizuită și pregătită pentru tipar, acestea sunt publicate în cadrul corpusului.

Cea mai recentă inovație din CLRE este faptul că există posibilitatea căutării în corpus, după cuvântul-titlu. Altfel spus, dacă până acum dicționarele puteau fi consultate separat pe site-urile proprii, de la finele lunii iulie, este posibilă căutarea simultană în lucrările care au fost aliniate la nivel de intrare, mai precis în șapte dintre acestea.

Dicționarele sunt adevărate piese de rezistență pentru cultura română. Într-adevăr. Ca pentru orice cultură care se respectă. Ceea ce mă bucură este interesul crescut, în prezent, pentru consultarea dicționarelor. O demonstrează succesul unor astfel de site-uri, o confirmă și reacția celor care află despre existența platformei SOLIROM a Academiei Române, unde se află și corpusul lexicografic CLRE, realizat de specialiști lexicografi, alături de alte rezultate ale cercetărilor din cadrul institutelor subordonate Secției de filologie și literatură a Academiei. Platforma este în dezvoltare și ne pregătim pentru o nouă etapă, în care să dăm acces online la cât mai multe dintre lucrările științifice publicate de cercetătorii din București, Iași, Cluj-Napoca, Timișoara și, paralel, să modificăm designul paginilor platformei.

Cătălin Mosoia: *La ce lucrați în momentul de față?*

Gabriela Haja: Voi vorbi acum în numele Departamentului de lexicologie și lexicografie de la institutul pe care îl conduc și din echipa căruia continui să fac parte. Dacă prima parte a anului a fost dedicată mai ales proiectului CLRE, începând cu luna aprilie ne-am dedicat efortul documentării și actualizării articolelor din porțiunea C – CA a DLR², cu mijloacele puse la dispoziție de cei doi specialiști informaticieni, care ne asistă în acest proces la Iași și la București. Anul viitor vom pregăti pentru publicare prima fasciculă din această porțiune a *Literei C*. De asemenea, împreună cu cercetători din cadrul Colectivului de procesare a limbajului natural de la Institutul de Informatică al Academiei Române – Filiala Iași, parte din echipa ieșeană este implicată în studii privind identificarea automată a erorilor de adnotare din baza de date eDTLR – *Dicționarul tezaur al limbii române în format electronic* și alinierea articolelor eDTLR cu varianta digitalizată a DA/DLR din CLRE. Sperăm ca în următorii ani să finalizăm această variantă digitală a *Dicționarului limbii române* și să o punem la dispoziția publicului, în toată complexitatea și frumusețea sa.

Vă reamintesc că baza de date eDTLR a fost produsul unui proiect complex de cercetare, finanțat prin competiție, la care au participat, între 2007 și 2010, cinci institute ale Academiei Române sub direcția profesorului universitar Dan Cristea, membru corespondent al Academiei Române, de la Facultatea de Informatică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Ne așteaptă ani de lucru susținut la pregătirea pentru publicare a acestei variante: pe lângă corectarea structurii XML a bazei de date, ne-am propus transpunerea acesteia în format TEI, format în care sunt organizate datele în multe dintre dicționarele digitale europene; în plus, după ce vom alinia articolele din eDTLR cu intrările din DA/DLR din CLRE, vom fi în măsură să identificăm porțiunile care lipsesc din eDTLR, să le recuperăm și să le integram în baza de date, pentru a ajunge la o formă publicabilă online, demnă de efortul depus și pentru crearea Dicționarului Academiei și pentru digitalizarea acestuia.

Cât despre celelalte echipe de lexicografi din țară, este firesc să știu – căci există o foarte bună comunicare între noi, poate și grație Colocviului

„Lexicografia academică românească. Provocările informatizării” organizat de 12 ani la Iași – că, la București, cercetătorii continuă lucrul la a doua fasciculă din *Litera A* a DLR², care urmează a fi publicată online destul de curând, continuă redactarea și revizia din cadrul proiectului DELR și că pregătesc o ediție inovatoare a *Dicționarului explicativ al limbii române* (DEX); colegii de la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” al Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca sunt, de asemenea, în fază avansată de redactare și de revizie a primei fascicule din *Litera F* a DLR². Se menține tradiția, deschisă la începutul anilor '60 ai secolului trecut, când a început elaborarea seriei noi a DLR: trei echipe, trei institute ale Academiei contribuie la realizarea acestei opere monumentale prin amplexare și complexitate, ajunsă la ediția a doua.

Ceea ce trebuie subliniat este faptul că această a doua ediție a avut nevoie de o perioadă amplă de pregătire, deoarece Bibliografia a fost actualizată, completată, adnotată cu date cronologice și au fost adăugate sau schimbate multe dintre siglele izvoarelor citate; apoi au fost modificate normele de tehnoredactare, de punere în pagina digitală și în pagina tipărită, au fost revizuite normele de redactare, căutându-se evitarea redundanțelor în informația lexicografică din corpul articolelor, pe de o parte, și, pe de altă parte, dorindu-se o mai nuanțată explicitare a etimologiei.

Cătălin Mosoia: *Aveți în vedere și proiecte digitale care își propun lămurirea unor aspecte de gramatică a limbii române?*

Gabriela Haja: Multe dintre aspectele de gramatică a limbii române, controversate sau nu, sunt soluționate în dicționarele publicate sub egida Academiei Române. Dicționarele sunt opere sintetice care transmit maximum de informație într-o formă abreviată, esențializată. Pe lângă indicațiile semantice din definiții, în dicționare sunt notate multe alte referințe privitoare la forma corectă a cuvintelor, la forma literară și la variantele literare ieșite din uz ori populare, acolo unde e cazul, la etimologia cuvintelor, la utilizarea în contexte, la funcțiile sintactice speciale, la prezența cuvintelor în sintagme, locuțiuni, expresii ori proverbe și zicători. Dicționarele sunt niște sinteze ale unei limbi, în care unele elemente sunt evidente, altele,

la fel de importante, sunt codificate în formulările dintre paranteze, în abrevieri și sigle, fără a căror bună cunoaștere consultarea dicționarelor rămâne incompletă ori superficială. De aceea, orice intenție de modificare ori de preluare fără discernământ ori fără validarea unui specialist în domeniu a informațiilor dintr-un dicționar ori din mai multe este foarte riscantă. Un exemplu de acest fel este pagina „sinteză” de pe dexonline.ro, utilă cititorului grăbit și neatent. În forma actuală, este și un instrument de sărăcire semantică a lexicului și de pierdere a multor informații importante, ceea ce determină apariția unor erori impardonabile. Sinteza sintezelor naște, uneori, monștri... Și este păcat, căci dexonline.ro are meritul că pune în circulație dicționarele elaborate de cercetătorii Academiei Române și are, trebuie să-o recunoaștem, un impact mare asupra vorbitorilor de limbă română.

Studii de gramatică propriu-zisă sunt publicate în revistele editate de institutul nostru, „Anuar de lingvistică și istorie literară” (<http://alil.academiaromana-is.ro/>) și „Philologica Jassyensia” (<https://philologica-jassyensia.ro/>) ori în volumele manifestărilor științifice organizate. Pentru a facilita accesul beneficiarilor la rezultatele noastre de cercetare, ne gândim ca, în noua structură a site-ului institutului, la care lucrăm în prezent, să includem o pagină de noutăți (termenul *newsletter* începe să câștige tot mai mult teren... pe terenul limbii române) și, de asemenea, să profităm de rețelele de socializare existente online pentru a avea un dialog direct cu publicul larg.

Cătălin Mosoia: *31 august este data la care se celebrează, în fiecare an, Ziua Limbii Române, ca urmare a unei inițiative legislative votate de Parlamentul României prin Legea nr. 53/2013. Această zi specială a fost stabilită, în mod simbolic, la aceeași dată cu sărbătoarea similară instituită în anul 1990 în Republica Moldova sub numele Limba Noastră, pentru a transmite mesajul că limba română este o limba vorbită nu numai între granițele țării, ci și dincolo de hotare. Sunt date despre vorbitorii de limba română la nivel mondial?*

Gabriela Haja: Anul acesta, celebrăm în mod deschis Ziua Limbii Române pe ambele maluri ale Prutului. Am salutat, printr-un comunicat de

presă, decizia politică luată în luna martie, la Chișinău, de a se reveni la numele firesc de „limba română” și la numele sărbătorii Ziua Limbii Române, în locul variantelor folosite anterior în legislația privitoare la limbile vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, ca pe un act de justiție ce întărește un adevăr științific susținut consecvent de lingviștii din România, ca și de cei din Republica Moldova.

Date statistice privitoare la limba română există; problema este că sunt risipite în mai multe instituții și sunt greu de identificat și centralizat. Mă voi orienta după informațiile publice oferite de Institutul Național de Statistică, București, în breviarul statistic *România în cifre* din iunie 2023 și după cele oferite de Departamentul Românilor de Pretutindeni în secțiunea „Comunități românești” de pe site. Așadar, dacă luăm în considerare populația rezidentă în România la 1 ianuarie 2022 și numărul estimat al românilor „care trăiesc în comunitățile din diaspora, cât și [...] în comunitățile istorice/tradiționale din țările aflate în vecinătatea României” rezultă că pe glob trăiesc aproximativ 29 de milioane de vorbitori de română.

Institutul nostru organizează de mai mulți ani evenimente științifice în onoarea Zilei Limbii Române. Anul acesta vom colabora și cu specialiști de la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Chișinău, alături de instituții ieșene care ne-au fost partenere în organizarea serbării din 31 august, începând cu anul trecut, când am luat decizia de a ieși în cetate.

Cătălin Mosoia: *Altfel spus, ați coborât din „turnul de fildeș”...*

Gabriela Haja: Chiar așa. De aceea am invitat publicul în Grădina Botanică „Anastasia Fătu” a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unde să participe activ la sărbătoare. Decizia a fost salutată deopotrivă de mediul academic și de publicul larg, ceea ce ne-a determinat să continuăm colaborarea.

Anul acesta, pe lângă dimensiunea științifică dată de susținerea unor conferințe publice dedicate limbii române, de promovarea și prezentarea proiectelor de cercetare curente în institut, vor

avea loc evenimente și ateliere culturale cu referire la limba română. Prin acestea, competența specialiștilor va fi pusă la dispoziția participanților. Sunt antrenate instituții precum Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” prin Grădina Botanică „Anastasia Fătu” și Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” prin Facultatea de Teatru și Facultatea de Interpretare, Compoziție și Studii Muzicale Teoretice, Muzeul Național al Literaturii din Iași, Asociația Culturală „A. Philippide” din Iași, S.C. Fragmenta Paints S.R.L., TVR Iași, Radio Iași, „Ziarul de Iași”. Vor participa profesori și elevi de la școli și licee din municipiul Iași, cu care am început colaborarea prin intermediul activităților din cadrul programului „Academia altfel” al Academiei Române – Filiala Iași ori prin intermediul altor proiecte, precum Concursul de ortografie „Vorbiți, scrieți românește!” destinat elevilor din ciclul primar. Vom lansa, din nou, întrebarea: „Ce înseamnă pentru dumneavoastră limba română?”. (Câteva dintre răspunsurile de anul trecut se află aici: https://www.facebook.com/events/1118531922094646/?active_tab=discussion.)

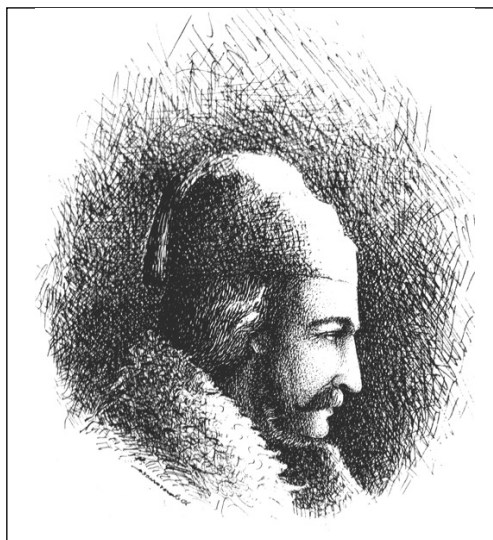
Cătălin Mosoia: *Suntem în vreme de bucurie pentru limba română. Ca lexicograf, care este mesajul pe care îl transmiteți cercetătorilor care au lucrat și lucrează la elaborarea dicționarilor?*

Gabriela Haja: Colegilor lexicografi, de ieri și de azi, li se cuvin mulțumiri pentru știința, competența, pasiunea lor în cercetare, calități necesare într-o întreprindere precum elaborarea unui dicționar, fie la prima ediție, fie la cele succesive. La *Dicționarul limbii române*, dicționar-tezaur, Dicționarul Academiei, se lucrează de cinci generații. Este o operă fundamentală pentru cultura română, alături de alte înfăptuiri similare, precum *Dicționarul general al literaturii române* sau *Istoria românilor* ori colecția *Documenta Romaniae historica*. Este în același timp o operă ce formează caractere, căci numai cei cu adevărat dedicați îi rămân fideli. Înaintașilor, recunoștință; celor de azi și de mâine le urez mult succes, putere de muncă și inspirație!

7 august 2023

„Mândrele” și mândria lui Anton Pann (I)

Vasile Vasile*

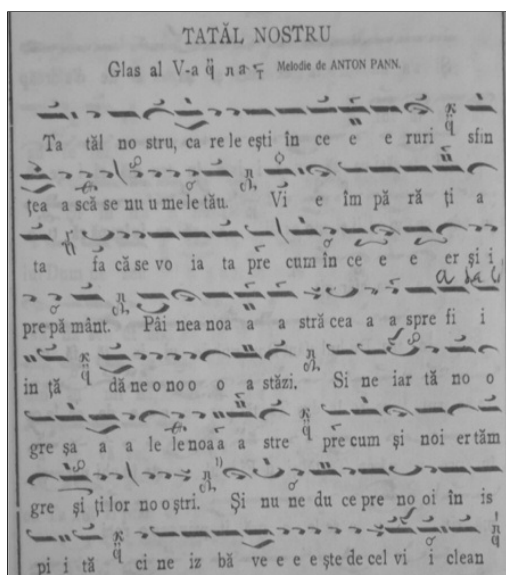
Cunoscutul desen în peniță imaginat
de B. Șt. Delavrancea,
aflat în Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei

Neînțeleasă în dimensiunile ei culturale complexe, **cea mai importantă personalitate a spiritualității românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea**, elogiată succint de reprezentanți de marcă ai culturii noastre – printre care trebuie citați măcar cei mai importanți: Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu (îl considera „Omîr al poporului său”), I.L. Caragiale („se simțea cosâncean și cu modestie, congenial cu Anton Pann”¹), B.P. Hasdeu (îl numără printre geniile românești), G. Dem. Teodorescu, Moses Gaster, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Tudor Vianu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, dar și de George Enescu, George Breazul, Ion Popescu Pasărea, Gheorghe Ciobanu etc. –, Anton Pann a devenit în timp eroul multor fantasmagorii, care l-au pierdut

prin bălăriile literaturii române, situându-l în lumea maneliștilor, făcând din el un personaj mare amator de chefuri și aventuri amoroase, nu numai imagine, dar și compromițătoare. Două autorități ale istoriei literaturii române au scris despre „finul Pezelei cel isteț ca un proverb” și l-au proiectat la cele două extreme: unul considerându-l un Don Juan, celălalt un misogin, neînțelegându-se între ei că nu a fost nici unul nici celălalt, ambele proiecții imagine anulându-se reciproc.

„Numai chipul său de a scrie glumeț și popular l-a făcut cunoscut poporului pentru care el era și Platon și Aristot și Schopenhauer și în fine filosoful filosofilor, vorbindu-ți despre dânsul și despre tine și, mai mult decât toate, vorbindu-ți în limba ta”² – scria la începutul secolului trecut Theodor Speranția, dar aprecierea a rămas suspendată în timp.

În recenta monografie tipărită de Editura Academiei și propusă pentru reeditare Muzeului Național al Literaturii Române am demonstrat că Anton Pann nu a rămas în istoria culturii românești nici pentru un motiv, nici pentru celălalt, ci pentru că reprezintă **placa turnantă a spiritualității orientale, ortodoxe și a celei occidentale**, dăruind culturii noastre monumente rezistente în timp. Dacă ar fi să amintesc doar *Tatăl nostru* – considerat imnul ortodoxiei românești, cântat de bătrânele credincioase analfabete de la multe biserici, nu însă și de muzicologii și de profesorii Universității Naționale de Muzică – sau imnul național *Deșteaptă-te, române*, care a pregătit și a însoțit

Tatăl nostru, creație muzicală a lui Anton Pann

marile evenimente ale istoriei noastre: 1848 (la Brașov, la Râmnicu Vâlcea, în Munții Apuseni), 1859 (la Iași și București), 1877 (la București și în Transilvania), 1918 (la Cernăuți, Chișinău și Alba Iulia), 1987 (Brașov), 1989 (Timișoara, București și în multe alte centre județene, după ce fusese interzis de autoritățile habsburgice și apoi de cele comuniste); m-aș limita doar la aisbergul a ceea ce am moștenit de la „finul Pepei cel isteț ca un proverb”.

Imnul național al României

Imnul național este la fel de puțin cunoscut de generațiile secolului al XXI-lea, lipsind din multe manuale actuale de *Educație muzicală*, motiv pentru care nu este cunoscut generațiilor actuale de români.

Cea mai importantă parte a activității interpretative, didactice și creatoare a lui Anton Pann a fost, din păcate, ignorată. Este cea muzicală, concretizată în ceea ce el însuși a numit **românirea cântărilor de strană**, activitate urmărită pe tot parcursul vieții sale și care a avut un rol excepțional în formarea limbii noastre literare și în dotarea stranei românești cu toate cele necesare.

Considerând că „a murit înainte de vreme și pe neașteptate și trăiește peste așteptări, înfruntând vremea, înscris hotărât pe drumul nemuririi”, unii înclinând „să creadă că el însuși n-a bănuț nici proporțiile la care posteritatea îi va evalua activitatea”, academicianul ierarh Antonie Plămădeală exclama: „Ce frumos cuvânt a găsit pentru lucrarea patriotică și artistică: **a români!**” (sublinierile îmi aparțin). Înaltul ierarh subliniază faptul că eminentul psalt „a întors melodiile la ele acasă. Le-a curățat, le-a purificat, le-a dat echilibru, le-a aruncat tot balastul inutil și obositor care le făcea greoaie și plictisitoare”³.

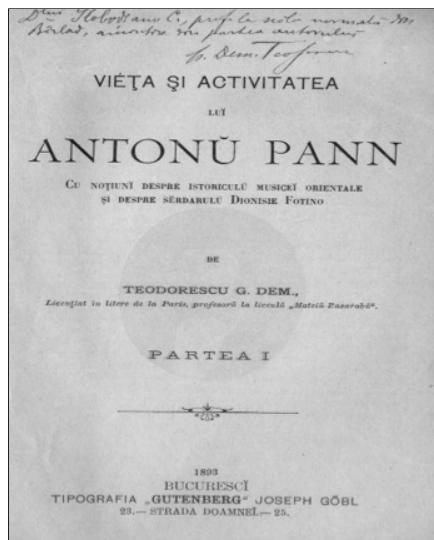
G. Dem Teodorescu îl considera, la sfârșitul veacului său, la aproape o jumătate de secol de la trecerea la cele veșnice a autorului *Bazului teoretic și practic al muzicii bisericești*, un reprezentant de marcă al primei jumătăți a secolului său: folclorist, dascăl, autor și tipograf de lucrări muzicale și compozitor, ipostaze surprinse chiar în textul său, în următoarea ordine:

1 – „cel dintâi(u) care ne dete o colecțiune de proverbe, cărți de inmuri religioase, basme și povești versificate, ghicitori, poesii populare și descrieri de moravuri”;

2 – „se identifică cu caracterul(u) național(u) și să facă pentru instrucțiune mai mult(u), poate, decât au făcut în zeci(mi) de ani sute de școale după dânsul”;

3 – „și-a asicurat” nemurirea „prin acele **peste 100 de broșuri, calendare și volume**, personal(u) mie cunoscute, dintre care vreo 25 numai de musică”, la care se adaugă și cele netipărite încă”;

4 – „compositorul(u) melodiilor sacre și arieilor pe care se cântau versurile tuturor poezilor contemporani”⁴.

Coperta cărții lui G. Dem. Teodorescu – Vięta și activitatea lui Anton(u) Pann, 1893

Numele lui Anton Pann, în contextul personalităților de pe cupola Ateneului Român

Înscrierea numelui său pe cupola Ateneului Român, între Cantemir și Kogălniceanu, este întărită de o recentă monografie care îl consideră, pe bună dreptate, pe autorul celor aproximativ o sută de cărți ce i-au trecut prin mână, ca alcătuitor, traducător, editor, tehnoredactor și chiar tipograf „*una dintre cele mai originale figuri ale culturii românești din prima jumătate a secolului trecut*” (al XIX-lea – nota îmi aparține)⁵.

În locul complexe sale personalități, **recunoscut ca geniu de către B.P. Hasdeu și prin mâna căruia au trecut aproape o sută de cărți în limba română**, traduse, alcătuite, adaptate, întocmite, redactate, tehnoredactate, cele mai multe chiar tipărite în propria tipografie, a fost proiectat un alt personaj, fals, închipuit de „cercetători” grăbiți sau neavizați, care se poate spune că și-au transferat trăsăturile propriei fizionomii în locul celei ale unui cărturar temeinic, ce trebuie restituit pe baza documentelor și mai ales a cărților pe care și-a lăsat numele, astfel că cea mai recentă prezentare autentică a psaltului, autorului de cântări de strană, a profesorului, folcloristului, literatului, tipografului Anton Pann rămâne cea datorată lui G. Dem Teodorescu, în cele două volume amintite.

În timp ce unii antonpannologi sau admiratori ai „operei” emblematice figuri a culturii românești din prima jumătate a secolului său s-au străduit să depășească **greutățile scrisului chirilic și ale semiografiei psaltice în care au fost tipărite cele câteva zeci de cărți**, peste

douăzeci fiind muzicale, **falșii antonpannologi au creat „biografii” romanțate**, care ignoră puținele documente ce ni s-au transmis de la eminentul cărturar, risipite în timp și în spațiu.

„S-a spus în trecut mult rău” – afirma în urmă cu o jumătate de secol unul dintre cei mai importanți dintre exegeții săi⁶, istoricul literar D. Popovici, considerând mai supărător „faptul că autorii au alterat aspectul moral al epocii”⁷.

Deși l-au considerat „om din popor, înzestrat cu un rar talent muzical și poetic”, **adeptii realismului socialist** scriau că Pann nu a „izbutit să se ridice în acele vremuri decât până la treapta de umil dascăl de psaltichie”, dar în epoca frământată a anilor 1820–1848 „*nu s-a plecat sub umilința slujbei de cântăreț bisericesc*, ci s-a zbuțumțat să-și găsească o misiune mai frumoasă, a pribegit prin Muntenia, Ardeal și Moldova în căutare de melodii populare, *a venit în contact cu instituțiile care voiau să-i îngenunche personalitatea*”. Zbuțumțumul său ar fi constat în faptul că „ani de-a rândul a irosit o muncă uriașă în prelucrări și tipăriri de cărți medievale, ca *Noul Erotocrit și Spitalul amorului*” și i se reproșează că „nu s-a ridicat la concepția ideologică, pe care au atins-o contemporanii lui mai luminați, Bălcescu, Alecsandri sau Bolliac”⁸. Evident, nu au amintit nimic despre imensa literatură muzicală liturgică, prohibită la acea vreme.

„*Cine-i acest Anton Pann pe care nu-l mai avea aproape nimeni în bibliotecă?*” – se întreba

retoric, în tableta sa, Tudor Arghezi, la 110 ani de la moartea personajului, și continua: „Îl citise cândva Eminescu și nu l-a uitat, consemnându-i numele și calitatea în *Epigonii*”. Dar secolul al XX-lea schimbase situația: „Cine-i va să zică acest Anton Pann, fin al lui Pepelea? Ia, un cântăreț bisericesc, de strană... Atât”⁹.

Multă cerneală s-a risipit pentru **prezentarea denaturată a relațiilor psaltului cu femeile**, argument pentru a-l „descalifica” și a-i proiecta personalitatea în maidanele literaturii. De aceea, propun în acest studiu să demontez falsurile grosolane despre „partenerile” psaltului, despre „mândrele”, dar și despre **mândria lui Anton Pann** și să invit la restituirea personalității sale, așa cum este ea reflectată în documentele epocii și în scrisul autenticilor antonpannologi.

Dintre ultimele acuzații de misoginism o citez pe cea a lui Ștefan Foarță. El aducea în sprijinul „înclinației spre misogin” faptul că Pann ar fi fost „de două ori divorțat”¹⁰, chiar dacă niciuna dintre cele două „despărțiri” nu poartă vina lui, cum se va vedea în următoarele pagini.

Alimentarea acestei acuzații putea fi înlesnită și de afirmații ca aceea aparținând lui Al. Săndulescu, privind „o obsesie a lui Anton Pann a fost muieria rea, arțăgoasă”¹¹. Lucian Predescu se întreba cum poate fi cineva o „fire aventurieră”, recunoscând că Anton Pann „culegătorul de literatură populară orală și scrisă (...) a scris enorm”¹².

Taxarea psaltului de **aventurier amoroș** este contrazisă de **relațiile lui cu femeile** ce i-au marcat viața. Ființele feminine din viața lui Anton Pann sunt cinci, incluzând și pe mama sa, Tomaida, și pe fiica sa, Tinca, fiica Anicăi.

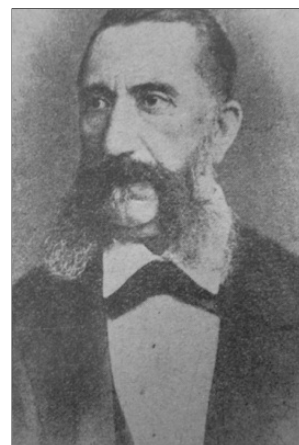
Văduva **Tomaida** s-a remarcat prin curajul său de văduvă, de a părăsi Slivenul, asuprit de otomani, cu cei trei feciori ai săi, orfani, bejenind la Chișinău. Simțind pericolul invaziei lui Napoleon, Tomaida trece apoi Prutul împreună cu Antonică și se stabilește la București, după ce pierduse pe ceilalți doi feciori în războiul Crimeii. Ea și-a însoțit fiul inclusiv la Râmnicu Vâlcea, unde a decedat în 1838.

Tinca, fata Anicăi, se va căsătorit cu viitorul prefect al Vâlciei, Fotache Radovici și este încondeiată în testamentul din 1849:

„O fiică, ce am născută
Din păcate-n anii mei,

Tinca –
fiica lui Anton Pann

Fotache Radovici –
ginerele lui Pann

Anume, Tinca, crescută
De Anica, muma ei...”

Ținea foarte mult la fiica sa și, în 1839, dorul de ea îl va aduce din nou la Râmnic, iar în *adiata* din 1849 își ruga soția moștenitoare să-i cumpere iubitei sale fiice un inel,

„Ca să-și aducă aminte
Purtând suvenirul meu
Și pentru al său părinte
Să roage pe Dumnezeu...”¹³

De la G. Dem. Teodorescu știm că „fiica naturală a lui Anton Pann s-a măritat la 14 ani”, fiind cununată de Constantin Lahovary și având șapte copii; Tinca a murit cu opt ani înainte de mama sa, fiind îngropată la Mănăstirea Dintr-un lemn, lângă mătușa sa, Platonida¹⁴.

George Călinescu și colaboratorii săi precizează că Tinca, fiica lui Pann, căsătorită cu brașoveanul Fotache Radovici, a avut cinci feciori și două fete. Unul dintre feciori, Petre Radovici „era de o asemănare izbitoare cu Anton Pann”¹⁵.

Nepotul lui Pann, Eugen Radovici, a devenit jurist, scriitor și compozitor, continuând activitatea muzicală a bunicului, fiind elevul lui Marțian Negrea și Theodor Rogalski; de două ori a fost distins la Concursul de compoziție „George Enescu”, cu mențiunea a II-a onorifică, în 1943, și cu mențiunea a I-a onorifică, în 1944¹⁶.

Căsătoria cu **prima parteneră Zamfira** – fata fără zestre și mama lui Lazăr, ajutat de tatăl său pentru a deveni preot bucureștean – nu a durat decât „șapte ani, trăind cu foc”, cum singur mărturisește:

„Căci cu întâia nevastă,
Șapte ani trăind cu foc,

Tinca, fiica lui Anton Pann
și a Anicăi,
căsătorită Radovici

Eugen Radovici,
nepotul lui Anton Pann

N-am putut în lumea astă
Să leg două la un loc.
Chiar în ziua cununi(e)i
A fugit și m-a lăsat
Și dealul Mitropoliei
Neconținut l-am urcat,
Arătând la judecată
Că ea pe altu-a voit
Și, cu mine cununată,
Cu minciuni s-a pomenit...¹⁷

La acea vreme divorțurile se pronunțau la Mitropolie, în fața consistoriului, interesat a descuraja despărțirile dintre soți. Numai în urma amenințărilor cu sinuciderea ale fostei parteneri, Pann a acceptat ruperea căsniciei, cum scria în *adiata* – testamentul din 21 februarie 1849 – transcrisă de G. Dem Teodorescu după exemplarul din arhiva Bisericii Lucaci din București, „dându-i zestrea am rupt foaia și de ea m-am despărțit”. Zamfira acceptase căsătoria pentru a scăpa de sărăcie, dar l-a amenințat cu sinuciderea pentru a obține divorțul:

„Dacă vede-n cea din urmă
Că vrea a se omorî,
Judecata mi se curmă
Și s-o las îmi hotărî.”

Cât de greu a acceptat psaltul această ruptură, precedată de repetatele întâlniri la Mitropolie, se vede din cei șapte ani, în care a tot sperat la întoarcerea soției, cu atât mai mult cu cât aveau împreună un copil, pe Lazăr și – așa cum remarca G. Dem Teodorescu – și-a dorit să „ducă viața morală ce-i impunea condițiunea lui de persoană

semiclericală” și nu i-a cerut parteneriei altă „zestre decât practicarea virtuților familiale”¹⁸. Divorțata s-a remăritat cu un vârar din suburbia Tabaci, la bătrânețe retrăgându-se la Slobozia Ialomiței, cum ne informează același biograf, G. Dem Teodorescu¹⁹.

Deși erau căsătoriți, **singurul copil pe care l-a avut cu Zamfira, Lazăr, a purtat numele de fată al mamei, Agurezan**, nu l-a ascultat, părăsind seminarul și școala de meserii; comportamentul lui i-a provocat multe și mari suferințe, cum reiese din *adiata* din anul 1849: „...de ea-n răzgâieli crescut,/ Îmblând întru desfrânare,/ Școalelor nu s-a supus (...)/ Precum nici se iscălește/ Cu pronumele meu, Pann,/ Ci pe-al mamei-sei iubește/ Și-și zice Agurezean...”

Nu-l vrea pe fiul său la înmormântarea lui, din cauza răutăților pricinuite: „M-a defăimat, și în față/ Și în dos, cum i-a venit:/ Vrăjmaș mi-a fost pe viață,/ Binele nu mi-a voit...”²⁰. Sunt motivele pentru care decide dezmoștenirea lui: „...ca un’ce-mi ruga moarte,/ Înjurându-mă grozav/ Ș-avea bucurie foarte/ Când auzea că-s bolnav...”

Numai că – vorba lui – „omul nu moare de câte ori se îmbolnăvește” și, ulterior, relațiile dintre ei se vor îmbunătăți; „la 1850 – cum reține G. Dem Teodorescu –, Lazăr aleargă cu rugăciuni umilite și Anton(u) Pann cedează, ca orice părinte”²¹. Se crede că după împăcare, Lazăr ar fi purtat numele tatălui – Pană.

Care o fi vina lui Anton Pann pentru despărțirea de prima soție?

Este greu de acceptat ipoteza formulată de D. Micu, care îl însoară apoi pe psalt „cu o fată săracă și fuge cu ea în anul următor, de frica turcilor, la Brașov”, unde ar fi rămas aproximativ cinci ani²².

Anica se număra printre surorile (nu mai-cile!) de la Mănăstirea Dintr-un lemn, chemate să învețe psaltichia cu dascălul becher, invitat de stareță, în calitate de cântăreț și de profesor în anul 1826. Era orfană și a fost crescută de surorile tatălui decedat, cele două starețe de la mănăstirile învecinate, *Dintr-un lemn* și *Surpatele*.

Începutul „idilei” este descifrabil în plângerea adresată episcopului: „Suptiscălitile cu supunere arătăm prea sfințiilor voastre că având o nepoată de frate și anume Anica, rămasă săracă de mic copil de amândoi părinții și după datorie am luat-o

noi și am crescut-o până am adus-o la vârsta de 16 ani. Și la leat 1828, orânduindu-să un profesor de musicie la orașu(l) Râmnic(u), am dat-o ca să învețe oareșice musicie, fiindcă avea știință și de carte. Numitul profesor și anume Anton Pantoleon a(u) amăgit copila și cu ce mijloace nu știu că s-au făcut nevăzuți din oraș. Și cercetând noi în toate părțile nu am putut a le da de urmă-le”²³.

Profesorul îi dedică discipolei sale unul dintre cântecele de lume, în al cărui acrostih îi immortalizează numele, cântec publicat în 1831, în volumul de *Poesii deosebite* și apoi în ediția din 1837 și în broșura a III-a din *Spitalul amorului*, 1852 și în care putem urmări evoluția sentimentelor lor:

„Ah! O păsărică,
Mult odihna-mi strică:
Tot pricini îmi face,
Nu mă lasă-n pace.
Nu știu ce gând are
Ast-a ei urmare.
Că prea îmi arată
Față-namorată.
Ivindu-să, vine
Aproape de mine.
Și îmi ciripește
De mă-nebunește.
Când s-o apuc, zboară;
Când stau, se coboară,
Nici va să se ducă,
Nici nu să apucă.
Asta păsărică,
Ce liniștea-mi strică,
Altfel nu să prinde
Decât laț d-ai tinde”²⁴.

Mătușile fetei nu au văzut cu ochi buni idila ce înflorea sub ochii lor, considerând că fata aparține lumii lor, monahale, deși la vârsta ei încă nu putea fi călugăriță.

Primul său biograf, G. Dem Teodorescu consemnează **cererea în căsătorie de către tânărul dascăl, dar Platonida a trecut la sancționarea fetei** prin „câteva corecțiuni corporale, sub nume de «canon(u)», în paginile următoare precizând că Pann „în mod onorabil ceruse pe Anica în căsătorie, n-o furase cu forța, nu-i făcuse neorânduiei în chinovie, ci ea singură și de bunăvoie plecase cu dânsul ca una ce la etatea de 16 ani era nubilă”²⁵.

În aceste condiții apare ideea „răpirii”, susținută și de Traian Cantemir, motivând că nu este

vorba de un „spirit de aventură” – cum se insinuase anterior –, **ci „răpirea” a fost determinată „de refuzul Platonidei de a consimți la căsătoria lui cu tânăra nepoată”**. Văzând că Platonida nu acceptă ca nepoata să părăsească viața monahală și să devină partenera sa de viață, psaltul găsește o soluție într-adevăr romantică: îi taie cosițele tinerei, „soră de mănăstire”, de numai 16 ani, nu de 12 – cum au scris unii – după reclamațiile desperante ale mătușilor ei, care doreau agravarea acuzațiilor împotriva lui Anton Pann, o îmbracă în „straie sârbești” și pleacă cu ea peste munți, prin Câmpulung, la **Brașov**, stabilindu-se temporar în **Biserica Sfântul Nicolae din Șchei**, unde psaltul este însoțit de „isonarul” venit de la Mănăstirea Dintr-un lemn. Traian Cantemir, citat mai sus, explică și de ce „răpitorul” a ales drumul Brașovului: „Știind de ce este în stare femeia aceasta impulsivă și răzbutoare, autorul *Povestii vorbii* nu ia drumul Bucureștiului pe care stareța Mănăstirii Dintr-un lemn îl cunoștea bine și-i putea ușor da de urmă”²⁶. G. Dem Teodorescu îl asociază pe autorul „răpirii” nu numai cu Béranger, dar și cu Faust, care o răpise pe Margareta „din retragerea-i pioasă”²⁷.

Scena „răpirii” este reiterată în multe cărți, unele de referință pentru istoria literaturii noastre, cum e *Dicționarul scriitorilor români*, unde se vorbește despre „o existență de «picaro» bogat colorată cu episoade sentimentale”²⁸. Aceași existență de «picaro» cu un colorit sentimental similar o găsim în recentul *Dicționar al scriitorilor români*, unde se adaugă aprecierea că ar fi „un adevărat iluminist, în ciuda capriciului său mic burghez” și i se atribuie „râsul rabelaisian” și „școala bocacciană”²⁹.

Diaconul Gheorghe Moisescu aduce un argument suplimentar pentru fuga la Brașov: groaza provocată de izbucnirea unui „nou război între ruși și turci”, la începutul anului 1828³⁰, dar pune la îndoială „legenda plăsmuită de G. Dem Teodorescu (...), pe care au împrumutat-o și au înflorit-o toți biografii săi”, afirmând că **la București în 1828 s-a căsătorit cu tânăra Anica**, citând pentru argumentarea căsătoriei cu fosta soră de mănăstire afirmația lui Ucenescu și *Opisul delor căsnicești, p. 7 al dicasteriei Mitropoliei din București*, unde „se vorbește despre desfacerea căsătoriei lui Anton (Pann) de soția sa Anica în anul 1837”³¹.

Tunderea tinerei este confirmată și de George Ucenescu, cel care notează la sfârșitul a șase strofe, de pe fila 28 a *Manuscrisului 3497 B.A.R.*, în al căror acrostih se citește numele Anica: „În anul 1828, răpind Anton Pann pe sora Anica de la mănăstire, a îmbrăcat-o bărbătește, cu culion pe cap, ca pe seminariști, cu anterior și cu scurteică vânăta. Și a venit la Brașov cu Anica recomandând-o ucenicul d-sale. A rămas psalt la Biserica Sfântului Nicolae în Șcheii Brașovului. Pann cânta și ucenicul ținea ison și cânta(u) și amândoi și plăcutele voci pune(u) în uimire pe ascultători. Anica, vădită fiind de femeie, și Pann nemaiputând răbda rușinea, a părăsit postul de cântăreț, s-a întors în România”.

Stagiul brașovean al psaltului este imortalizat chiar de Pann, care scrie: „Aflându-mă cantor la Brașov, la biserica mare din Șcheii”, precizând că anumite cântări din *Rânduiala Sfintei și Dumnezeuieștii Leturghii*, publicată în anul 1847, „d-împreună cu celelalte (sunt) compuse de mine A. Pann, 1828, la Brașov”. Cel de-al doilea stagiu brașovean nu putea dura doi ani, așa cum susțin unii cercetători, Ovidiu Papadima diminuând perioada la „aproape doi ani”³².

Cele două starețe află despre mutarea tinerilor la București, scriind episcopului: „Trecând o diastemă de vreme, aflarăm că numitul este la București, împreună cu copila. Și fără zăbavă am mers la dânzii și i-am găsit. Căroră făcându-le întrebare pentru ce să facă o asemenea nelegiuire urmare ne-au zis că s-au învoit unul cu altul și s-au cununat. În urmă am făcut întrebare, la care biserica s-au cununat și ei mi-au răspuns că în Transilvania, la care răspuns au fost amândoi uniți”³³.

Se pare că tânăra parteneră nu se poate obișnui cu viața trepidantă a Capitalei, iar mătușele ei au umplut arhivele vâlcene cu plângeri în toate părțile, în special la autoritățile ecleziastice, împotriva celui ce le „răpise” nepoata, acuzându-l de beție și de aventuri sentimentale. Ele nu se vor lăsa până ce nu-i vor despărți, în pofida faptului că Pann și Anica aveau trei copii: un fecior, **Gheorghită** (mort de mic), un altul, probabil tot băiat, pomenit de tată în demersurile pentru întoarcerea soției „cu pruncul”, din 1834, mort și el tot în fragedă vârstă, și pe **Tinca** – aceasta se va căsători, în 1850, cu viitorul prefect al Vâlcii, Fotache

Piru³⁴, anticipate de George Călinescu³⁵, se confirmă a fi reale – și pe care n-o uită în testamentul din 1849.

Maldăre de documente risipite în arhivele ecleziastice și de stat din zona subcarpatică a Munteniei servesc la reconstituirea **scenariului despărțirii dureroase dintre Pann și Anica**, despărțire nedorită de dascălul hotărât să-și păstreze căsnicia, care a lăsat Bucureștiul, mutându-se la Râmnic, pentru a-și salva familia și luptându-se din răputeri cu cerbicia celor două starețe, care în final o bagă pe nepoată în patul altui bărbat, o căsătoresc pe Anica cu sila, cu altcineva, cu care nu va conviețui decât un timp foarte scurt, restul vieții trăind singură.

În fondul Episcopiei Râmnicului se găsesc nouă epistole – *Dosarul nr. 19, Anul 1834, luna apr(ilie) 2* –, trei dintre ele publicate de Constantin N. Mateescu, în anul 1926³⁶, completate cu altele șase, publicate de Constantin Mateescu după 55 de ani, confirmând dorința psaltului de a-și păstra legătura familială cu Anica.

„*Dela în pricina lui Anton Pann cântărețu(l) pentru soția sa, Anica, nepoata stareței Platonida a Mănăstirii Dintr-un lemn* cuprinde o plângere a psaltului adresată la **30 martie 1834, Departamentul Vorniciei din lăuntru al Principatului Țării Românești**, împotriva stareței schitului *Surpatele*, Elisaveta – sora Platonidei –, care la 24 ale următorului mar(tie) (...), găzduind la mine (...), *cu felurite momene au scos din fire pă soția mea și au luat-o fără voia ei, cu tot calabalâcul cas(e)i ca să o călugărească*; care și altă dată, de câte ori au găzduit la mine, cu felurimi de făgăduieli o îndemna spre fapta aceasta, care însăși soția mea mi le spunea”³⁷.

Solicitantul cere „ca luând în adâncă băgare de seamă urmarea numitei starețe asupra *unei legiuite căsnici(i), mai vârtos legată și cu prunci*, să binevoiască a porunci unde să cuvine de a le întoarce înapoi aici cu tot calabalâcu(l). Și pă de o parte *soția mea să s(e) așeze în liniștita căsnicie, precum au fost până acum*” (sublinierile îmi aparțin). Semnată de ministru, suplica *Vorniciei*, însoțită de copia jalbei „ce au dat cântărețu(l) Anton Pană”, este înaintată episcopului Râmnicului, Neofit, cu propunerea intervenției de „a nu să sparge casa, având și copi(i) mici și a să strășnici acea stareță ca să se păzească pă vremea viitoare

a nu să mai aluneca la urmări”, care „nu sunt primite nici Biserici(i)”. Soluția ierarhului pare a-i da dreptate petentului și autorizează pe protoiereu să-i dea „pe (h)răpita legiuita soție”.

Petiția fusese precedată de cea adresată episcopiei, care știa „pricina hrăpirii soției mele” și care își făcuse „arhipăstoreasca datorie de ați poruncit ca să fie adusă aici atât *legiuita mea soție, cu pruncul* și apoi calabalâcul”, deoarece stareța Elisabeta a luat-o pe Anica cu lucrurile ei din casa lui Pann. De teama pedepselor ce ar fi urmat, stareța Elisaveta neagă învinovățirile aduse și promite „ardicarea soției sale și acea slujnică”, într-o depeșă din **6 aprilie**. Pentru a căpăta bunăvoința și a-și justifica într-o formă indirectă aducerea la mănăstire a tinerei, ea strecoară acuzații denigratoare la adresa psaltului, că ar fi bețiv și mai ales că ar întreține legături cu negustorii pentru a-și asigura vinderea cărților proprii³⁸. Asocieră vinei legăturilor profesorului cu negustorii pentru a-și recruta cumpărătorii cărților ilustrează reaua credință a reclamantei și servește ca argument și împotriva celorlalte învinovățiri.

Protopopul raportează că „îndată am mers spre cercetare în Schitul Surpatele, unde gășind pe cuvioasa stareță Elisaveta i-am făcut cunoscut toate cele coprinse poruncite în pricina pâri(i) ce a(u) făcut numitul cântăreț pentru (h)răpirea soți(e)i sale”. Înfricoșată de posibilele urmări, stareța minte că Anica ar fi rugat-o s-o aducă cu căruța la Râmnic, „cu trebuință” și nu „a(u) fost fugită sau (h)răpită”³⁹. Stareța Elisaveta înaintează aceeași minciună arhierelui, pretextând că Pann „m-a(u) poftit, zicându-mi că soția dum(nea)lui vrea ca să se mai preumbe”, dorind „a vedea și pă maica, soru-mea” și vrând „câtevași zile pentru schimbarea aerului și apoi să se întoarcă la casa-și”⁴⁰.

La **12 aprilie 1834**, fostul discipol al profesorului de psaltichie, episcopul Neofit, îi înainta „Cucernicu(lui) pro(topo)p Ilie al plășii Muntelui sud Vâlcea” copia „jălbii lui Anton Pană cântărețu(l)”, poruncindu-i să meargă la *Surpatele* și să rezolve trimiterea femeii la bărbatul său acasă, la București: „de la cuvioasa Elisaveta stareța să ceri a-ți da în mână *pă hrăpita legiuita soție a dascălului Anton* (...) ca să le trimiți aici cu tot calabalâcul lor după cerere”. Precaut și cunoscând viclenia celor două starețe, ierarhul îl previne pe executor că „dacă (...) se va întâmpla ca să tănuiască pă

cerutele fâmei, supt cuvânt că n-are știre, să-i facă arătat că este poruncit a stării cu dinadins de a porni aici cu într-adins pe însuși numita stariță”⁴¹.

La **3 mai 1834** intră în prim-plan stareța Mănăstirii *Dintr-un lemn*, care se plânge episcopiei contra protopopului Ilie Radovici, acuzându-l de agresivitate în demersurile sale pentru împlinirea deciziei arhieresti de trimitere acasă a fugarei, introducând minciuni de tipul celei care se referă la faptul că ea intenționa să îndeplinească porunca, doar că Anica era găzduită de medelnicerul Alecu Bujoreanu, cu al cărei fecior, de fapt, o va obliga să se căsătorească, fără voia ei. Pentru ceea ce ea considera o atitudine agresivă, jignitoare la adresa sa, cere sancționarea protopopului, „canonică muștrare pentru relele sale întrebuițări”, dar bătaia e mai lungă și îl privește și pe reclamant, ce ar fi acuzat-o pe nedrept pe sora sa, Elisabeta că „i-a(u) răpit-o” pe Anica, „soția dascălului Anton”. Pentru a liniști spiritele și a câștiga timp, ea promite să cunoască și să folosească „toată împrejurarea adevărului aceștii urmăririi”, stareța apelând la aceeași minciună că Anica „era gătită a veni la bărbatul său”. Urmează descrierea descinderii protopopului, împotriva căruia se îndreaptă protestele celei care cere pedepsirea anchetatorului, deoarece „m-am pomenit cu cucernicul protopop Ilie făcându-mi muhaserea (blocarea) în curtea d(omnului) medelnicer Alecu Bujoreanu, unde eram sălășluită. Pentru a agrava nu numai stângăciile protoiereului pe care le acuză a fi „cu nejudecată asprime și cu o înfățișare urâtă, dojenitoare” în fața unor persoane care erau musafiri în casa medelnicerului. Stareța pretinde că anchetatorul nu i-ar fi arătat depeșa arhierescă și „a(u) pus să tragă din casă pe nepoată-mea cu îmbrâncituri, făcând-o necinstită și altele multe”⁴².

A șaptea depeșă este adresată de Alecu Bujoreanu episcopului la **3 mai 1834**, în care acesta, probabil pus de starețe, reclamă pe protoiereu: „Luni 30 apr(ilie), aflându-să la mine în sălaș cuvioasa Platonida (...) împreună cu dumn(ea)ei Anica, nepoată-sa, *soția dascălului Anton*, m-am pomenit cu cucernicul protoiereu Ilie Bără(i)tănescu (...) punând pe o parte străji la porțile curții, iar pe de alta, intrând în casă cu un mare zgomot defăimător asupra maicii starețe, trăgând cu îmbrânciri pă nepoata cuvioșiei sale, a căruia îndărătnică urmare neputând să sufere soția mea (ș)i de

alte obraze ce să întâmplase venite spre vizite”. Părăsitul știa, probabil de la protoiereul Ilie, despre tergiversarea plecării fugarei acasă „după trecerea sfintelor sărbători ale Învierii”, pentru a câștiga timp și „în loc de a pune în lucrare trimiterea soției mele aici, cuvioșia sa a(u) pregătit-o s-o treacă în Transilvania, peste graniță, ca să o lase la celelalte rude de-al sale, iar la vedere au lăsat cuvânt că merge spre facere de băi, precum pentru aceasta poate să facă dovada și ocârmuirea județului, de unde au scos răvaș de drum”⁴³.

Pentru „ca să nu ajungă pricina aceasta la desăvârșita spargere de casă – scrie în concluzie petiționarul, la **7 mai 1834** – eu mă rog prea plecat să binevoii a scri(e) către ocârmuitorul județului să trimită negreșit pe *legitima mea soție cu pruncul*”⁴⁴.

La **12 mai**, episcopul scrie lui Hrisant Hurezeanu „de a face urmare cu a trimite pă cerutele fâmei, deoarece Platonida „au mijlocit vicleșug (...) de a le trimite peste graniță, după care cucernicul preot pe temeiul poruncii stăruind a le popri prin netrebnice cuvinte”. Scrisoarea reflectă atitudinea stareței care „s-a(u) arătat cu obrăznicie și abatere de la ale datoriei” și-i cere „să aducă înainte-mi pe numita și după ce mai întâi o vei pune înainte pentru împotriva urmare și nesupunerea cu care s-a arătat (...) pă deoparte să o strășnicești de a nu se mai arăta și pă viitorime cu asemenea fapte”⁴⁵.

În finalul acestei reprize, **Anica este trimisă acasă** și tinerii încearcă salvarea căsniciei lor prin **mutarea lui Pann la Râmnic**, unde trebuie să trăiască numai din leafa de psalt, așa cum precizează plângerea starețelor de pe fila 2 din *Dosarul 264*: „Se apropie doi ani de când iar au venit la orașul Râmnic(u) și s-a(u) tocmit cântăreț la o biserică, însă patima băuturii ce-au avut mai dinainte, din zi în zi se înmulțea, asemenea și dragostea cea multă și nebunească ce au avut asupra-i, din pricina patimii sale iarăși din zi în zi se pierdea și o mână totdeauna fără milostivire”⁴⁶.

Zborul cărturarului este din nou deviat, **mutarea la Râmnic**, permițându-i însă continuarea activității creatoare, așa cum reiese din însemnările de pe anumite manuscrise ale anilor 1836–1837. Biserica era una dintre cele mai importante ale orașului și apare în documente cu ambele denumiri, *Bunavestire* și *Maica Precista*.

diului din 31 martie 1837, care i-a mistuit cărțile lăsate spre vânzare și în 1838 moare mama sa, Tomaida.

„Poetul trebuie s-o fi iubit mult pe Anica – scrie același Constantin Mateescu – din moment ce *lasă Capitala, o situație sigură* (era profesor de muzică la școala națională din București)” și *se mută la Râmnic*⁴⁷ (sublinierile îmi aparțin).

Repriza următoare a despărțirii „cu sila” de aleasa inimii va urma în 1837, deoarece intrigile continuă și căsnicia lor patinează. Mai mult, starețele se plâng episcopului că nepoata lor ar fi fost bătută într-o noapte, scenă care ar fi fost cu puțință după ce Pann a aflat de legăturile amoroase ale celei pe care o iubea atât de mult. Este posibil ca relațiile dintre dascăl și fosta discipolă să fi căpătat și alte semnificații, extremiste, pentru că o altă poezie din tomul al IV-lea al aceleiași cărți (p. 134), cu acrostihul „ANICO, SUFLETUL MEU”, trădează suferințele psaltului:

„Ar fi fost cu mult mai bine
De nu te mai întâlneam,
Că acest dor pentru tine
În inimă nu-l aveam...”⁴⁸

Printre versuri strecurându-se adevărate declarații de dragoste: „Iată îți zic iară,/ Din suflet cu pară,/ că eu te iubesc...”

Despărțită „cu sila” de dascălul-psalt, numai pentru că starețele – și mai cu seamă Platonida – doreau a se răzbuna, Anica *este cununată „fără voie și răvaș protopopesc”*, cu Alecu Milcoveanu, de doi preoți trimiși de mătușile ei, Platonida și Elisabeta, „popa Scarlat și popa Matei de la Mănăstirea *Dintr-un lemn*”, cum arată raportul înaintat episcopiei la 25 noiembrie 1838⁴⁹. **Cununia cu Alecu Milcoveanu**, nepotul medelnicerului Alecu Bujoreanu, ar fi avut loc în **octombrie 1838**, după ce psaltul îi adresase Anicăi versurile:

„Adio, zicând, iubito,
Mă duc și mă osibesc;
Iată îți dau vestea scârbită
Că n-am să te mai iubesc”⁵⁰.

Dar căsnicia forțată, considerată nelegitimă, nu va rezista, **în același an, 1838, Anica despărțindu-se de Milcoveanu** și trăindu-și viața mai departe de una singură. Stareța obligase pe cei doi preoți ai mănăstirii să o cunune pe ascuns, pe nepoată, cu noul partener, cununia săvârșindu-se – cum spun documentele – „fără voie și răvaș

protopopesc”, ceea ce determină suspendarea celor doi preoți ce au oficiat cununia, în noiembrie 1838. Cei doi cercetători amintiți consemnează un ordin al episcopiei de suspendare din serviciu a preoților care au oficiat cununia forțată de Platonida – *Dosar 264/1837* – f.1. Același dosar ne confirmă conviețuirea lui Pann cu Anica, numită aici „împreunarea” lor „ani 9, făcând și 3 copii”. O călugăriță octogenară de la Mănăstirea *Dintr-un lemn*, care l-a prins în viață pe Anton Pann, i-a precizat lui Al. T. Dumitrescu că stareța Platonida „a stăruit să o despartă și reușind, a dat-o după un oarecare Milcoveanu, cu care nu se știe dacă a fost căsătorită” și au avut un parteneriat de viață de scurtă durată⁵¹. Războiul continuă cu răbufniri inimaginare, desprinse din *Dela pentru doi preoți de la Mănăstirea Dintr-un lemn „popriți de a sluji Sfânta Liturghie”*, deoarece *starețele au cununat-o cu forța pe Anica „soția lui Anton Pann”, cu Alecu Milcoveanu*, nepotul medelnicerului Bujoreanu, trecând peste dispozițiile superiorilor ecleziastici și civili, care cereau imperios întoarcerea femeii la Anton Pann. Intenția Platonidei de a o da pe nepoată în brațele lui Alecu este mascată de pretextarea fugii acesteia, deoarece „într-o noapte, bătând-o de moarte, în puterea nopții a(u) fugit prin mahalale la o casă boierească”. Anica ar fi devenit „victimă a unui soț bețiv și brutal” și Platonida se considera îndreptățită să-i despartă, deoarece „împreunarea lor a fost nepravilnică”, așa cum citim pe fila 2 din *Dosar 264/1837*, din documentele citate. Pentru a se răzbuna, stareța refuză să-i primească pe cei doi preoți trimiși în locul celor suspendați, plângându-se apoi că mănăstirea nu mai putea face slujbe din lipsă de preoți, riscând să fie închisă. Din dosarul citat reiese faptul că episcopul decide **anchetarea cazului reclamat**, Platonida vorbind în durele și nedreptele ei acuzații despre trei copii, „nelegiuirea” durând „nouă ani, făcând și trei copii în această diastimă de vreme”⁵².

Jalea despărțirii este immortalizată în versurile purtând titlul *Acum nădejdele mele*, versuri al căror conținut poate fi depistat și în scrisul eminescian:

„Inima-mi de întristare
De-acum nu va mai scăpa,
Ne-ncetat a mea oftare
Curând mă va îngropa”⁵³.

Colaboratorii lui George Călinescu de la Institutul de Istorie Literară și Folclor au descoperit o fotografie a Anicăi la bătrânețe, eronat, considerată aici „cea dintâi soție, cu care a conviețuit nelegitim”⁵⁴, fotografie care ilustrează starea deprimată în care a ajuns la sfârșitul vieții.

Anica Milcoveanu la bătrânețe

Într-o formă mai sintetică, **viața lui cu primele „două neveste” a fost rezumată** astfel în broșura I din *Poezii populare*, tipărită în anul 1846, dar poezia este datată în 1839:

„Cunoscut și știut este
C-am mai fost căsătorit,
Am ținut două neveste
Și nici-una n-a murit.
Una mă lăsă pe mine,
Pe una o lăsai eu,
De-am trăit rău sau bine,
Să ne ierte Dumnezeu.
Șapte ani trăii cu una,
Și mereu m-am judecat!
Gâra, mâra, totdeauna,
Dar în sfârșit am scăpat.
*Cu a doua făcui casă
Și la al zecilea an,*
Vrând să se facă mai grasă,
*Mă urî și-mi fu dușman...”*⁵⁵

Durerea provocată de noua despărțire trece în stihurile care conțin în acrostih numele Anicăi:

„**A** ochilor mei lumină
S-a stins, a p(i)erit de tot,
Nici a lunii rază lină
S-o vază ei nu mai pot.
Nădejdea vieții mele

S-a dus de tot, s-a răpus,
Necazuri și mâhniri grele
La patimi mari s-a supus.

Inima-mi d'acu nainte
Nu să va mângâia,
Nici de vesele cuvinte
Nu să va îmbuna ea.
Că dacă-n nemulțămire
Petrece sufletul meu
Ce bine! Ce fericire
Poci ca să mai aștept eu.

A, Doamne, Cel ce peste toate,
D-acum morții nu mă da,
Ci d'aste-ntristări mă scoate
Ca să Te poci lăuda”⁵⁶.

Uneltirile celor două mătuși au fost ascultate la episcopie – după lungi tergiversări – și psaltul trebuie să părăsească orașul care-l îndrăgise și strana de la Biserica *Bunavestire*.

Între timp a murit și băiatul lui, **Gheorghită**, iar moartea lui a lăsat urme adânci în sufletul tânărului care-l plânge în versurile ce vor fi publicate în adaosul tomului al IV-lea din *Noul Erotocrit*, tipărit la Sibiu, în anul 1837:

„Bucuria mea în lume
O avusei pe un nume,
Ce îl priveam ca o floare
Și îl iubeam cu dogoare
.....

Eu mă uit, strig după dânsul,
S-a dus, nu-mi aude plânsul,
Întristarea ochii-mi stoarce,
Dar în zadar: nu se-ntoarce!”⁵⁷

Încurcăturile și intrigile țesute au și o **nuanță tragicomică**. În același stagiu râmnicean, Pann finalizează traducerea și tipărește *Noul Erotocrit*, apărut la Sibiu, în 1937, în cinci volume, dedicate celui care susținuse financiar tipărirea: „Dumnealui marelui medelnicer Alecu Bojoreanu”, identificat cu unchiul lui Alecu Milcoveanu, viitorul soț vremelnic al Anicăi, care, după o scurtă conviețuire, va rămâne singură până la moarte. La starea materială amintită face aluzie însuși Anton Pann, în adaosul la *Erotocrit*, referindu-se la cea care i-a fost tovarășă de viață, de bucurii și de necazuri timp de aproape zece ani:

„Anii, care îi trăiai
Împreună cu mine,
Nu crez și acum să-i ai

Tot cu același bine...

Nu zic că ședeai pe bani
Și umblai cu caleașcă,
Sau te slujeai de țigani,
Muștele să-ți gonească;
Nu. Căci eu singur am fost,
Cu dragoste la toate,
Bărbat, slugă și rob prost,
Slujindu-ți cât se poate.

Iar tu doamnă te numeai
Ș-a casii stăpână;
Orice doreai și pofteai
Îți era și în mână.
Care dar alt neajuns,
O nemulțămitoare!
Te-a rănit și te-a pătruns,
Să te faci vânzătoare?

Ah, Iudo! Dalila!
De interes orbită,
Vai, amar, seama vei da,
Aspidă otrăvită!”⁵⁸

Sunt versurile invocate de acuzatorii „misoginismului” antonpannesc, ce nu țin cont de starea sufletească a celui „înșelat”.

Un aspect care a făcut să curgă multă cerneală se referă la faptul **dacă Anica a fost sau nu cununată cu Anton Pann**, părerile fiind foarte dispersate, în funcție de documentele avute în vedere: declarațiile celor doi, expuse oral, acuzațiile celor două starețe, amintirile lui Ucenescu, reconstituirile documentare ale diaconului Gheorghe Moisescu etc.

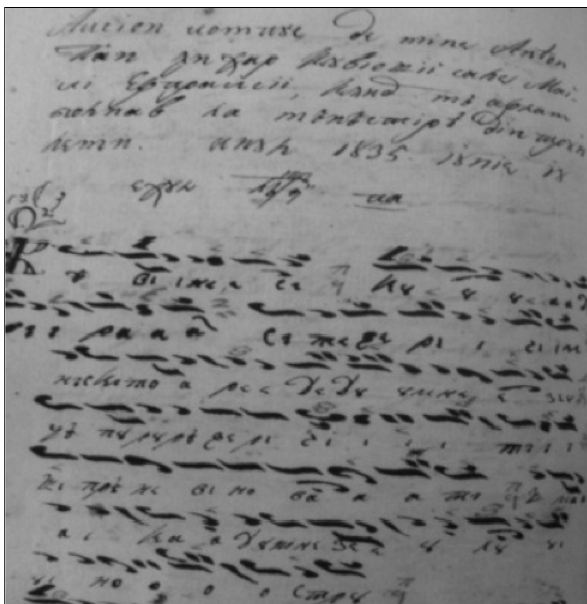
Confuzia ce aparține lui Ucenescu a fost semnalată recent de preotul Zaharia Matei, care aduce în discuție și alte confuzii ale discipolului brașovean al lui Pann, cum ar fi cea referitoare la Lazăr, care ar fi fost fiul Zamfirei nu al Anicăi și conviețuirea cu aceasta din urmă a durat circa zece ani, nu doi⁵⁹. Lucrarea citează din *Ms. B.A.R. 3497*, f. 28 textul lui Ucenescu ce conține multe neadevăruri: „S-au cununat și după doi ani, Anica a(u) părăsit pe bărbat și s-au dus iar la mănăstire, lăsând lui Pann un fiu al lor, anume Lazăr”.

Interesantă pare **recunoașterea de către stareț a statutului nepoatei, considerată în acest document „soția dascălului Antonie”**, o recunoaștere implicită a situației civile a celei care a fost soră de mănăstire și care nu putea să contracizeze hotărârea episcopului, evident apărător al

cauzei fostului său dascăl. Și medelnicerul Alecu Bujoreanu folosește aceeași sintagmă în epistola către episcop, „soția dascălului Anton”.

Am arătat mai sus că diaconul Gheorghe Moiescu aduce în discuție, în favoarea variantei că au fost căsătoriți, opisul delor căsnicești al dicasteriei Mitropoliei din București, unde este consemnată desfacerea căsătoriei lui Anton de soția sa, Anica, în anul 1837⁶⁰.

Toate aceste tracasări determină **îmbolnăvirea lui Pann**, ceea ce transpare și din nota de la volumul al IV-lea al *Noului Erotocrit*, în care face referiri la „mai multe întâmplări nenorocite, care poate vă sunt cunoscute” determinate de starea înrăutățită a sănătății, dar și din dedicația axionului din 18 iunie 1835.

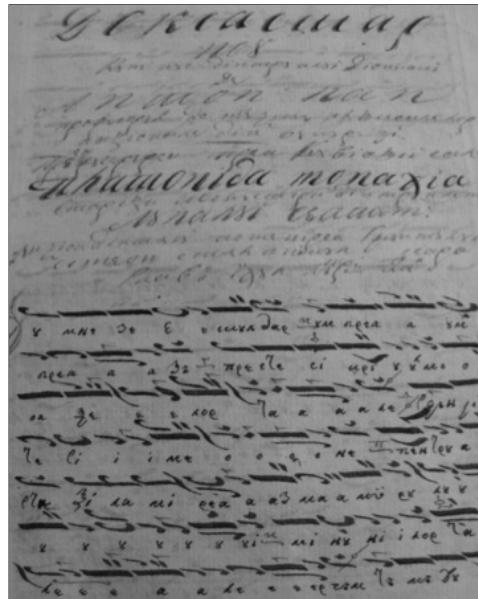

*Axion dedicat maicii Evpraxia
„când mă aflam bolnav
la Mănăstirea Dintr-un lemn – 1835”*

Interesante apar astăzi **legăturile psaltului cu maica stareță de la Mănăstirea Dintr-un lemn**, care au fost mult mai puternice decât se știe și se crede – în pofida protecției exagerate, chiar posesive, asigurată nepoatei. Între cea care veghea asupra comunității monahale vâlcene și tânărul psalt-dascăl au existat și alte legături reliefate de *Manuscrisul nr. 2114 B.A.R.*, unul dintre volumele *Doxastarului* care poartă numele maicii Platonida, căreia îi este dedicat.

Din dedicația versificată deducem alte trei aspecte importante referitoare la relațiile psaltului cu coordonatoarea mănăstirii vâlcene:

– **stareței îi aparținea îndemnul de realizare a tălmăcirii Doxastarului:**

*Doxastar nou compus dintru a lui Dionisie
de Anton Pan(n) – titlu-dedicație
pentru stareța Platonida – Ms. Rom. 2114, f. 2*

„Că de nu-mi da îndemnare

Să compui această carte,

Să o vază-n astă stare

Nimeni n-ar fi avut parte...”;

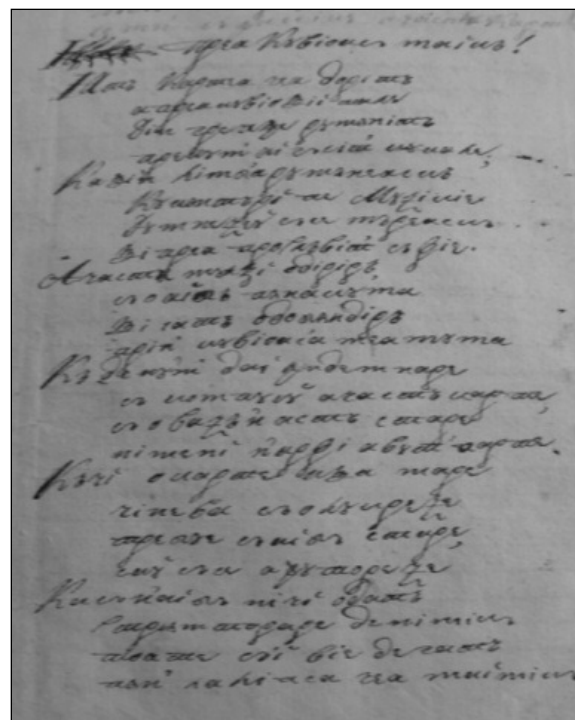
– **stareța Platonida susținuse material realizarea manuscrisului:**

„Căci o carte așa mare

Cineva să o lucreze,

Trebuie să aibă stare,

Sau să se ajutoreze,

*Versuri-dedicație pentru stareța Platonida –
Ms. Rom. 2114 B. A. R., f. 1v*

Ca să n-aibă niciodată
Strâmtorare de nimică,
Toate să-i vie de-a gata
Pân-la lipsa cea mai mică...”

– **tălmăcitorul și susținătorul material doreau să tipărească lucrarea:**

„Zicând toată Valahia:
Dea Dumnezeu să trăiască
Platonida monahia
Ca să o și tipărească.”

La capătul acestei odisei – prezentată pentru prima dată cu toate detaliile bazate pe documente citate la locul lor, în care personajul principal nu este numai Anton Pann, care a acceptat mutarea la Râmnic din Capitală, unde era profesor la Școala Națională, ci și partenera vieții lui timp de zece ani, considerată o adevărată posesiune a mătușilor ei – reappare inevitabila întrebare: „**Ce vină poartă Anton Pann?**”

Am insistat asupra contorsiunilor provocate de mătușile Anicăi asupra relațiilor sentimentale ale partenerei psaltului, timp de circa zece ani, față de Anton Pann, deoarece ele ajută la formularea răspunsului corect la întrebarea de mai sus și contracizează forma rezumativă, dar falsă, la care au apelat alți cercetători grăbiți, ignorând documentele necunoscute până acum.

La sfârșitul proverbelor grupate sub titlul *Despre căsătorie iarăși din Povestea vorbii*, găsim aluzii directe la propria și greaua-i singurătate, poezie tipărită în 1846, dar având la sfârșit datarea 1839, cum ne arată exemplarul trecut prin biblioteca mitropolitului moldovean Iosif Naniescu, ceea ce ne dă dreptul să credem în nuanțele autobiografice ale poeziei:

„Mulți doresc singurătatea,
Dar eu de ea sunt sătul,
I-am cunoscut bunătatea:
Mi-a venit acră destul!
Un om singur într-o casă,
Șade ca un surd și mut,
Mânâncă fără de masă,
Doarme fără așternut;
Când pleacă din cas-afară
Drumu-i e fără soroc,
Umblă ca o pierde-vară,
Zăbovind din loc în loc...”⁶¹
Continuate cu autoîndemnurile:
„Aibă-o cui e dorită,
Mai mult nu o voiesc eu.

Cu Dumnezeu înainte,
Îmi iau inima în dinți,
Mă-nsor, cunună părinte
Și zică-mi toți că n-am minți...”⁶²

Legenda dascălului cu traista în băț în strana Bisericii Olari s-a șters cu desăvârșire pentru a face loc lumescului Anton Pann, care-și săpase într-o scândură de stejar în casă aceste versuri compuse de el, citate după improvizatul „roman” al lui Romulus Dianu:

„Dacă inima îți cere,
Băiete, băiete,
Te-nsoară și-ți ia muiere,
Băiete, băiete.”⁶³

Poezia va fi preluată de revista lui George Barițiu, ce apărea la Brașov, „Foaie pentru minte inimă și literatură”, nr. 16, 16 aprilie 1838, p. 121.

*Catinca, soția lui Anton Pann,
care a însoțit ultimii ani ai vieții psaltului*

Cert este că **la 10 februarie 1840** – cum notează singur în testamentul din 1854 –, Pann s-a cununat cu **Ecaterina – Catinca – Tinca**, cea de-a treia parteneră de viață, fiica lui Aronache și Nița, părinți care muriseră când fetița era mică.

La căsătorie fata avea 18 ani, locuia la un văr și era analfabetă, așa cum se vede din actele pe care și-a pus degetul în loc de iscălitură. Dar **Tinca** i-a asigurat atmosfera prielnică în care și-a putut desfășura următoarea complexă și benefică activitate cărturărească, deschizătoare de drum pentru cultura românească. În *Spitalul amorului* se găsește poezia ce-i închinase mult mai înainte, cum rezultă din acrostih, confirmând dezideratul formulat în răspunsul la dedicația lui I. Păunescu,

referitor la partenera de viață, care trebuie „ca diamantul păstrată”⁶⁴:

„Tinerete,
Frumusețe
Și-alte daruri, câte sunt,
Isteciune,
’Nțelepciune
La tine-s într-un cuvânt,
Numai una
Te cununa
Firea toată pre pământ;
Căci oricare
Spre’ndreptare
Te-arată cu jurământ:
Altă fire,
Cu-mplinire,
A fi nu-i de crezământ
Afrodită,
Întocmită,
Ești fără de scăzământ”⁶⁵

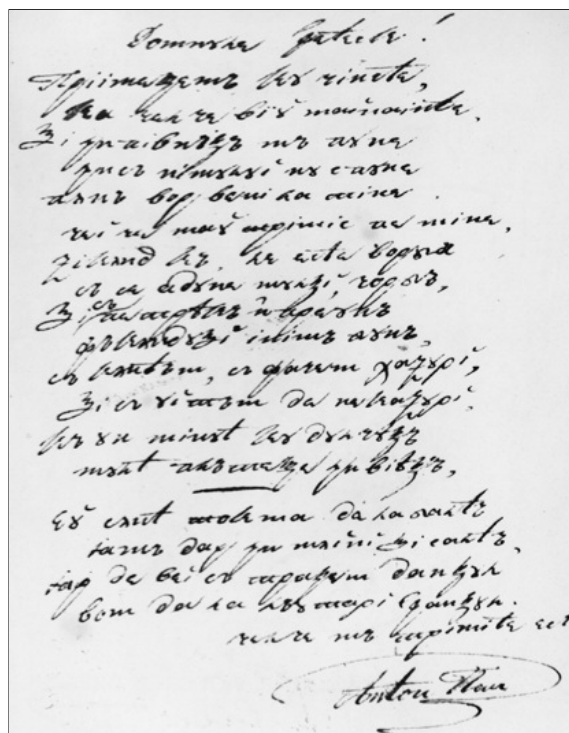
Poezia va fi preluată de revista lui George Barițiu ce apărea la Brașov⁶⁶.

Și asemenea efuziuni lirice la adresa tinerei soții, cu precizarea numelui în acrostih, sau fără menționarea acestuia, abundă în broșurile *Spitalului amorului*. În cea de-a doua broșură a cunoscutei antologii găsim aceste versuri, ale căror incipituri cuprind, de asemenea, în acrostih, numele iubitei, TINCA:

Tu ești zâna mea slăvită.
Tu ești dulcea mea iubită.
Tu ești scump sufletul meu.
Inima mea, tu știi bine
Că o jertfesc pentru tine,
Fii dar precum doresc eu.
Nu-ți cer altă răsplătire
La-nfocata mea iubire,
Ci numai să mă iubești.
Că iubindu-mă, în viață
Vom petrece cu dulceață
Și vei simți că trăiești.
Ah! de ar fi cu putință
Să fii dup-a mea dorință,
Alt nimic n-aș mai pofti.
Atunci, o, ce norocire!
O, ce mare fericire
Pentru noi s-ar pregăti!”⁶⁷

Preluând cântecul în antologia sa (*Mssul 3497 B.A.R.*, cântul nr. 448, p. 892), George Ucenescu

scrie: „Acest cânt este dedicat de A. Pann frumoasei și diligentei sale soții, a treia, Tincuța”, la sfârșit consemnând anul 1839, „când probabil, a fost creată această poezie”, cum nota Vasile D. Nicolescu⁶⁸. Corelând afirmația lui Vasile D. Nicolescu cu precizările anterioare se impune corectarea datei după cea menționată în manuscris.

Scrisoarea lui Anton Pann –
Dommule Sfetescu, Primește-mă cu cinste

La un alt cânt – *Tu mă cunoști prea bine* – cu numele *Tincuța*, scris tot cu acrostih, rezultat din stihurile mărginașe (*Ms. 3497 B.A.R.*, cântul nr. 458, p. 909), Ucenescu menționează: „Anton Pann – prin aceasta pețește pe frumoasa Tincuța, cerându-i mâna”.

Dacă față de cele dintâi femeii nu are decât cuvinte de ocară pentru că l-au părăsit, din motive diferite, pentru **Ecaterina, cea care analfabetă fiind a intuit dimensiunea cărturarului** și i-a fost alături în ultimii ani ai vieții, are numai cuvinte de laudă, așa cum sunt următoarele, notate între cele 93 de strofe ale testamentului determinat de lunga boală din iarna anului 1849, scris la 21 februarie:

„Comoară mi-a fost soția
Care foarte m-a iubit...”

Portretul liric al soției dovedește dragostea sinceră ce i-a unit pe cei doi soți, cum notează în

Adiata din 21 februarie 1849, semnată în calitate de prof(esor al) S(eminarului) Sf(intei) M(itropolii):

„Tovaroș la orice trudă
Numai soția mi-a fost.
Ea a suferit necazuri,
Ea la boale m-a cătat
Și ale lumii talazuri
D-împreună le-a luptat.
Întru toate cu dreptate
S-a purtat cât a trăit,
De nelegiuite fapte
În viață s-a păzit.
La momelile streine
Inima-i nu s-a supus;
Sicret n-a ținut în sine,
Îndată orice mi-a spus.
Mă asculta cât se poate,
Din cuvântu-mi nu ieșea;
Se supunea întru toate:
După voința-mi pășea”⁶⁹.

Unul dintre cei care au vizitat casa din strada Anton Pann, în anul 1940, reținea faptul că **Tinca era numită Antonoaia**, după numele mic al soțului ei⁷⁰.

De aceea, Tincăi îi lasă moștenire tot ce agonisise, chiar dacă în cea mai prețioasă avere erau amintite în document „niște cărți,/ fiind date dintr-aceste/ și pe-afară-n alte părți”, dar mai ales îi încredințează îngrijirea sa după moarte: să-l îngroape la Mănăstirea **Viforâta**, mănăstirea unde urma ca ea să se călugărească:

„Și Catinc-a mea soție
Cu care am căsnicit,
Să-ngrijească precum știe
Și precum i-am rânduit.
La Viforâta să-ngroape
Trupul meu când voi muri,
Ca să mă aibă aproape
Când se va călugări”.

Mănăstirea este situată în vecinătatea orașului Târgoviște, în apropiere de Aninoasa, fiind ctitorită în secolul al XVIII-lea, refăcută în 1827⁷¹, puțin înainte de a oferi găzduire odihnei veșnice protopsaltului Macarie.

Alegerea ca loc de veci Viforâta, unde-și dormea somnul de veci Macarie Ieromonahul, era dictată tocmai de dorința de a fi alături de realizatorul celor dintâi cărți tipărite cu muzică bisericească în limba română, relațiile dintre ei nefiind

cele inventate de unii cercetători, de adversitate și concurență, ci mai curând de complementaritate, deși mai vârstnicul monah nu i-a acordat atenția cuvenită, mai mult ca sigur din cauza diferenței mari de ani și a apartenenței lor celor două lumi diferite: monahală – pentru cel dintâi și mireană – pentru cel secund, aspecte detaliate într-un studiu publicat fragmentar în anul 1997⁷² și în formă completă, în anul 2012⁷³.

Psaltul este conștient că în cei zece ani de conviețuire cu Ecaterina i-a provocat și nemulțumiri, pentru care-și cere iertare:

„Căci ca unul ce în viață
Cu dânsa am petrecut
Și amaruri și dulceață,
Dintr-un pahar am băut;
Într-ale lumii talazuri
Luptându-ne și-n nevoi
Și mângâieri și necazuri
Au putut fi între noi...”

Și confirmă înalta ei ținută morală, „ca una ce, de la anul 1840, februarie 10, în curgerea zilelor vieții noastre în căsnicie, am cunoscut-o cu adevărat temătoare de Dumnezeu în toate poruncile legii”.

Ideea **retragerii la mănăstire a viitoarei văduve** reapare într-un document legalizat la 5 decembrie 1854, prin care ea dona Bisericii *Lucaciu*, unde fusese îngropat soțul ei, doar cu o lună în urmă, casele de pe strada *Taurului*, cu obligația ca aceasta să „împărtășească cu lei 4000, patru mii, și pe sfântul lăcaș *Roșioara*, unde sunt hotărâtă a mă călugări, de voi avea parte de la Dumnezeu și unde o să strămut și oasele răposatului meu soț, după împlinirea a șapte ani”. Biserica avea obligația să le înscrie numele în piatră și în „rândul ctitorilor, la sfânta proscomidie”⁷⁴. Informația echipei conduse de George Călinescu, după care Ecaterina ar fi lăsat, la 31 ianuarie 1854, casele Bisericii Lucaci, conține eroarea datei, la care Anton Pann era încă în viață⁷⁵.

Este drept că ulterior tânăra văduvă, de numai 32 de ani, se va răzgândi, în 1856, după o văduvie de circa doi ani, **căsătorindu-se cu mai tânărul Oprea Demetrescu** și astfel atât ea, cât și tipografia se vor muta, în 1871, la Râmnicu Vâlcea. La centenarul acestuia am arătat că părerile referitoare la intrarea discipolului în posesia tipografiei sunt împărțite, unii susținând că Oprea Demetrescu ar fi

cumpărat-o de la Lazăr, fiul psaltului- tipograf, alții că ar fi moștenit-o prin căsătoria cu tânăra văduvă, Tinca⁷⁶.

Răutăților celor care, pentru a spori dimensiunile „amantlăcului” antonpannesc, vorbesc despre „oarecare” relații mai vechi ale tânărului ucenic, cu soția lui Anton Pann, li se contrapun aprecierile soțului, citate mai sus; nu trebuie scăpat din vedere faptul că ucenicul „acuzat” avea la vremea când sunt proiectate bănuielile, aproximativ 20 ani. G. Dem Teodorescu este primul care introduce suspiciunea unor relații amoroase ale soției lui Anton Pann cu elevul său (este drept, într-o notiță de subsol): „A circulat și rumoarea că oarecare relațiuni existaseră între dânșii de mai nainte, pe când Anton Pann se afla peste Olt la Tismana și la târgul Răureni, în septembrie 1854”⁷⁷.

Dincolo de moralitatea apreciată de soțul ei, există o mărturie din aceeași epocă notată de celălalt discipol al psaltului, George Ucenescu, însemnare ce confirmă **seriozitatea femeii**: „Coconița Ecaterina, tânăra și frumoasa soție a profesorului meu, d. Anton Pann, era curtezată zilnic de un tânăr ciocoiăș măcar numai să o vadă. Era săgetat de frumusețea și drăgănelele acestei coconițe (așa îi ziceam noi, elevii lui Pann, coconiță) [...]. Într-o seară frumoasă de iulie, eu am ieșit la poartă, în uliță, meditând un cântec nou, care trebuia să-l cânt profesorului meu dacă va veni acasă de la vin. Iată vine și coconița la poartă. Într-aceea, iată ciocoiul, târbăcit de dragoste; vrea să sărute mâna coconiței, care l-a(u) respins, simțindu-se vătămată. Atunci grăi ciocoiășul:

„Eu gândeam că mă iubești,
Dar te văd că nu dorești...
Că nesimțitoare stai,
Nădejdale mi le tai.
Zău, mă mir cum de porți uri
Și nu-ți vine să te-nduri
Către cei ce bagi în munci,
Cutare babă s-arunci...”

Acum îi răspunde ciocoiășului coconița foarte mânioasă și cu dispreț:

„Și eu mă mir cum ai fost...
Ci din vorbă te văd prost,
Că fără să te gândești
Te-ai zburdat să te rănești;
Dar îți spui că cum te poartă,
Ocolind ferești, porți,

O să iei niște măciuci
De n-ei putea să de duci...”

Acest dialog al dumnealor, din proză l-am țesut așa cum se vede și l-am tipărit în *Spitalul amorului 6*, spre cea mai mare plăcere a profesorului meu și a soției D-sale⁷⁸.

Semnele aprecierii consoartei sale se văd în cele două testamente, cu deosebirea descoperită de către unii cercetători, constând în diminuarea rolului de stăpână-epitropă a Tincăi, prin dublarea ei în această calitate de către Mănăstirea Cernica în ultimul testament.

Într-adevăr, în 1849, poetul-psalt desemna ca epitrop pe soția sa și „ochiul cel dumnezeiesc”:

„Care scumpa mea soție
A le-ndeplini voiesc
Și epitrop las să-i fie
Ochiul cel dumnezeiesc.
Pe dânsa o las stăpână
Pân-la lucrul cel mai mic,
Scriind cu a însumi mână
Aceste câte le zic”.

În testament, Tinca devine moștenitoare doar pentru „partea a șasea ce i se cuvine din starea mea”, ea fiind în același timp proprietara bunurilor „cele dinaintea nunții, ce sunt însemnate supt iscălitura mea”, precum și casa din strada Taurului și extinderile realizate cu banii arhimandritului Spiridon, egumenul Tismanei, pe care-l numea în dedicația filadei cuprinzând slujba Adormirii Maicii Domnului – hramul mănăstirii, păstrată cu prețuirea cuvenită în biblioteca așezământului – *Manuscrisul românesc nr. 2544 B.A.R.*, datat în 1840, „cu adevărat părinte al părinților și călugăr al călugărilor, cu blândețile, cu smerenia și cu milostivirea întrecând pe toți, ca un următor(i) al Sfântului Nicodim, patronul acestei sfinte monastiri”, psaltul considerându-se „martor la nenumărate faceri de bine, precum și la tipărirea cărților. Spre luminarea neamului și folosul Patri(e)i”.

George Călinescu și colaboratorii săi rețin faptul că **numele celor doi soți este trecut în pomelnicul bisericii pe locul al IV-lea al ctitorilor: Anton și Ecaterina**⁷⁹ și această calitate a fost respectată și de descendenții, respectiv nepoții psaltului, cel mai apropiat de structura bunicului fiind strănepotul său, feciorul feciorului Tincăi, Eugen Radovici, prezentat de Viorel Cosma în calitate de jurist, scriitor și compozitor, membru al

Societății Compozitorilor Români și deținător a două mențiuni de creație George Enescu, cum am văzut anterior.

Cei dornici de elemente șocante nu au sesizat adevăratul „eveniment” de la sfârșitul vieții lui Anton Pann: **la înmormântarea psaltului au fost prezente toate cele trei femei care i-au fost parteneri temporare de viață.**

Un gest excepțional, trecut cu vederea de cercetători, reflectă omenia psaltului. Dacă Zamfira i-a dăruit un fecior, pe Lazăr, Anica i-a dăruit-o pe Tinca, ultima sa soție, Tinca, nu i-a putut îndeplini dorința unui copil și amândoi s-au înțeleas să adopte o fată din zona Brașovului. Documente descoperite ulterior oferă detalii în această privință: „Îmi scrii de o fetiță pe care ai găsit-o ca să ne-o trimiți (...) că vrem să o norocim”⁸⁰.

Note bibliografice

¹ Papadima, Ovidiu – *Ipostaze ale iluminismului românesc*, București, Editura Minerva, 1975, p. 195.

² Speranția, Th. D. – *Scriitori vechi: Ienăchiță Văcărescu, Veniamin Costache, Anton Pann (...)*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1909, pp. 41–42.

³ Plămădeală, Antonie – *Dascăli de cuget și simțire românească*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 306.

⁴ Teodorescu, G. Dem – *Vieța și activitatea lui Anton(u) Pann, cu noțiuni despre istoricul(u) muzicii orientale și despre serdarul(u) Dionisie Fotino*, partea I, București, Tipografia Gutenberg Joseph Göbl, 1893, pp. 73–75.

⁵ Dan, Ilie – *Anton Pann*, București, Editura Albatros, 1989, p. 163.

⁶ Cornea, Paul – *Anton Pann – Bucuriile și necazurile unei existențe modeste*; în: Pann, Anton – *Scrieri literare*, text, note glosar și bibliografie de Radu Albala și I. Fischer, București, Editura pentru literatură, 1963, vol. I, pp. LXV–LXVI.

⁷ Popovici, D. – *Literatura în spirit popular Anton Pann*; în: *Romantismul românesc*, partea I, București, Editura Albatros, 1969, p. 98.

⁸ Bănulescu, Ștefan – *Note despre Anton Pann și proverbe*; în: „Gazeta literară”, București, An I, nr. 34, 4 noiembrie 1954, p. 5 (sublinierile îmi aparțin).

⁹ Arghezi, Tudor – *Anton Pann*; în: „Contemporanul” București, nr. 9(1959), 26 februarie 1965, p. 1.

¹⁰ Foartă, Ștefan – *Prefață*; în: *Anton Pann – Povestea vorbii*, vol. I, București Editura pentru literatură, 1967, p. XI.

¹¹ Săndulescu, Al. – *Un limbut genial*; în: „Steaua”, Cluj-Napoca, An XXXIII, nr.4 (419), aprilie 1982, p. 7.

¹² Predescu, Lucian – *Istoria literaturii române*, București, Editura librăriei Socec, 1936, p. 61.

¹³ Pann, Anton – *Adiata*, 1849; în: Teodorescu, G. Dem – *Operele lui Anton Pann recenziune bibliografică*, partea a II – a, București, Editura Librăriei Socec, 1891, p. 86.

¹⁴ Teodorescu, G. Dem – *Op. cit.*, p. 43.

¹⁵ Călinescu, G. și colectivul de documentare – *Material documentar și știri despre G. Asachi, Gr. Alexandrescu, B.P. Mumuleanu, C. Bălăcescu, Cezar Bolliac, Anton Pann (...)*; în: *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, An. II, Editura Academiei, 1953, p. 214.

¹⁶ Cosma, Viorel – *Muzicieni din România Lexicon biobibliografic*, vol. VIII (P-S), 2005, pp. 154–155.

¹⁷ Pann, Anton – *Adiata, 1849*, publicată de Teodorescu, G. Dem – *Operele lui Anton Pann...*, pp. 81–82.

¹⁸ Teodorescu, G. Dem – *Vieța și activitatea lui Anton(u) Pann...*, p. 29.

¹⁹ *Idem*, p. 30.

²⁰ *Idem*, pp. 82–83.

²¹ *Idem*, p. 32.

²² Micu, Dumitru – *Periplu*, București, Editura Cartea Românească, 1974, p. 20

²³ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Vâlcea, *Fond Episcopia Râmnicului – Noul Severin*, nr. 247 din 11 iunie 1837, ff. 1–2.

²⁴ Pann, Anton – *Poezii deosebite sau Cântece de lume, Din care unele sânt culese de alții, iar altele originale...1831*, p. 63; Republicată în: *Spitalul amorului*, Ediția a do(u)a, broșura a III-a, 1852, pp. 57–58 – textul și 146–147 – melodia, cântul 18.

²⁵ Teodorescu, G. Dem – *Op. cit.*, p. 35 și 40–41.

²⁶ Cantemir, Traian – *A doua stagiune a lui Anton Pann la Râmnicul Vâlcea*; în: *Studii de literatură*, Iași, Junimea, 1983, p. 17.

²⁷ Teodorescu, G. Dem – *Op. cit.*, p. 75 și p. 39.

²⁸ M(u)t(hu), M(ircea) – *Anton Pann*; în: *Scriitori români* București, Editura științifică și enciclopedică, 1978, p. 346.

²⁹ M(u)t(hu), M(ircea) – *Anton Pann*; în: *Dicționarul scriitorilor români* București, Editura Albatros, 2001, p. 581.

³⁰ Moiescu, Gh. I. – *O sută de ani de la moartea lui Anton Pann (1854–1954)*; în: „Biserica Ortodoxă Română”, București, An LXXIII, nr. 1–2, ianuarie-februarie 1955, pp. 167–168

³¹ *Idem, ibidem.*

³² Papadima, Ovidiu – *Anton Pann la Râmnicul Vâlcea*; în: Anton Pann – *Studii și comunicări*, Râmnicul Vâlcea, 1969; Republicat în volumul: *Crestomație Pagini de critică și istorie literară, evocări, rememorări, eseuri și versuri – de la 1854 până astăzi...*, p. 170.

³³ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Vâlcea, *Fond Episcopia Râmnicului – Noul Severin*, nr. 247, din 11 iunie 1837, f. 2.

³⁴ Piru, Al. – *Varia Preciziuni și controverse*, București, Editura Eminescu, 1972, p. 82.

³⁵ Călinescu, G. – *Material documentar*; în: *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, București, An X, nr. 11, 1961, p. 128.

³⁶ *Acte și scrisori din trecut* comunicate de C.N. Mateescu: *Plângerea lui Anton Pann contra stareței de la*

- mănăstirea Surpatele; în: *Arhivele Olteniei*, An V, nr. 28, no(i)em(brie)-dec(embrie) 1926, p. 420.
- ³⁷ *Idem, ibidem.*
- ³⁸ Mateescu, Constantin – *Dela în pricina lui Anton Pann cântărețu(l)*; în: „Manuscriptum”, București, An XII, nr. 3(44), iulie-septembrie 1981, pp. 38–39.
- ³⁹ *Idem*, p. 42.
- ⁴⁰ *Idem*, 43.
- ⁴¹ *Idem*, p. 42.
- ⁴² Mateescu, Constantin – *St. cit.*, p. 44.
- ⁴³ *Idem*, 47.
- ⁴⁴ *Acte și scrisori din trecut* comunicate de C.N. Mateescu: *Plângerea lui Anton Pann contra stareței de la mănăstirea Surpatele*; în: *Arhivele Olteniei*, An V, nr. 28, no(i)em(brie)-dec(embrie) 1926, p. 419.
- ⁴⁵ *Idem, ibidem.*
- ⁴⁶ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Vâlcea, *Fond Episcopia Râmnicului – Noul Severin*, nr. crt. 1/1837–1838 – Platonida, stareța *Dintr-un lemn* și Elisabeta, stareța schitului *Surpatele*, f. 2.
- ⁴⁷ Mateescu, Constantin – *Memoria Râmnicului...*, p. 153.
- ⁴⁸ Pan(n, Anton) – *Noul Erotocrit compus în versuri de...*, tomul al patrulea, Sibiu, Georgie de Klozius, 1837, p. 134.
- ⁴⁹ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Vâlcea, *Fond Episcopia Râmnicului – Noul Severin*, nr. 290 din 25 noiembrie 1838, f. 4.
- ⁵⁰ Pann, Anton – *Op. cit.* – cântul 47, pp. 93–94.
- ⁵¹ Dumitrescu, Al. T. – *Amintiri despre Anton Pann*; în: „Căminul nostru”, An I, nr. 35, 12 septembrie 1911, p. 572.
- ⁵² Arhivele Naționale, Direcția Județeană Vâlcea, *Fond Episcopia Râmnicului – Noul Severin*, nr. 247 din 11 iunie 1837, f. 2.
- ⁵³ Nicolescu, Vasile D. – *Manuscrisul Ucenescu – Cânturi*, București, Editura muzicală, 1979, p. 336.
- ⁵⁴ Călinescu, G. și colectivul de documentare – *St. cit., loc cit.*
- ⁵⁵ Pann, Anton – *Poezii populare de (...)*, broșura I, 1846, p. 38.
- ⁵⁶ Pann, Anton – *Spitalul amorului sau Cântătorul dorului*, Ediția a do(u)a, broșura a IV-a, București, 1852, în tipografia sa, pp. 41–42 – cântul 16.
- ⁵⁷ Pan(n, Anton) – *Noul Erotocrit...*, p. 115.
- ⁵⁸ *Idem*, pp. 149–150.
- ⁵⁹ Matei, Zaharia – *Profesorul, protopsaltul și compozitorul Anton Pann (1797–1854)*, București, Editura Basicala, 2014, p. 44.
- ⁶⁰ Moisescu, Gh. I. – *O sută de ani de la moartea lui Anton Pann...*, p. 168.
- ⁶¹ Pann, Anton – *Poezii populare de (...)*, broșura I, București, în tipografia sa, 1846, p. 33.
- ⁶² *Idem*, p. 38.
- ⁶³ Dianu, Romulus – *Legende: Wilde, Eminescu, Pann*; în: „Rampa”, București, An XIII, nr. 3044, 16 martie 1928, p. 2.
- ⁶⁴ Pann, Anton – *Iubite prietene* (răspuns la dedicația autorului); în: Păunescu, I. – *Orații populare care în unele sate obicinuesc a se zice la nunți, versificate și date la lumină de (...)*, București, în tipografia lui A. Pann, 1848, p. 10.
- ⁶⁵ Pann, Anton – *Poezii deosebite sau Cântece de lume. Din care unele sânt culese de alții, iar altele originale de (...)*, Tipărite a doua oară, mai îndreptate și adăogate pentru trecerea viețuitorilor, 1837, pp. 67–68; Republicată în: *Spitalul amorului sau Cântătorul dorului*, Ediția a do(u)a, broșura a III-a, București, 1852, în tipografia sa – cântul 6 – pp. 4–42.
- ⁶⁶ Pann, Anton – *Tinerete*; în: „Foa(i)e pentru minte inimă și literatură”, Brașov, nr. 16, 16 aprilie 1838, p. 121.
- ⁶⁷ Pann, Anton – *Spitalul amorului sau Cântătorul dorului...*, Ediția do(u)a, broșura a II-a, București, în tipografia sa, 1852, pp. 70–71 – textul și p. 146 – melodia.
- ⁶⁸ Nicolescu, Vasile D. – *Un urmaș al lui Anton Pann*, exemplar dactilografiat Biblioteca Uniunii Compozitorilor – M – 9042, p. 96.
- ⁶⁹ Pann, Anton – *Adiata*, 1849, publicată de Teodorescu, G. Dem – *Operele lui Anton Pann...*, pp. 80–81.
- ⁷⁰ Dr. N. V. – *Casa lui Anton Pan (sic!)*; în: „Universul”, București, An LVII, nr. 175, 28 iunie 1940, p. 2.
- ⁷¹ Stoicescu, N. – *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I – Țara Românească (Muntenia, Oltenia, și Dobrogea)*, vol. 2, (M-Z, indici) Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, 1971, p. 711.
- ⁷² Vasile, Vasile – *Macarie Ieromonahul și Anton Pann – două destine diferite pe un drum comun*, în: *Studii și Cercetări de Istoria Artei, seria Teatru – Muzică – Cinematografie*, București, Editura Academiei Române, tom. 44, 1997, pp. 73–78.
- ⁷³ Vasile, Vasile – *Macarie Ieromonahul și Anton Pann. Destine diferite pe un drum comun*, în: *Byzantion Romanicon*, vol. VIII– IX, Iași, Editura Artes, 2012, pp. 193–224.
- ⁷⁴ Popescu, Mihai – *Adăugiri la viața lui Anton Pann*; în: „Revista Arhivelor”, București, An IV, 1940–1941, p. 157.
- ⁷⁵ Călinescu, G. și colectivul de documentare – *St. cit.*, p. 216.
- ⁷⁶ Vasile, Vasile – *Oprea Demetrescu între tradiție și înnoire în muzica psaltică românească*; în: *Analele Universității din Craiova, Teologie*, An IV, 1999, pp. 179–186.
- ⁷⁷ Teodorescu, G. Dem – *Vieța și activitatea lui Anton(u) Pann...*, p. 70.
- ⁷⁸ Nicolescu, Vasile D. – *Manuscrisul Ucenescu – Cânturi...*, București, p. 331.
- ⁷⁹ Călinescu, G. și colectivul de colaboratori – *St. cit.*, p. 214.
- ⁸⁰ *Documente și manuscrise literare*, vol. I, alese, adnotate și comentate de Paul Cornea și Elena Piru, București, Editura Academiei, 1967, p. 283.

Luminița Gliga, pictură vibrantă și intensă

Marius Tița*

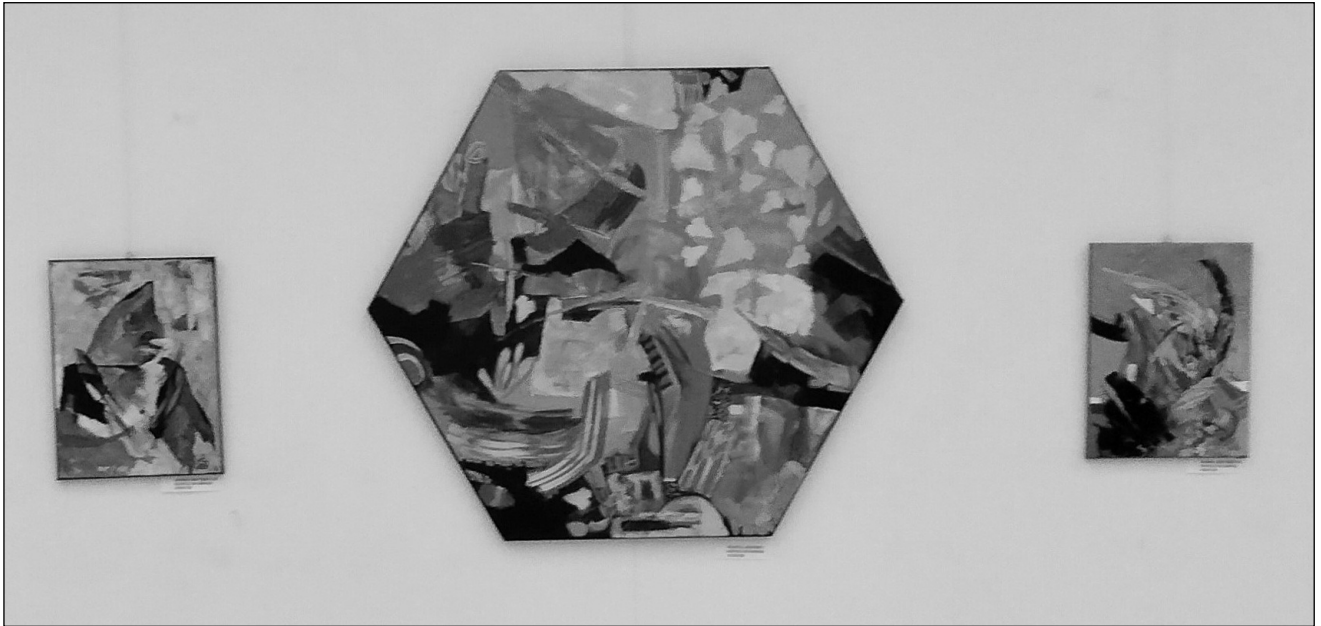
O simeză cu pictura Luminiței Gliga este și va fi mereu un eveniment, unul de artă, de mare spiritualitate. Recent, a organizat expoziția cu titlul „Sincretism Metamorphosis”, la Galeria Artelor a Cercului Militar Național, probabil cea mai frumoasă sală de expoziție din București, unde simeza capătă valențele unei sărbători. Expoziția artistei a fost o sărbătoare a artei adevărate, a picturii intense, de rezonanță și originalitate. Sunt trăsături ale simezelor pe care Luminița Gliga și-a prezentat lucrarea plastică în spații prestigioase din Statele Unite, din Italia, din România, inclusiv la Sala „Theodor Pallady”, Biblioteca Academiei Române.

Doctor în pictură, cu diplomă, artista a conturat o operă plastică originală și intensă. Ca în pictura bună, este vorba, în primul rând, de măiestria jocului culorilor, a discursului cromatic. Nu este nimic ușor sau șovăielnic, ci, dimpotrivă, culoarea vine din spații ample și se detaliază în contraste ce impun o armonie puternică, afirmativă, aproape programatică.

În pictura Luminiței Gliga domină ceea ce am putea numi o abordare abstractă, dar ar fi prea puțin să ne oprim la această constatare. De fapt, este vorba de o concepție picturală în care forma capătă valențe noi, dinamice. Intenția artistei depășește aceste evidențe și merge spre o formă specială de spontaneitate a observației și a construcției.

Cu subtilitate, și tot prin soluții cromatice, apar elemente figurative din lumea animalelor care ne sensibilizează cu simpatia lor prezență zilnică. Este vorba de pisicuțe, desigur, dar și de cai sau vite, în apus de soare, în aceeași exprimare sigură și bine conturată de culoare.

O zonă de abordare căreia i se dedă artista este exotica intrinsecă, cu accente de exuberanță, dar bine susținut, chiar calculat, care maximizează efectul pictural. Sunt grădini tropicale sugerate de frunzele de palmieri, dar mai ales de tonalitatea cromatică adusă pe pânză. Efectul este minunat și așază subiectul în rândul subiectelor cu o tratare care dă siguranță și stilul culorilor calde sau de-a dreptul exotice. Reveria este și ea prezentă, în forme artistice și vibrante. Este și aici un har al picturii care dă formă unei observații inteligente și profunde asupra luminii și a formelor pe care aceasta le poate lua pe pânza albă de pe șevalet.

Academician Vasile Goldiș (1862–1934)

Alexandru Vlad Ciurea

Membru de onoare al Academiei Române

*Bogdan Gabriel Bratu**

Pentru ca visul milenar de reîntregire a neamului românesc să aibă loc, nenumărate personalități politice remarcabile au susținut valorile și idealurile naționalității române și în special afirmarea drepturilor și libertăților românilor ardeleni, discriminați sistemic de către guvernul maghiar. Una dintre cele mai importante personalități care a luptat neîncetat, dedicându-și întreaga existență unirii tuturor românilor într-un stat unitar, a fost Vasile Goldiș (1862–1934) (Figura 1).

În anul 2022 s-au împlinit 160 de ani de la nașterea personalității politice, enciclopedice și istorice Vasile Goldiș. S-a născut la data de 12 noiembrie 1862, în satul arădean Mocirla, comună numită în anumite izvoare istorice Lunca Teuz, într-o familie cu valori puternic creștinești.

Adolescența a petrecut-o în comuna Cerneiu, loc în care și-a format primele năzuințe naționaliste și creștine, insuflate în special de tatăl său, părintele Isaia Goldiș, director al Școlii Elementare din Cernei, care a slujit la biserica din Cernei timp de mai bine de 50 de ani. Vasile Goldiș a fost legat atât educațional, cât și spiritual de școala din Cernei, urmând în perioada 1869–1871 clasa I la Școala Ortodoxă și clasa a II-a la Școala Romano-Catolică, în perioada 1869–1871. Actualmente, școala din Cernei îl consideră pe Vasile Goldiș patronul spiritual al școlii.

În urma studiilor din ciclul primar, Goldiș a reușit să învețe limbile germană, română și maghiară, dovedindu-se a fi un elev silitor și strălucit.

Figura 1 – Academician Vasile Goldiș (1862–1934)

Studiile liceale cu durată de opt ani, între anii 1873 și 1881, le-a urmat la Gimnaziul Regal Superior, liceul maghiar din orașul Arad. Vasile Goldiș a fost un elev de excepție, fiind îndeosebi pasionat de științele umaniste, motiv pentru care a urmat ulterior studiile universitare în domeniul filosofiei și al literaturii. A absolvit liceul în anul 1881 ca șef de promoție; în plus, a obținut distincția *Eximio Modo* la examenul de bacalaureat.

Vasile Goldiș, cu ajutorul bursei de studii oferite de Eparhia Ortodoxă Română, a continuat studiile universitare, între anii 1881–1885, ca student al Facultății de Litere și Filosofie al Universității din Budapesta timp de doi ani și al Universității din Viena timp de doi ani.

Tânărul student Goldiș s-a înscris în societăți de promovare a culturii naționale românești, precum Societatea „Petru Maior” la Budapesta, respectiv Societatea „România Jună” la Viena. Prin intermediul acestor societăți și-a exprimat pentru prima dată valorile unioniste, ajutând la organizarea și promovarea evenimentelor susținute în sprijinul reîntregirii națiunii românești.

La finele studiilor a obținut titlul de profesor de limbă latină și istorie, iar în 1886 i s-a oferit oportunitatea deosebită de a prelua o catedră la Universitatea din Budapesta, însă, datorită valorilor naționaliste și patriotice, a refuzat această oportunitate. Absolventul Goldiș a ales să își înceapă profesoratul la preparandiul din Caransebeș, unde a susținut cursuri până în 1889, moment în care s-a mutat la Brașov.

Viața sa a fost ulterior marcată de cei 12 ani de activitate didactică, desfășurată în cadrul Liceului Ortodox Român din Brașov (astăzi, renumitul Colegiu „Andrei Șaguna”). Printre elevii săi se numără renumiți intelectuali români, precum poetul Octavian Goga (1881–1938), pedagogul Onisifor Ghibu (1883–1972) și filologul Sextil Pușcariu (1877–1948). În perioada de profesorat la viitorul Colegiu „Andrei Șaguna”, a depus importante eforturi pentru creșterea calității învățământului românesc, prin scrierea de manuale cu scopul de a recupera lipsa materialelor didactice pentru românii din Transilvania, și organizarea unei biblioteci teatrale a liceului, pentru promovarea valorilor culturale românești. Activitatea pedagogică o va continua la Școala Română Civilă de Fete, timp de patru ani, între 1901–1905, în funcția de director al instituției.

În privința activității politice, Vasile Goldiș încurajează românii ardeleni să își ceară drepturile, considerând că orice tip de atitudine pasivă este inacceptabilă. Datorită discursurilor înflăcărâte susținute în cadrul Partidului Național Român, a fost ales deputat de Radna în 1906. Ca înalt demnitar în Parlamentul Maghiar, a susținut nu mai puțin de 22 de discursuri cu idei anti-imperiale și profund naționaliste, fapt care îi atrage mulți adversari, iar în 1910 a pierdut alege-

rilor în Parlamentul Maghiar. Alegerile au fost câștigate de contele Ștefan Tisza (1861–1918), fondatorul Partidului Muncii, care va continua impunerea directivelor de maghiarizare. Perioada următoare, între 1910–1914, Vasile Goldiș va continua tratativele româno-maghiare, considerând că politica de maghiarizare este dăunătoare românilor ardeleni, din moment ce conform recensământului din 1900 în Regatul Ungariei doar 45,4% erau maghiari, în timp ce 54,6% erau nemaghiari, iar românii reprezentau o minoritate importantă numeric de peste 16%.

Începând cu 1911 înființează și conduce foaia „Românul” din Arad, ca director al Institutului Tipografic „Concordia”. Sediul redacției ziarului, cât și al institutului tipografic (Figura 2) se aflau într-o splendidă clădire în stil eclectic, construită în anul 1910 de către Vasile Goldiș. Cu ajutorul acestei publicații a popularizat scrierile cu valori spirituale românești, în special operele eminesciene, de care Goldiș se simțea profund legat.

Figura 2 – Palatul Românul

Conflictele cu regalitatea maghiară au continuat și în următorii ani. Un eveniment important, care dovedește verticalitatea lui Goldiș în fața opresiunilor de maghiarizare, a fost refuzul „Declarației de fidelitate”, în martie 1916, care impunea noi metode de reprimare a naționalității românești. Din păcate, în urma acestui fapt, ziarul „Românul” a fost interzis până în noiembrie 1918.

După eșecul Imperiului Austro-Ungar din Primul Război Mondial, membrii de conducere ai Partidului Național Român au decis să

întocmească, la 12 octombrie 1918, un document important, în vederea obținerii autonomiei Transilvaniei, și anume „Declarația de la Oradea” (Figura 3). Inițial, această întrunire trebuia să aibă loc în Arad, dar în urma discuțiilor lui Goldiș, din considerente politice s-a hotărât desfășurarea evenimentului la Oradea. Documentul a fost redactat integral de Vasile Goldiș, urmând a fi prezentat de Alexandru Vaida-Voevod (1872–1950), militant al drepturilor românilor transilvăneni și important politician în P.N.R., în Parlamentul Maghiar, la 18 octombrie 1918.

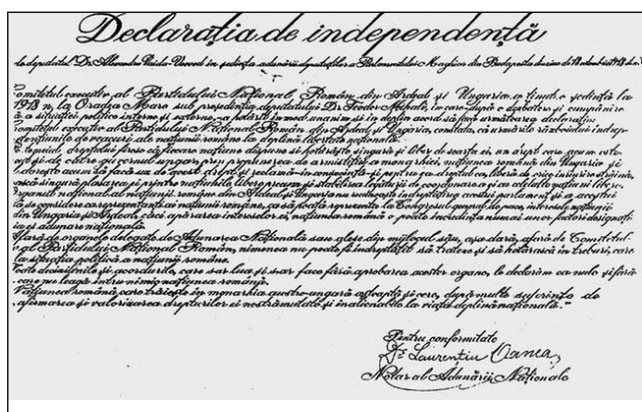

Figura 3 – Declarația de Independență de la Oradea

Conceperea și redactarea documentelor care au condus la Marea Unire au fost realizate de Vasile Goldiș. Amintim „Către popoarele lumii”, scris în noiembrie 1918 în limba română pentru Regatul României și în limbile engleză și franceză pentru propagarea informației la nivel internațional. De asemenea, unicatul document „Rezoluția Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia” (Figura 4), format din nouă puncte, preciza cu fermitate unirea ireversibilă a Transilvaniei cu Regatul României.

Rezoluția a fost citită la Alba Iulia de către Vasile Goldiș într-un discurs plin de patriotism pentru care Goldiș era bine cunoscut, punând astfel accent asupra independenței și drepturilor românilor transilvăneni. Evenimentul a fost susținut de un număr impresionant de participanți din toate colțurile Transilvaniei. În plus, fiecare comunitate din Transilvania a fost reprezentată de un delegat, ales de bărbații și femeile comunității respective, delegați trimiși cu un „Credențional”,

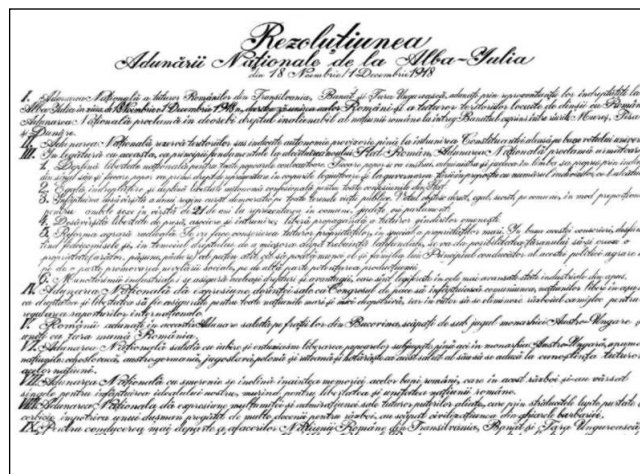

Figura 4 – Rezoluția Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia

care confirma susținerea evenimentului de către comunitatea în cauză.

În urma evenimentelor de la 1 Decembrie 1918, Goldiș a ocupat importante funcții politice în Regatul României: vicepreședinte al Guvernului de la 1918, ministru al Cultelor și vicepreședinte al delegației care i-a oferit Regelui Ferdinand I al României (1865–1927) actul doveditor al Marii Uniri.

Academia Română i-a oferit titlul de membru de onoare în anul 1919, în urma recomandării lui Nicolae Iorga.

Vasile Goldiș s-a stins din viață la 10 februarie 1934, răpus de vârsta înaintată. Ultimii ani din viață i-a petrecut pe plaiurile natale în Arad.

Numele lui Vasile Goldiș este purtat de instituții, printre care Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad și Muzeul Memorial „Vasile Goldiș”, aflat în incinta fostului sediu al ziarului „Românul”, actualmente numit Palatul Românul. Iar cu ocazia sărbătoririi Centenarului Marii Uniri, Banca Națională Română a emis patru monede dedicate evenimentului, pe reversul lor aflându-se personalități cheie care au coordonat buna desfășurare a unirii: Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Gheorghe Pop, Iuliu Maniu și Iuliu Hossu. (Figura 5)

Aducem un omagiu lui Vasile Goldiș, personalitate enciclopedică și iluministă, fără de care reîntregirea organică a neamului românesc într-un stat unitar nu ar fi avut loc.

Figura 5 – Numismatică in memorium Marea Unire, Banca Națională Română, 2018

Bibliografie

Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș – militant pentru desăvârșirea idealului național*, Editura Facla, Timișoara, 1980.

Vasile Goldiș, *Corespondență (1888–1934), Scrisori trimise*, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992, pp. 195–198, 293–296.

Maria-Alexandra Pantea, *Poziția lui Vasile Goldiș în timpul tratatelor româno-maghiare din anii 1910–1914*, *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, pp. 81–88.

Sfântul mitropolit Andrei Țaguna (1808–1873)

*Alexandru Porțeanu**

Anul acesta se împlinesc 150 ani de la moartea primului mitropolit ortodox al Transilvaniei, Andrei Țaguna, personalitate de prim-plan a istoriei moderne a României, a românilor din Transilvania.

S-a născut la 20 decembrie 1808 la Miskolc (nordul Ungariei), din părinți aromâni, botezat Anastasiu.

Aromânii din Balcani, ca urmare a masacrelor otomane (Moscopole ș.a.), s-au refugiat în nordul Ungariei și în alte zone ale imperiului.

În 1826, Andrei Țaguna a absolvit gimnaziul catolic din Pesta. A studiat filosofia și dreptul la Pesta, iar din 1829 a urmat teologia ortodoxă la Vârșeț.

În 1833 s-a călugărit cu numele de Andrei. După o vrednică activitate religioasă a fost numit, în 1846, vicar general la Sibiu, apoi în decembrie 1847 a fost ales episcop. Ca episcop a trimis la studii în străinătate tineri meritoși, deveniți apoi profesori la Seminarul „Andreian” (Ilarion Pușcariu, Zaharia Boiu și alții). Seminarul „Andreian” va deveni Institutul Teologic Ortodox de la Sibiu.

În ianuarie 1847 a avut loc episodul atragerii de către Andrei Țaguna a Caterinei Varga, militantă revoluționară maghiară, sprijinitoare a românilor, și al predării acesteia autorităților imperiale.

În timpul revoluției din 1848, Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai–5/17 mai a fost prezidată de cei doi episcopi români, Andrei Țaguna și Ioan Lemeni (greco-catolic). Adunarea de la Blaj a fost una dintre cele mai importante evenimente ale Revoluției din 1848.

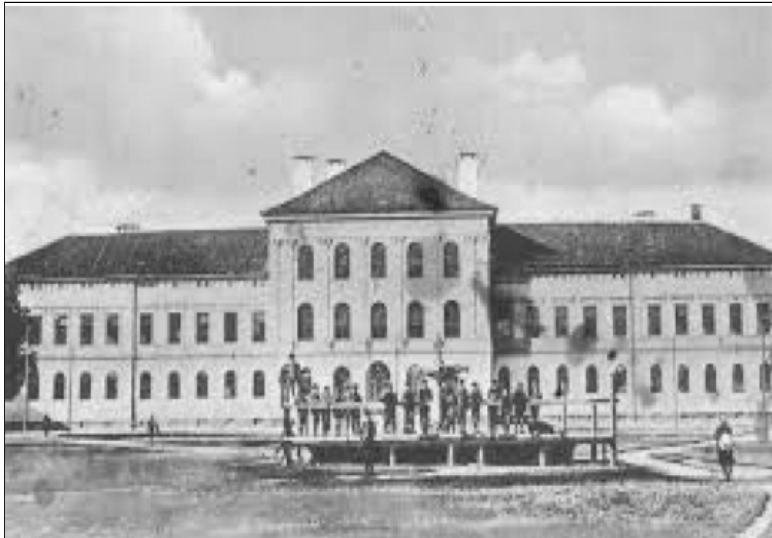

La 10/22 august 1848 a fost înființată Societatea Națională Română din Banat și părțile vestice, având ca președinte pe Andrei Țaguna. Scopurile principale ale acestei Societăți erau de ordin social-politic.

La 16/28 decembrie 1848, Adunarea Națională a fruntașilor români transilvăneni de la Sibiu a fost prezidată de Andrei Țaguna. Adunarea a făcut un bilanț și a schițat obiective ale activității sale.

Delegația Adunării române de la Sibiu, condusă de Andrei Țaguna (13/25 februarie 1849), a prezentat împăratului Franz Joseph I *Petițiunea generală a fruntașilor români din Transilvania*, rămasă fără vreun efect concret.

Din inițiativa lui Andrei Țaguna, în 1850, s-a deschis la Sibiu Tipografia Arhidiecezană. Cu

Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov

acest prilej, Andrei Mureșanu a publicat o poezie omagială ce se intitula *Trăiască Andrei Șaguna, prea demnul arhiereu!*

În decembrie 1850, Andrei Șaguna a fost înnoțat cu titlul de *baron* de către tânărul împărat Franz Joseph I.

Andrei Șaguna a publicat lucrări istorice, științifice, apologetice, teologice, pastorale și polemice, între care s-au remarcat *Elemente de drept canonic*, toate cărțile rituale bisericești (*Biblia, Evanghelia* ș.c.l).

La 3 ianuarie 1853, din inițiativa lui Andrei Șaguna, a apărut la Sibiu gazeta „Telegraful Român”, care se editează și astăzi, fiind cea mai lungă apariție din istoria presei românești. Primul său redactor a fost Aron Florian.

Andrei Șaguna a organizat temeinic învățământul teologic ortodox, inclusiv prin *Statutul Organic*, pe care l-a conceput. A înființat peste 800 de școli primare confesionale, a tipărit numeroase manuale școlare. A întemeiat gimnaziile ortodoxe din Brașov și Brad. Românii din Transilvania aveau un număr mic de școli gimnaziale sau teologice (Sibiu, Năsăud, Caransebeș, Arad). În 1850 a fost înființat gimnaziul de la Brașov, ridicat la rangul de liceu, astăzi Colegiul Național „Andrei Șaguna”. Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov a fost o școală de elită, dintre elevii săi ridicându-se un număr considerabil de membri ai Academiei Române, de personalități culturale-științifice și politice românești.

Ca fost elev al Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov, pot depune mărturie asupra nivelului ridicat al pregătirii ce o ofereau numeroși profesori de valoare superioară (Ion Nicoară – istorie, Nicolae Baboie – istorie, Nicolae Gane – limba română, Traian Săsărman – matematică, Fabiu Sânjoan – științe naturale și alții). Liceul de mare tradiție se distingea și prin uniformă, prin chipiul „Regele Carol”, prin activități colegiale („Comanda” din Poiana ș.a.). Clădirea Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov este impozantă. Eu am dat examenul de admitere la Liceul „Șaguna”, la începutul verii anului 1944, când, din cauza bombardamentelor, liceul se mutase la Bran. Examenul s-a desfășurat pe iarba verde, la poalele castelului și a fost sever, la el participând cei doi fii ai Principesei Ileana. Viața de elev șagunist avea reguli stricte, inclusiv respectul celor din cursul inferior pentru cei din cursul superior al liceului

În 1860, Andrei Șaguna a publicat la Sibiu *Istoria bisericii ortodoxe răsăritene, universală*, două volume.

La 23 octombrie/4 noiembrie 1861 a luat ființă, la Sibiu, Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Română, ASTRA, al cărui prim președinte a fost Andrei Șaguna. ASTRA a fost echivalentul din Transilvania al Academiei Române de la București.

În zilele de 7/19–11/23 noiembrie 1863 s-au desfășurat la Sibiu lucrările Congresului național al românilor, care a desemnat o delegație formată din zece personalități – în frunte cu Andrei

Șaguna –, pentru a merge la Viena spre a expune împăratului revendicările politice ale românilor.

La 12/24 decembrie 1864, Episcopia ortodoxă română de la Sibiu a fost ridicată la rangul de Mitropolie (având în componență Episcopiile de la Caransebeș și Arad), cu Andrei Șaguna ca Mitropolit. Slujirea ca Mitropolit a funcționat din decembrie 1864 până la decesul său, la Rășinari, din 28 iunie 1873, cu ultimii trei ani marcați de boală. Mausoleul lui Andrei Șaguna se află la Rășinari.

Andrei Șaguna a fost membru de onoare al Academiei Române. A fost canonizat la 29 octombrie 2011 la Sibiu, de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, devenind Sfântul Mitropolit Andrei Șaguna.

Cu ajutorul lui Andrei Șaguna, românii din Transilvania au dobândit un statut politic superior, cu o contribuție activă la progresul general al poporului român. Prin canonizarea sa, Andrei Șaguna a devenit reprezentantul de seamă al întregii spiritualități românești.

Mausoleul de la Rășinari

Constantin Bălăceanu-Stolnici (1923–2023)

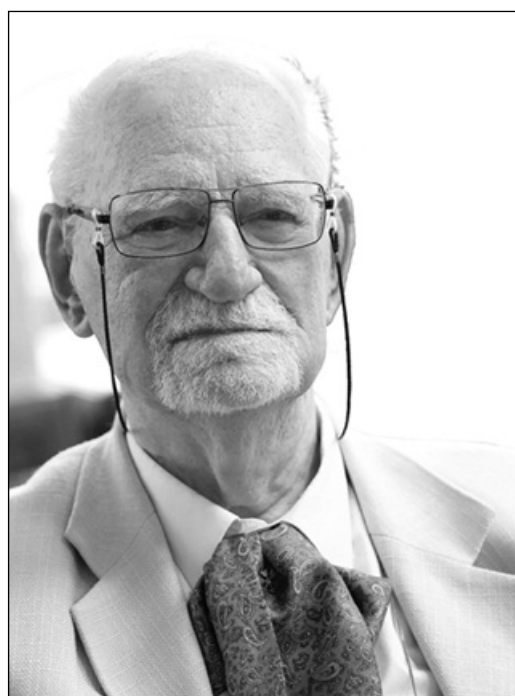
Personalitatea enciclopedică a profesorului universitar doctor Constantin Bălăceanu-Stolnici (născut la data de 6 iulie 1923 în București), membru de onoare al Academiei Române, poate fi sintetizată, acum, la finele unei vieți lungi și bogate, într-o singură formulă: „Aristocratul enciclopedist român”.

Prezența domniei-sale a influențat în mod total lumea medicală și academică din România.

A primit o educație aleasă, fiind continuatorul unei familii cu rădăcini muntene de peste 300 de ani, familia Bălăcenilor. A parcurs trei perioade din istoria României: perioada regalistă, perioada comunistă și perioada postdecembristă, de după anul 1989.

În tot acest timp și-a păstrat demnitatea totală, desfășurând o serie importantă de activități prestigioase în domeniul medical al neuroștiințelor. A abordat la cel mai înalt nivel neurologia, geriatria și gerontologia, antropologia și a reușit să fie printre promotorii introducerii științei ciberneticii în țară, deși nu era domeniul său de activitate, dar înțelegând rolul pe care această nouă știință avea să-l joace în dezvoltarea tuturor celorlalte domenii ale cunoașterii.

Personalitate remarcabilă a științelor medicale românești, a luminat și a călăuzit pașii mai multor generații de specialiști. Pentru generația tânără a fost un exemplu continuu, rămânând în activitatea didactică până în ultima clipă. A transmis iubirea de oameni, educația la cel mai înalt nivel și disciplina de aprofundare a științelor medicale.

Mesajul său a fost întotdeauna unul de toleranță, de dragoste de cunoaștere aprofundată, însoțită de o muncă permanentă, disciplinată și riguroasă.

Academia Română și comunitatea medicală românească vor continua să se raporteze la ținuta sa aristocratică, la profesionalismul înalt academic, la educația desăvârșită. Va rămâne în memoria noastră ca doctor, savant și enciclopedist.

Acad. Victor Voicu,
președintele Secției de științe medicale
a Academiei Române

August

31 iulie–4 august: La Centrul de Dezvoltare Durabilă Țara Hațegului-Retezat, din localitatea General Berthelot, județul Hunedoara, s-a desfășurat cea de-a II-a ediție a Școlii de vară „Sub semnul istoriei”, dedicată elevilor studioși care au câștigat bursă de merit din partea Academiei Române pentru anul școlar 2022–2023. Școala, cu o durată de cinci zile, a fost coordonată de prof. univ. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române.

În cadrul programului, elevii performanți au avut ocazia să se întâlnească cu acad. Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române, care le-a vorbit despre Țara Hațegului din perspectivă istorică, și cu acad. Ioan Dumitrache, secretar general al Academiei Române, care a analizat împreună cu elevii câteva elemente ale

relației dintre noua revoluție tehnologică și lumea contemporană. La discuții au mai participat acad. Florin Filip, președintele Secției de știință și tehnologia informației, și prof. univ. Vasile Pârvulescu, membru corespondent al Academiei Române.

Cele cinci zile ale taberei au avut un program dens, în care elevii bursieri au vizitat și au investigat, sub îndrumarea specialiștilor, obiective istorice și geografice ale Țării Hațegului, în cadrul excursiilor organizate la Rezervația de zimbri din Hațeg, Mănăstirea Prislop, Complexul arheologic de la Sarmizegetusa Regia, Cetatea Devei, Castelul Huniazilor din Hunedoara, Biserica din Sântămărie Orlea, Cetatea Mălăiești, Peștera Bolii din Petroșani, Observatorul Astronomic Berthelot al Academiei Române.

La ediția din acest an a Școlii de vară au participat 12 elevi studioși, cu situație materială mai puțin generoasă. Aceștia vor primi bursă de merit din partea Academiei Române, în urma competiției organizate în perioada aprilie-iunie 2023. Două dintre burse sunt acordate din fondurile personale a doi dintre membrii Comisiei de evaluare și selecție: acad. Marius Andruh, vicepreședinte al Academiei Române, și prof. univ. Mihai Ducea, membru corespondent al Academiei Române.

Cei 12 elevi performanți care vor primi bursă provin din școli generale, licee și colegii din întreaga țară.

29 august: Casa Oamenilor de Știință din cadrul Academiei Române în parteneriat cu Uniunea Artiștilor Plastici din România continuă seria evenimentelor artistice desfășurate în sălile Galeriilor de artă ale Academiei Române cu expoziția „Formă. Textură. Culoare”, organizată de Filiala Arte Decorative București. Expoziția reunește 52 de artiști a căror exprimare acoperă tehnici diverse, de la ceramică, la broderie, arte textile, sticlă și metal, fiind încă un eveniment ce oferă publicului o imagine cât mai comprehensivă a scenei artistice românești, alături de ceea ce se expune în muzee, galerii și centre culturale bucureștene.

31 august: Academia Română și Academia de Științe a Moldovei au organizat sesiunea festivă dedicată Zilei Limbii Române. Evenimentul a avut loc simultan la sediul celor două instituții, în Aula Academiei Române din București și în Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei din Chișinău. Manifestarea a fost deschisă de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, și de acad. Ion Tighineanu, președintele Academiei de Științe a Moldovei. În continuare au susținut comunicări:

– acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, *Limba română veche în viziunea lui Eugen Coșeriu*;

– acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, *Elogiu limbii române. La începuturile vocabularului filosofic; câteva remarci cu privire la experiența eminesciană a lecturilor kantiene*;

– acad. Mihai Cimpoi, președinte al Consiliului Consultativ al Academicienilor din Academia de Științe a Moldovei, *Limba Română – „Casa Ființei Noastre”*;

– acad. Gheorghe Ghidirim, Academia de Științe a Moldovei, *Limba română – limba noastră a tuturor*;

– acad. Gheorghe Chivu, președintele Secției de filologie și literatură a Academiei Române, *Vitalitatea limbii române*;

– Valeriu Matei, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, membru de onoare al Academiei Române, directorul general al Editurii Academiei Române, *Bătălia pentru legalizarea limbii române și a alfabetului latin*;

– prof. univ. Rodica Zafiu, cercetător la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti” al Academiei Române, Facultatea de Litere, Universitatea din București, *Limba română în contextul globalizării*;

– prof. univ. Viorel Vizureanu, decan al Facultății de Filosofie a Universității din București, director al Institutului de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române, *Valențele culturale ale limbii române în activitatea Sfântului Antim Ivioreanul*;

– prof. univ. Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Facultatea de Litere, Universitatea din București, *Este limba română o limbă sui-generis? Considerații istorice și comunicative*.

Sesiunea festivă de celebrare a Zilei Limbii Române a continuat cu deschiderea, la Chișinău, a lucrărilor Congresului Mondial al Eminescologilor, aflat la a XII-a ediție. În cadrul evenimentului, după cuvântul de deschidere adresat de acad. Mihai Cimpoi și mesajul de salut al europarlamentarului Maria Grapini, a avut loc o sesiune specială, „Academician Eugen Simion – 90”, în cadrul căreia academicianul Mircea Martin, poetul Ion Hadârcă și Ioan Păvăl, primarul comunei Dumbrăveni, au evocat activitatea și opera acad. Eugen Simion, personalitate marcantă a culturii române, de la a cărui naștere s-au împlinit 90 de ani. Cu acest prilej au fost lansate volumele *Eugen Simion, om al întregului cultural*, semnat de Mihai Cimpoi, și *Texte despre Basarabia*, de Eugen Simion.

Unde se află și încotro se îndreaptă agricultura României. 1991–2007–2023

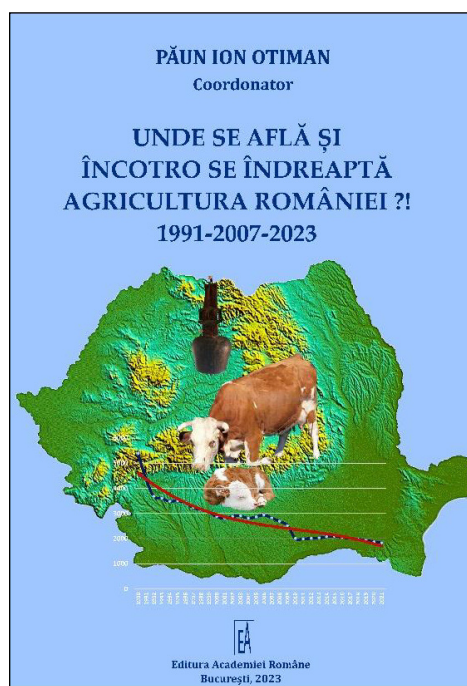
*Silviu Cerna**

Note de lectură

Cartea autorilor bănățeni descrie evoluția agriculturii României după căderea comunismului. Autorii sunt specialiști recunoscuți în domeniul economiei și dezvoltării rurale din cadrul Filialei Timișoara a Academiei Române și Universității de Științele Vieții „Regele Mihai I al României” din Timișoara. Coordonatorul lucrării, academicianul Păun Ion Otiman, a fost, în legislatura 1992–1996, președintele Comisiei pentru agricultură, silvicultură și dezvoltare rurală a Senatului României. El cunoaște, deci, foarte bine subiectul și contribuie cu analize pertinente la clarificarea problemelor economice, sociale și politice ale dezvoltării rurale.

Principalele metode de cercetare utilizate în lucrare sunt analiza seriilor dinamice (cronologice) lungi și comparația în timp și spațiu a indicatorilor economici, financiari, sociali și tehnici. În modul acesta este redată cu mai multă exactitate starea agriculturii românești și se fundamentează mai bine strategiile și deciziile propuse. Interpretarea datelor este lăsată într-o anumită măsură în sarcina cititorilor, deși autorii oferă ei înșiși o serie de explicații și concluzii originale.

Autorii arată în ce măsură gravele erori politice, legislative, operaționale, financiare etc. au făcut ca agricultura României să se afle „într-o criză structurală, economică și socială profundă” (p. 49). Ei descriu într-un mod epatant dezechilibrele profunde ale acestei ramuri și consecințele economico-sociale ale acestor distorsiuni. Nu putem decât să subscriem la teza lor că o parte

însemnată a agriculturii românești este „latifundizată”, în timp ce cealaltă parte este „proletarizată” și că, aspect surprinzător, această situație este asemănătoare cu aceea din 1921, inclusiv sub aspectul repartizării teritoriale a sărăciei.

Adăugăm totuși două mici remarci: 1) societatea românească nu s-a detașat complet de trecutul său comunist, ceea ce explică multe dintre atitudinile, politicile și evoluțiile prezentate în lucrare; 2) situația necorespunzătoare a agriculturii, ca de altfel a întregii economii a României, este consecința prăbușirii sistemului comunist, nu a reformelor, chiar dacă și acestea din urmă constituie, la rândul lor, cauze ale performanțelor

economice scăzute și ale dezechilibrelor descrise în lucrare.

Autorii formulează o serie de propuneri pentru remedierea situațiilor constatate și accelerarea convergenței spre modelele agrare europene. În esență, acestea urmăresc „alocarea masivă, dar rațională, dacă se poate optimă, de capital investițional în infrastructura rurală, echiparea teritoriului agricol (...), modernizarea exploatațiilor agricole (...), precum și sporirea capitalului de exploatare” (p. 176).

Lucrarea este scrisă într-un stil calm și ponderat. Autorii nu apără și nici nu acuză pe nimeni, ci sugerează doar că unele lucruri ar fi putut fi făcute altfel. Ei arată că politicile greșite, ezitățile și incoerențele în aplicarea lor au afectat grav dez-

voltarea sectorului agricol al României postcomuniste.

Concluzia finală a autorilor este că se impune o reformă profundă „a politicii de susținere financiară a exploatațiilor agricole românești în concordanță cu starea actuală și cerințele de evoluție, necesare pentru asigurarea celei mai importante funcții a agriculturii: garantarea securității alimentare a României” (p. 188).

Soluția este, deci, o politică agrară adecvată, reglementări și instituții juridice și administrative care să funcționeze bine, în special cele care asigură exercitarea drepturilor de proprietate și reglementează atât modul de finanțare al fermelor, cât și elementele de monopol natural ale pământului și ale rețelelor de infrastructură.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â”, și „ș”, în grafia limbii române (www.acad.ro/alte-Info/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori. De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București,
tel: 021.318.81.06/2712, 2713

Abonamentele la revista „Academica” se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica”, serviciul difuzare (Ioana Tâlpeanu)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.

ISSN 1220-5737 80 PAGINI

PREȚUL 3 lei